

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BULGARİSTAN’DA YAŞAYAN AZINLIK OLAN VE
AZINLIK OLMAYAN VATANDAŞLARIN TÜRKİYE
ALGISI

Seden KURTULUŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet Nazmi ÜSTE

İZMİR -2022

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bulgaristan’da Yaşayan Azınlık Olan ve Azınlık Olmayan Vatandaşların Türkiye Algısı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Seden KURTULUŞ

İmza

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
Bulgaristan’da Yaşayan Azınlık Olan ve Azınlık Olmayan Vatandaşların
Türkiye Algısı
Seden KURTULUŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı

Türkler Balkanlarda beş asır boyunca bulunmuş ancak Bulgaristan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkler azınlık duruma düşmüştür. Bulgaristan ile Türkiye geçmişten günümüze birçok siyasal, sosyal ve askerî alanda birbirleriyle etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu etkileşimler sonucunda ülkede bulunan azınlıklar doğrudan etkilemektedir. Uygulanan etkileşimler ve etkileşime bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar Türkiye ile ilgili olarak çeşitli algıların oluşmasına neden olmaktadır.

Bulgaristan’da yaşayan azınlık olan ve azınlık olmayanların etnik ve kültürel açıdan birbirleriyle etkileşim içinde olduğu ve Türkiye ile ilgili belli algılara sahip oldukları gözlemlenmektedir. Türkiye’nin etnisite açısından zengin çeşitliliğe sahip olan Balkanlarda gelecekte gerçekleştirmeyi planladığı politikalar açısından risk teşkil eden algıları bilmesi ve bu algıları kendi lehine yönetmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan’da yaşayan azınlık olan ve azınlık olmayanların Türkiye algısını değerlendirmektir. Bu kapsamda Bulgaristan coğrafyası, algı, algının oluşmasını etkileyen faktörler ve kimlik kavramı hakkında bilgi verilerek, Türkiye ve Bulgaristan arasında ilişkilerin tarihsel arka planı incelenmiştir. Anket yöntemi kullanılarak yapılan bu araştırmada, Bulgaristan’da yaşayan azınlık olan ve azınlık olmayan vatandaşların Türkiye algısı üzerine detaylı bulgular elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Türkiye, Bulgaristan, Algı.

ABSTRACT
Master's Thesis
Perception Level About Turkey Among Minority And Non-Minority Citizen İn
Bulgaria
Seden KURTULUŞ

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Program

The Turks existed in the Balkans for five centuries, however, The Turks became the minority after Bulgaria gained its indepençe. From past to present, Bulgaria and Turkey interact with each other in several political, social and military fields. As a result of these interactions, minorities in the country are directly affected. The implemented interactions and the implementations carried out depending on the interaction cause formation of various perceptions about Turkey.

It is observed that the minorities and non- minorities living in Bulgaria interact with each other together in ethnic and cultural terms and have certain perceptions about Turkey. It is important for Turkey to be aware of perceptions that pose a risk in terms of the policies it plans to realize in the Balkans, which have a rich diversity in terms of ethnicity, and to manage these perceptions in its own favor.

The aim of this study is to evaluate the perception of Turkey of minority and non-minority citizens living in Bulgaria. In this context, providing information on the geography of Bulgaria, the perception, the formation of perception and the concept of identity, the historical background of the relations between Turkey and Bulgariawas examined. In the research conducted using survey method, detailed findings were obtained on the perception of Turkey of the minority and non-minority citizens living in Bulgaria.

Keywords: Minority, Turkey, Bulgaria, Perception.

**BULGARİSTAN’DA YAŞAYAN AZINLIK OLAN VE AZINLIK OLMAYAN
VATANDAŞLARIN TÜRKİYE ALGISI**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALGI VE ALGININ OLUŞMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1.1. ETİMOLOJİK OLARAK ALGI	4
1.2. EPİSTEMOLOJİK OLARAK ALGI	5
1.3. ALGININ OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	8
1.3.1. Siyasal Sosyalleşme (Siyasallaşma)	8
1.3.2. Kimlik Kavramı Hakkında	11
1.3.2.1. Kimlik oluşumunda “Ben” ve “Öteki”	16
1.3.2.2. Kimliğin İnşası	17
1.3.2.3.1. Bireysel Kimlik	20
1.3.2.3.2. Kolektif Kimlik	22
1.3.2.3.3. Ulusal Kimlik	25
1.3.2.3.4. Kültürel Kimlik	29

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN
FAKTÖRLER

2.1. BULGARİSTAN DEVLETİNİN COĞRAFI, EKONOMİK VE SOSYOPOLİTİK GÖSTERGELERİ	31
2.1.1. Bulgaristan'ın Coğrafi Özellikleri	31
2.1.2. Bulgaristan'ın Siyasal Rejimi ve İdari Yapısı	33
2.1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre	36
2.1.4. Demografik Göstergeler	36
2.1.4.1. Eğitim Göstergeleri	38
2.1.4.2. İstihdam Göstergeleri	40
2.1.4.3. Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı	41
2.2. TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	44
2.2.1. Siyasi İlişkiler	44
2.2.1.1. Soğuk Savaş Öncesi İkili İlişkiler (1919-1939)	44
2.2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sırasında İkili İlişkiler (1939-1945)	51
2.2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde İkili İlişkiler (1946-1989)	53
2.2.2.3.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleştirilen :1950-51 Göçü	55
2.2.2.3.2. Balkan İttifakı (1954) ve Bulgaristan- Türkiye İlişkileri	57
2.2.2.3.3. Yumuşama Döneminde Türkiye ve Bulgaristan İlişkileri	59
2.2.2.3.4. İki Ülke Arasında Yakın Akraba Göçü (1969-78)	60
2.2.2.3.5. İki Ülke İlişkilerinde Kriz dönemi :1980'li Yıllar	62
2.2.2.4. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler	70
2.2.2. Askeri İlişkiler	77
2.2.3. Ekonomik İlişkiler	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BULGARİSTAN’DA YAŞAYAN AZINLIK VE AZINLIK OLMAYAN
VATANDAŞLARIN TÜRKİYE ALGISI ÜZERİNE ALAN
ARAŞTIRMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	84
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME	84
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	128
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BGN	Bulgar Levası
BKP	Bulgaristan Komünist Partisi
BLACKSEAFOR	Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu
GERB	Bulgaristan'ın Avrupa Gelişimi İçin Vatandaşlar
HÖH	Hak ve Özgürlükler Hareketi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSIB	Bulgaristan Ulusal İstatistik Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TİKA	Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
PP	Değişime Devam Partisi

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Bulgaristan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması	s. 35
Tablo 2: Bulgaristan ve AB 27’de Satın Alma Gücü Paritesine Göre GSYH	s. 41
Tablo 3: Bulgaristan – Türkiye İthalat ve İhracat Verileri	s. 82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Bulgaristan'ın Konumu	s. 32
Şekil 2: 31.12.2020 Yılı İtibari ile Nüfusun Yaş Yapısı	s. 37
Şekil 3: Anket Yapılan Kişilerin Yaşadığı Şehirler	s. 85
Şekil 4: Ankete Katılanların Yaş Aralığı	s. 86
Şekil 5: Cinsiyet Dağılımı	s. 87
Şekil 6: Ankete Katılanların İş Durumu	s. 87
Şekil 7: Ankete Katılanların Türkiye'de Bulunma Durumları	s. 88
Şekil 8: Ankete Katılanların Türkiye'de Bulunma Sayısı	s. 88
Şekil 9: Katılımcıların Eğitim Seviyeleri	s. 89
Şekil 10: Ankete Katılanların Türkiye'ye Gitme Yılları	s. 90
Şekil 11: Katılımcıların Türkiye'yi Ziyaretlerinden Önceki Görüşleri İle Sonraki Görüşleri Arasında Gerçekleşen Değişim Grafiği	s. 90
Şekil 12: Katılımcıların Görüşlerindeki Değişimin Yönü	s. 91
Şekil 13: Katılımcıların Azınlık Olup Olmamaları	s. 92
Şekil 14: Katılımcıların Azınlık Olup ve Olmamalarına Göre Bulgaristan'da Yaşayan Azınlıkları En Önemli Sorunları	s. 93
Şekil 15: Bulgaristan'da Yaşayanların Türkiye'yi Hangi Politik Altsistem Olarak Gördükleri	s. 94
Şekil 16: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Katılımcıların Türkiye'yi Politik Altsistem Olarak Gördükleri	s. 94
Şekil 17: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'nin Avrupa Değerleri Bağlılığı Hakkındaki Düşünceleri	s. 95
Şekil 18: Bulgaristan'da Yaşayanların Türkiye'yi Yaş Gruplarına Göre Hangi Politik Altsistemde Gördüklerinin Gruplanması	s. 96
Şekil 19: Katılımcıların Türkiye Ve Bulgaristan İlişkilerinin Desteklenmesi Hakkındaki Görüşleri	s. 97
Şekil 20: Katılımcıların Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye Ve Bulgaristan İlişkilerinin Desteklenmesi Hakkındaki Görüşleri	s. 98
Şekil 21: Türkiye Hükümetinin Bulgaristan Hükümetine Yaklaşımı Hakkında Katılımcıların Düşünceleri	s. 98

Şekil 22: Katılımcıların Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye Hükümetinin Bulgaristan Hükümetine Yaklaşımı Hakkında Katılımcıların Düşünceleri	s.99
Şekil 23: Bulgaristan'ın Karşılaştığı En Önemli Sorun	s.100
Şekil 24: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Bulgaristan'ın Karşılaştığı En Önemli Sorun	s.100
Şekil 25: Türkiye'nin Karşılaştığı En Önemli Sorun	s.101
Şekil 26: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye'nin Karşılaştığı En Önemli Sorun	s.101
Şekil 27: Katılımcıların Gündemi Takip Etme Sıklığına Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu	s.102
Şekil 28: Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu	103
Şekil 29: Türkiye'nin Olumlu Yönü	s.104
Şekil 30: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye'nin Olumlu Yönleri	s.104
Şekil 31: Türkiye'nin Askeri Gücü Hakkında Katılımcıların Düşünceleri	s.105
Şekil 32: Eğitim Seviyesine Göre Katılımcıların Türkiye Ekonomisi Hakkındaki Düşünceleri	s.105
Şekil 33: Cinsiyet Grubuna Göre Türkiye'nin Olumlu Yönü	s.106
Şekil 34: Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İçin Model Olarak Görülüp Görülmemesi	s.107
Şekil 35: Katılımcıların Azınlık Olup Olmamalarına Göre Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İçin Model Olarak Görülüp Görülmemesi	s.108
Şekil 36: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'nin Balkan Siyasetindeki Etkinliği Hakkındaki Düşünceleri	s.108
Şekil 37: Katılımcıların Türkiye'nin Balkanlarda Yaşayan Müslümanların Hamisi Olup Olmadığı Hakkındaki Düşünceleri	s.109
Şekil 38: Azınlık Olup Olmamalarına Göre Katılımcıların Türkiye'nin Balkanlarda Yaşayan Müslümanların Hamisi Olup Olmadığı Hakkındaki Düşünceleri	s.109
Şekil 39: Türkiye'nin Gelecekte Yakın İlişki Kuracağı Ülke /Birlik Tahminleri	s.110

Şekil 40: Azınlık Olup Olmamalarına Göre Katılımcıların Türkiye'nin Gelecekte Yakın İlişki Kuracağı Ülke /Birlik Tahminleri	s.111
Şekil 41: Doğalgaz ve Petrol Aramalarında Türkiye'nin Aktif Rolde Bulunmasının Nasıl Değerlendirildiği	s.112
Şekil 42: Azınlık Olup Olmamalarına Göre Katılımcıların Doğalgaz ve Petrol Aramalarında Türkiye'nin Aktif Rolde Bulunmasının Nasıl Değerlendirildiği	s.112
Şekil 43: Katılımcıların Türkiye'nin Bölgesel Güç Olması Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.113
Şekil 44: Türkiye'nin Küresel Siyasette Etkin Olmasının Desteklenme Oranı	s.114
Şekil 45: Ankete Katılan Kişilerin Türkiye'deki Bulgarlar Hakkındaki Düşünceleri	s.115
Şekil 46: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'nin Azınlıklara Karşı Tutumu Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.115
Şekil 47: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'deki Din, Bölge Ve Kültür Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.116
Şekil 48: Cinsiyetlere Göre Türkiye'de Kadınların Kamusal Alandaki Rolü	s.117
Şekil 49: Ortadoğu'da Bulunan Kadın Hakları İle Türkiye'de Bulunan Kadın Hakları Hakkında Katılımcıların Analizi	s.117
Şekil 50: Cinsiyetlere Göre Kadının Eğitim Seviyesinin Türkiye'nin Sosyokültürel Ve Ekonomik Profilini Etkilemesi Hakkındaki Düşünceleri	s.118
Şekil 51: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'deki Yaşam Standardı Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.119
Şekil 52: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'deki Modernlik Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı	s.119
Şekil 53: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'nin Sistemi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.120
Şekil 54: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'deki Hukuk Üstünlüğü Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	s.120

EKLER LİSTESİ

EK 1: Türkçe Anket Formu	ek s. 1
EK 2: İngilizce Anket Formu	ek s. 10
EK 3: Bulgarca Anket Formu	ek s. 18

GİRİŞ

Algı kavramı, olay ve nesnelerin farkına varılması ya da idrak edilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Duyu organlarımız ile bizleri uyaran nesneleri, olayı ya da tepkileri alma esnasında bunları kendimize göre anlamlandırır ve yorumlarız. Bu anlamlandırma ve yorumlama sürecinin sonunda birtakım anlamlara ulaşılmaktadır. Gerçekleştirilen bu anlamlar algılarımızın oluşmasına yardımcı olmaktadır. Algılarımızı uyaranla ilgili kişisel ve kültürel özellikler etkilemektedir.

Yaşadığımız toplumlar, kendi geliştirdikleri normlar ile bizlere neyi, nasıl yapacağımızı öğretmektedir. Bireyler toplumun koymuş olduğu normlara göre hareket ettiği sürece “biz” kategorisine girebilmektedir. Bu normların karşısında yer alanlar ya da bu normlara uymayan kişiler “öteki” olarak algılanmaktadır. Algılar sayesinde bireyler, tarih, semboller ve yaşadıkları hayatı ve tüm bu bahsettiklerimizle bağlantılı olarak da duyguların etkisinde kalmaktadır. Toplum içinde yaşayanların da kendilerini etnik ya da dini olarak algıladıkları tanımlamalar bulunmaktadır. Toplumun birlikte paylaşmış olduğu semboller ve tarihe bireyler benzer anlamlar yüklemektedirler. Dolayısıyla algılar kişinin değerleri, grup normları ve ritüellerine göre şekillenmektedir¹.

Bulgaristan hem Güneydoğu Avrupa ülkesi olup hem de Türkiye’nin de içerisinde bulunduğu Balkan Yarımadası’nda yer almaktadır. Bir balkan ülkesi olarak Bulgaristan birçok farklı etnik ve dinsel topluluklara ev sahipliği yapmaktadır. Ülkede bulunan azınlıklar komşu devletler ile ortak paydaya sahip olduklarında bu ülkeler içinde yadsınamaz bir öneme sahip olmuşlardır. Bu noktada Bulgaristan iktisadi, siyasi ve tarihi özellikleriyle aynı zamanda komşu bir ülke olarak Türkiye’nin dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Küresel olaylar politik etkiler doğurmaktadır. Türkiye’nin uluslararası arenada ön plana çıkması ya da komşu ilişkileri azınlıkları etkileyebilmektedir. Bulgaristan’da en büyük azınlığı Türkler oluşturmaktadır. Geçmiş dönemden günümüze kadar iki ülke arasındaki ilişkilerin belirleyen en önemli faktörlerden birisi de ülkede bulunan Bulgaristanlı Müslüman Türk azınlıktır. Bulgaristanlı Müslüman Türk Azınlık, Türkiye Bulgaristan ilişkilerinde ana

¹ Yusuf Pustu, **Algı Yönetimi: Kavramsal Ve Teorik Bir Bakış Açısı** (Ed.Bilal Karabulut), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.313.

değişkenlerden biri olarak görülmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler azınlıkları etkileyebilmektedir. Örneğin; Bulgaristan'la olan iyi ticari ilişkiler azınlıkların lehine sonuç doğururken, ters bir durum azınlıklara bakış açısını değiştirebilmektir. Aynı şekilde orada bulunan azınlıkların durumu da iki ülkenin ilişkilerini etkileyebilmektedir. Ülke ilişkileri ve azınlıklar arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Çalışmada amaçlanan ise soğuk savaş dönemi sonrasında karşılıklı algının gelişmesinde daha önce yaratılmak istenen olumsuz etkiler sonrasında orada yaşayan Türklerin anavatanı olan Türkiye'de yaşanan olayların Bulgaristan'da bulunan azınlık olan ve azınlık olmayan vatandaşların nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. İki ülke arasında Todor Jivkov sonrası, dönemde atılan adımlar ve gerçekleştirilen iş birlikleri ile olumsuz algının törpülenip törpülenmediğini ölçmektir. Çalışmada katılımcıların, Türkiye'ye gelip gelmeme durumlarına göre Türkiye ile ilgili olarak görüşlerinde değişiklik olup olmadığını görmek ve aynı zamanda gerçekleştirilen ilişkiler ve iş birlikleri sonucunda yaş grupları ve cinsiyete bağlı farklılıklar görülüp görülmediğinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Analitik yapısı ile tez çalışması 3 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde algı ve algının oluşmasını etkileyen unsurlara ve kimlik kavramlarına yer verilmiştir. Aynı zamanda kimlik kavramının tanımı yapılarak, kimliğin oluşumu ve bu oluşuma etki eden faktörlerin açıklaması yapılarak, kimlik türlerinin belirlenmesi ve kimliğin inşasında önemli rolü bulunan “öteki” kavramı incelenmiştir.

İkinci bölümde; Bulgaristan'ın coğrafi, ekonomik ve sosyopolitik göstergelerine değinilmiştir. Alan araştırması ile ilişkilendirmek amacıyla Bulgaristan'ın siyasi rejimi ve idari yapısı, eğitim göstergeleri, istihdam göstergeleri ve nüfusun etnik ve dini yapısından bahsedilmiştir. Ayrıca iki ülke arasında soğuk savaş dönemi öncesi ilişkilerden daha sonra iki kutuplu sistemde bilindiği üzere iki ülke farklı bloklar içerisinde bulunmuştur. Bu durumda gerçekleştirilen uygulamalar ve iki ülke arasındaki ilişkilerden bahsedilmiştir. Uluslararası sistemde gerçekleşen değişiklikler sonucunda iki kutuplu sistem sonrası Türkiye'yle Bulgaristan arasındaki ilişkileri iyileştirme sürecinden bahsedilmiştir. İyileştirme döneminden günümüze kadar gerçekleşen askeri ilişkiler ve ekonomik veriler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, ilk olarak alan araştırmasında kullanılan yöntemle ilgili bilgi verilmiştir. Aynı zamanda alan araştırmasından elde edilen bulgular ortaya konularak, söz konusu bulgular literatürden elde edilen bilgiler ile yorumlanmıştır. Çalışmada karşılaşılan dil zorluğunu aşmak için anket çalışması Türkçe ve İngilizce hazırlanarak bu iki dile de hâkim olmayanlar içinse Bulgarcaya çevrilmiştir. Alan araştırmasının yapılması Covid-19 pandemi döneminde yapılmasından kaynaklı olarak hem katılımcılara ulaşım hem de ülke içinde şehir değiştirme konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Karşılaşılan bir diğer zorluk ise hem vize uygulamasından kaynaklı hem de ekonomik külfetten kaynaklı olarak süre sıkıntısının yaşanmasıdır. 2020 yılında alan araştırması için bir ay süre boyunca 150 kişiye ulaşılmış daha sonra 2021 yılında da 50 kişiye daha ulaşılarak anket çalışması toplamda 200 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın alan araştırması kısmı Rusçuk, Varna, Şumnu ve Sofya şehirlerinde yapılmıştır. Bu bölümde azınlık olan ve azınlık olmayan vatandaşların Türkiye'yi nasıl değerlendirdiğini aynı zamanda cinsiyetlerine ve eğitim düzeyleri göre değerlendirmelerindeki benzerlikler ve farklılıklara yer verilmiştir. Araştırmanın veri analizinde, nicel analiz türlerinden biri olan anket kullanılmıştır. Ayrıca SPSS programıyla karşılaştırmalı tablolar kullanılmıştır. Elde edilen tablolar, araştırma bulguları ve değerlendirme başlığı kısmında bulgular ve literatüre dayanarak çıkarımlar yapılarak yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALGI VE ALGININ OLUŞMASINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

İnsan çevresindekileri tüm duyu organlarıyla fark edip, bu duyuları farklı etkenlerin etkisiyle anlamlandırmaktır. Bu yüzden insanoğlu var olduğundan beri algı kavramı da o zamandan beri var olmaktadır. Algı kavramı yeni bir kavram değildir. Algı bilincin ilk unsurunu oluşturur ve bir anlamlandırma sürecidir. Algı, en anlaşılabilir şekilde kişinin çevresinde olanları anlamlandırma süreci olarak tanımlanabilmektedir.

Türk Dil Kurumu'na (2020) göre algı “bir şeye dikkati yönlendirerek o şeyin bilincine varma, idrak” olarak tanımlanmaktadır.

Algı günümüzde iletişim, psikoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, halkla ilişkiler, sosyoloji ve toplumsal psikoloji gibi birçok bilim dalının ilgilendiği bir konudur. Algıyı konu olarak ele aldığımızda ilk olarak algının kavramsal kökenlerinden ve bilgi felsefesindeki yerinden bahsetmek çalışmanın mihenk taşı olacaktır. Bu nedenle etimolojik ve epistemolojik olarak algı kavramlarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.1. ETİMOLOJİK OLARAK ALGI

Algı, ilginç bir kelime kökenine sahiptir. Kelime kökeni bakımından algı Eski Fransız dilinden türetilmiştir. Algı kelimesi feodal toprak sahiplerinin kiralari toplaması anlamına gelmektedir. Kelime günümüzde dünya hakkında bilgi toplama olarak tanımlandığında daha önceki dönemde kullanımının bir kısmını korumaktadır². Latince’de “perceptio, percipio, perceptiōnem” gibi terimler “Fiziksel olarak bir şeyi kavramak ya da zihinsel olarak kişinin hisleri ile bir şeyleri ele geçirmek” gibi anlamlara sahiptir³. Batı dillerinde ise “perception” Hint Avrupa dilinde anlamı almak olan “kap” teriminden türetilmiştir. İnsanın çevresini anlamaya çalışmasını ifade eden algı terimi Türkçeye batı dillerinde olduğu gibi “almak” kökünden türetilmiştir⁴.

² James E. Cutting, “Perception and Information”, **AnnRev Psychol**, Cilt: .38, 1987, s.62.

³ Alain Lewis, “The issue of perception: some educational implications”. **Educare**, Cilt: 30, 2001 s.274.

⁴ Mehmet Akif Özer, Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi Ve İç Güvenlik Hizmetleri, **Karadeniz Araştırmaları**, Bahar 2012, Sayı:33, s.148.

1.2. EPİSTEMOLOJİK OLARAK ALGI

Felsefe alanında cevap aranılan en temel sorulardan biri de gerçeğin ne olduğudur. Gerçeğin ne olduğuyla ilgili aranılan sorunun cevabının kesin ve tek bir doğru cevabı bulunmamaktadır. Bu sorunun doğru cevabıyla ilgili tartışmaların sonucu duruma göre değiştiği yönündedir. Bu yüzden algı, bilgi felsefesinde ve varlık felsefesinde yer alan ana konulardan birini oluşturmaktadır. Algının zihinsel mi yoksa fiziksel bir süreç olup olmadığı tartışması ve ruh-beden ilişkisiyle ilgili problemler tartışılmıştır. Bilgi felsefesinde algı kavramını incelerken filozoflar tarafından hangi kavramlarla açıklandığını incelemek gerekmektedir. Algı kavramı tarihsel süreç içinde birçok değişim geçirmiştir.

Tarihsel olarak baktığımızda ilk doğa filozoflarının algı kavramını pek fazla kullanmadıkları görülmektedir. Doğa filozofları algıyı fizyolojik süreçleri açıklamak için kullanmışlardır⁵. Yunan filozofları ise *aisthesis* duyuşsal algı yeteneği, duyu, duyum, , bolluk hatta izlenim gibi kelimelerin yerine kullanmışlardır. Algı kavramı ilk olarak Herakleitos ve Parmenides tarafından kullanılmıştır. Herakleitos duyuların bize anlattıklarıyla bizim duyuların üzerine koyup yorumlamamızı birbirinden ayırmak isterken Parmenides algıyla düşünme arasında ayrım yapmayıp bunun hem yeti hem de bir süreç olduğuna dikkat çekmiştir.

Empedokles ise ide ve algı ayrımını yapmamış ve algının duyuşsal verilerle oluştuğunu ileri sürmüştür. Empedokles, duyulardan oluşan farklı varlıkların kendilerinden çıkan verilerin diğer varlıklar ile temas etmesi sonucunda algının ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Demokritos ise atomcu bir yaklaşım benimsediği için duyuşsal algıyı mekanik süreçlerle açıklamıştır. Atomcular her şeyi atomlara ve boşluğa indirgediği için Demokritos da algıyı temasa indirgemıştır. Platon ve Aristoteles hissedebilme, duyuşsal algılama olarak tanımlanan “*aisthesis*”i algılama kelimesinin yerine kullanmıştır⁶. Platon episteme içinde yer alan algı tartışmalarında atomcu ve Herakleitos’un izini sürdürmüştür. Platon algının güvenilmez olduğunu düşünmekte ve algı sonucunda

⁵ Francis E.Peter, **Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü**, çev. Hakkı Hünler, Paradigma yayınları, İstanbul, 2004, s.20.

⁶ Vildan Burkaz, “**Aristoteleste Algı Kavramı**” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2016, s.35.

bilgi edinilemeyeceğini savunmuştur. Aristoteles ise algıya büyük değer atfetmiştir. Aristoteles algıyı fiziksel açıdan açıklamaya çalışmıştır. Algı ile ilgili olarak Aristoteles, duyulur bir şeklin olması ve bu şeklin maddesi olmadan anlayarak kabul edilmesidir. Aynı zamanda algının fiziksel olarak var olan, hissedebilen ve çeşitli karşıtlıklardan oluştuğunu savunmaktadır. Görüldüğü üzere “algı” kavramı hakkında felsefe alanında farklı şekilde tanımlanmıştır. Tarihten bu yana algı hakkında çeşitli tanım ve yorumlar yapılmıştır. Algı kavramı yeni bir kavram değildir. İnsanlar sürekli olarak çevrelerinde olan biteni araştırmaya, tanımaya ve anlamaya çalışmaktadır. Kişilerin etrafında yaşananlara ve etrafında olanlara tanık olması olarak algıyı tanımlanabilir.

O’Brien algının bilgi felsefesinde ki önemi vurgulamakta ve algıyı sahip olduğumuz bilgilerimizin aslında dış dünyada bizlerin gördüğü, dokunduğu duyduğu ve kokladığı duyumlara dayandırmakta ve dış dünyayla olan temasımızdan oluştuğunu söylemektedir⁷. O’Brien algıyı, bireyler de bulunan beş duyumuz ile elde edilen bilgiler çerçevesinde bireylerin dış dünya hakkında bilgi edinme süreci olarak değerlendirmektedir. Alman düşünür Leibniz ise algıyı, bilincimizin dışında gerçekleşen bir eylem olarak görmektedir. Ona göre algı, öznenin kendi dışında olanı almasıdır. Dış dünyada olan soyut ya da somut nesnelerle ilgili olarak aldığımız duymusal bilgiyi algı olarak tanımlamaktadır⁸.

Gibson algıyı “bir bireyin çevresiyle iletişim kurma süreci” olarak tanımlamaktadır⁹. Ronnie, Johanson ve Xiong ise biyolojik olarak algının dış dünyadaki uyaranların ürettiği dış duyumların yorumlanarak zihinde birleşmesi olarak tanımlamaktadırlar¹⁰.

Zihnimizde birleşen algılar ise ne gördüğümüz, neye inandığımızı, nasıl yorumladığımız ve nasıl davrandığımızdır. Algılar zihnimizde değerler yaratıp problemler oluşturmakta ve bu oluşan problemleri çözmektedir¹¹. Bu yüzden algılar gerçeklerden daha güçlü olabilmektedir.

⁷ Daniel O’Brien, The Epistemology of Perception, 22.12.2020, Internet Encyclopedia Of Philosophy, **Epistemology of Perception**, The | Internet Encyclopedia of Philosophy (utm.edu).

⁸ Pustu, s.311.

⁹ Robert J. Richards, “James Gibson's Passive Theory of Perception: A Rejection of the Doctrine of SpecificNerveEnergies”, **Philosophy and Phenomenological Research**, Cilt: 37, 1976, No. 2, s.219.

¹⁰ L. Ronnie M. Johansson and Ning Xiong, Perception Management: An Emerging Conceptfor Information Fusion, Information Fusion, 4, 2003 s.4.

¹¹ Ali Saydam, **İletişimin Akıl ve Gönül Penceresi Algılama Yönetimi**, Remzi Kitabevi, 2012, s.94.

Bizim için önemli olan beş duyu organımızla duyumuzla yorumladığımız yani algıladığımız dünyadır. Bizim için onun gerçekte olan hali değil nasıl yorumladığımız önemlidir. İnsanların gücü algılarından kaynaklanmaktadır. Algılar bu yüzden birçok psikolog tarafından gerçek olarak kabul edilmektedir. Deneme ve öğrenme yoluyla ortaya çıkıp insanın eylemde bulunabilmesi için insanın bilgiyi algılaması gerekmektedir¹². İnsanın dış dünyadaki bilgiyi algılayıp burada gerçekleşen uyarımları fiziksel duyumlarla zihinde birleştirmesi olarak algıyı tanımlayabiliriz.

Algı “algılamanın sonrasında bireyin elde etmiş olduğu imge olarak tanımlanırken aynı zamanda duyu organları aracılığıyla çevrede gerçekleşen etmenlerin algılanması olarak da tanımlanmaktadır¹³”.

İnceoğlu, kişilerin birbirleriyle etkileşim sonucunda ortaya çıkan duyuma dayalı olarak gerçekleşen bilgi edinme süreci olarak tanımlamaktadır. Bu süreçte, kişiler o çeşitli duyular ile dış dünyadan bilgi elde etmektedir¹⁴. Özer ise algıyı; nesnel olan dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarılması şeklinde tanımlamaktadır¹⁵. Diğer düşünürlere göre ise algı kavranması zor olup çeşitli psikolojik ve sosyal etkiler altında gerçekleşmektedir¹⁶.

Algı iki basamaklı bir süreç olup ilk basamağını kişinin ihtiyaçları ve ilgi alanı ile ilgili olan seçici dikkat oluşturmaktadır. Algının ikinci basamağını da bireylerin duyu organlarıyla elde edip anlamlandırdıkları organizasyon basamağı oluşturmaktadır¹⁷. Algı ilk olarak kişisel değerler ile belirlenen dikkat ile başlamakta ve bireyler kendi değerleriyle ilgili olan durumlara, kişilere ve olaylara ilgi gösterirler. Kişilerin dikkatini çeken bir uyaran olması gerekmektedir. Bu uyaran belleğe işlenip, oradan da daha önce zihinde kodlanmış olan mesajlara dönüşmektedir. Kişiler bu mesajları kendi kişilikleri, kültürleri ve tecrübeleri yardımıyla bir araya getirerek ve işleyerek anlamlı biçimlere sokarlar ve sonra bunları davranışlarının birer temel ögesi olarak kullanırlar.

¹² Bilal Karabulut, “Algı Yönetimi ve Güvenliğin Siyasal Bir Araç Haline Dönüştürülmesi: Güvenlikleştirme Teorisi”, **Algılama Yönetimi** (Ed.Bilal Karabulut), Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s.121.

¹³ [https://www.merriam-webster.com/word-of-the-day/permutation-2020-01-05\(5.01.2020\)](https://www.merriam-webster.com/word-of-the-day/permutation-2020-01-05(5.01.2020)).

¹⁴ Metin İnceoğlu, **Tutum, Algı ve İletişim**, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.207.

¹⁵ Mehmet Akif Özer, **21.Yüzyılda Yönetim ve Yöneticiler**, Nobel Yayınları, Ankara, 2008, s.11.

¹⁶ Senem Çevik, **Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda**, 2011, Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda (21yyte.org), (5.01.2020).

¹⁷ HaroldI Kaplan, Alfred M. Freedman, Benjamin J. sadock, **Comprehensivetextbook of Psychiatry** Williams & Wikins, Michigan Universty,1980, s.36.

1.3. ALGININ OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Algılarımız bir sistem içerisinde yer alırken, gerekli ortam ve adımların atılması halinde ortaya çıkmaktadır. Algı, duylardan alınan bilgilerin seçilip, örgütlenmesi ve yorumlanması süreçlerinden sonra ortaya çıkmaktadır. Bu süreç içinde algılanan uyarılar çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Algımızı uyaranla ilgili kişisel ve kültürel bazı etmenler etkilemektedir. Karşılıklı bir süreç olarak da kültürel ve bireysel özelliklerimiz algılarımızı etkilemektedir.

1.3.1. Siyasal Sosyalleşme (Siyasallaşma)

Sosyalleşme konusu birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Sosyalleşme sözcüğü, 'socialization'ın Türkçeleştirilmiş halidir. Antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi kendi disiplinlerinde bu konuyu incelemektedir. Sosyalleşme ile siyasal sosyalleşme her ne kadar birbirinin yerine kullanılan kavramlar olsa da farklı kavramlardır. Siyasal sosyalleşme, sosyalleşme ile birlikte değerlendirilirken sosyalleşmenin özel bir hali olarak görülmektedir. Siyasal sosyalleşmenin daha iyi anlaşılabilmesi sosyalleşme kavramından bahsetmek gerekir. Sosyalleşme kavramını, Fransız Sosyolog Emile Durkheim sosyoloji terminolojisinde ilk kez kullanmıştır. Sosyalleşme olgusunu farklı yaklaşımlar ve yöntemlerle ele almakta ve bu nedenle de amaç ve nitelikleri bakımından farklılıklar gösteren birçok tanım bulunmaktadır. Sosyalleşme aynı sosyal bilim dalı içerisinde dahi tek bir sosyalleşme veya siyasal sosyalleşme tanımında bulunmamaktadır. Bu tanımlar arasında sosyalleşmeyi bir süreç olarak gören tanımlar kullanılmaktadır.

Sosyalleşme toplumdaki inançların, değerlerin ve davranışların birey tarafından benimsenmesi süreci olarak görülebilir. Sosyalleşme durmadan devam eden bir etkileşim içinde olmaktadır. Siyasal sosyalleşme de ise bireyin siyasal inanç, davranış ve değerlerin öğrenilmesidir¹⁸. Bireyin toplumla temasıyla kültürel unsurların öğretilmesi ve öğrenmesi sürecidir. Sosyalleşmeyi tek yönlü bir süreç değil karşılıklı etkileşim sürecidir. Bireyler sosyalleşmeyle beraber toplumun kültürünü öğrenip bu kültürü

¹⁸ Edwards Greenberg, Consensus and Dissent: Trends in Political Socialization Research, (Ed. Edwards Greenberg), **Political Participation**, Newyork, Atherton Press, s.3.

kuşaktan kuşağa aktarılır. Siyasal sosyalleşme birçok farklı tanıma sahip olan bir kavramdır. Siyasal sosyalleşme kavramının 1954 yılında Lipset tarafından kullanılmıştır. Siyasal sosyalleşme kavramına Herbert Hyman 'ın Political Socialization kitabında detaylı olarak ele alınmıştır¹⁹.

1970'ler sonrasında siyasal sistemde içerisinde meydana gelen olaylar sonucunda gerçekleşen istikrarsızlıklar ve siyasal gelişme sürecindeki başarısızlıkların nedenlerini bulmak için siyasal sosyalleşme ile ilgili olarak bilimsel çalışmaların yoğunluk kazandığı görülmektedir²⁰. Meydana gelen değişimlerle beraber toplumların hem toplumsal hem de siyasal kültürü etkilendiği için siyasal sosyalleşme üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır.

Birçok tanım siyasal sosyalleşmeyi açıklarken siyasal sistem ile birey arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Siyasal sosyalleşme, toplumun olduğu her yerde siyasetin var olması ve içerisinde var olduğumuz yaşamında bir siyasal boyutu olduğu için tüm toplumlarda varolan bir alt sosyalleşme biçimidir²¹.

Hyman siyasal sosyalleşmeyi, siyasal davranışların alt yapısını oluşturan, çocukluk ve ilk gençlikten itibaren çeşitli gruplar ve özellikle ailede öğretilen sosyal değerler olarak tanımlamıştır²². Kışlalı siyasal sosyalleşme sosyalleşmeyi, siyasal inanç, değer ve davranışların birey ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak tanımlamaktadır²³. Alkan, bu kavramı bireyin içerisinde var olduğu toplumsal çevresiyle gerçekleştirmiş olduğu hem dolaylı hem de doğrudan etkileşimlerle, bireyin içerisinde bulunduğu siyasal sistemle ilgili görüşlerinin oluşması ve davranış geliştirilmesi olarak tanımlamaktadır²⁴. Easton ve Dennise göre ise siyasal sosyalleşme siyasal uyumun, toplum tarafından aktarılmasıdır²⁵.

Kısaca bu kavram, kişilerin karşılaştıkları sorunlara karşı gerçekleştirdikleri davranışları, kişinin eğitimi, kendisinin ne tür ideolojik eğilimler içerisinde olduğu ile

¹⁹ İnan Özer, Siyasal Kültür, Demokrasi Ve Demokratik Değerler, **Haccetepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı :1, Temmuz 1996, s.88.

²⁰ Mimar Türkkahraman, **Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.14.

²¹ Osman Metin, Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 18, Sayı:2, 2016, s.229.

²² Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2000, s.71.

²³ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1987, s.100.

²⁴ Türker Alkan, **Siyasal Biliş Ve Toplumsal Değişim**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989, s.8.

²⁵ David Easton ve Jack Dennis, The Child's Image of Government, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Cilt: . 361, 1965, s.41.

ilgili olarak açıklanabilir. İşlemekte olan siyasal sistemin ve kabul gören norm, tutum ve davranışların aşamalı olarak öğrenilmesi sürecidir²⁶. Bireylerin sosyalleşirken siyasal değer ve ilişkilerle karşılaştıkları en yoğun alan siyasal kültür alanıdır. İnsanlar içerisinde bulundukları topluluğun değerleri ile birlikte çeşitli davranış kodları edinirler. Aynı zamanda bireyler, kendilerinden önceki nesillerden siyasal yönelimler edinmektedir. Siyasal yönelimler geliştirmede bireyin içerisinde doğduğu toplum büyük öneme sahiptir. Doğduğumuz toplumda büyürken, aynı zamanda içinde bulunduğumuz toplumun davranış kalıplarını, toplumun değer yargılarını benimser ve zamanla sosyal varlık konumuna geliriz. Bireyler çocukluk dönemlerinden itibaren siyasal kişiliklerini oluşturmaya başlarlar. Bireyler hayatları boyunca siyasal sosyalleşme içerisinde. Siyasal sosyalleşmeyle birey, çocukluk döneminden başlayarak gençlik döneminde de içerisinde bulunduğu siyasal kültürün unsurlarını benimsemektedir²⁷.

Siyasal sistem ile ilgili kazanılan bu değerlerin bazıları yaşam boyu taşınırken bazıları ise gözden geçirilip değişime uğramaktadır. Siyasal sosyalleşme sürecinde her siyasal sistem devam etmek için gençlere inanç, davranış ve değer aşılamaya çalışmaktadır. Çocuklukta benimsenen siyasi değerlerle yetişkin bir birey olduğundaki siyasi tutumlarının tutarlı olması beklenir. Doğdukları kültürü benimseyen bireyler kültürün yapısına benzer bir karaktere sahip olmaktadır.

Easton ve Dennis Children And Political System (1969) araştırmalarında siyasal sosyalleşmeyi, siyasallaşma (politicalization), kişiselleşme(personalization), idealleştirme(idealization) ve kurumsallaşma(institutionalization) olmak üzere dört farklı sürecinin olduğunu tanımlamışlardır. Siyasallaşma ile kişi ilk olarak otorite olduğunu düşündüğü aile ve okul haricinde farklı bir otoritenin var olduğunu anlamaktadır. Gerçekleştirilen bu sürecin sonunda, çocuk siyasal otoriteyi bir kişi ile özdeşleştirilmekte ve birey süreç sonunda siyasal kurumları algılamaktadır. Bu aşamada birey, kişiselleştirilmiş siyasal otoriteyi herkesten üstün ve hatasız bir güç olarak algılanmaktadır. Kurumsallaşma bu süreçte siyasi nesneler birey tarafından kurumsallaşmış birer varlık olarak algılanmaktadır. Birey toplumun siyasal kurum ve

²⁶ Robert Sigel, Assumptions About The Learning Of Political Values, **Political Socialization**, (Ed.Edward Greenberg) Atherton Press, New York,1970, s.20.

²⁷ Hüseyin Yılmaz, **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s.321.

süreçlerini bir bütün olarak algılamaktadır²⁸. Kurumsallaşma aşaması ergenlik çağında oluşur ve gençlik devam etmektedir.

Greenberg siyasal sosyalleşme sürecinin bireyin içinde bulunduğu siyasal sistemde yurttaş olarak oynadıkları rol ile ilgili olarak tutum, inanç ve değer kazanma süreci olarak açıklamaktadır. Bu süreçte üç temel nokta üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki bütün siyasi rejimlerin genç üyelerine gerekli gördükleri siyasi yönelimleri verdikleridir. Antik çağlardan beri yurttaşlık eğitimi programları dikkat çekmiştir. Yurttaşlık eğitimiyle ilgili Platodan günümüze kadar uzanmaktadır. İkinci temel nokta ise yetişkinlerin görüşleri büyük ölçüde gençliklerindeki siyasi sosyalleşmenin sonucudur. Son temel nokta ise bireyin siyasal düşünceleri içerisinde bulunduğu ulusun yönetim biçimini ve siyasi yaşamını sürdürmesinde etkili olmaktadır²⁹.

Kişinin algılarını oluşturma aynı zamanda dış dünyayı anlamlandırmasının temel kaynağını “kültür” oluşturmaktadır. Toplumlar içerisinde bulundukları dünyayı, kültüre bağlı olarak algılar ve bu algı sonucunda yorumlarlar. Kendi inançlarını kültürleri çerçevesinde belirleyerek yaşamaktadırlar. Siyasal gerçek ile ilgili algılar farklılık göstermektedir. Siyasal sosyalleşme sonrasında gerçekleşen kültürlenme ile birlikte bireylerin tercih olmasından ziyade sistem tarafından sunulan olanaklardır. Siyasal toplumsallaşma, bireyin fizyolojik gelişimiyle birlikte otorite, güç gibi siyasi kavramlarla ilgili algıların oluşmasında merkezi rol oynamaktadır³⁰.

1.3.2. Kimlik Kavramı Hakkında

Kimlik kavramı, geçmiş yıllardan beri var olmasına rağmen son yıllarda popülerleşmiştir. Gruplar tarafından çok ilgi gören kimlik meselesi son dönemin en tartışılan konularından biri haline gelmiştir. Kimlik kavramı, son yıllarda olgusal olarak incelenerek sosyal bilimler alanının nesnesi haline gelmesi coğrafi keşiflerle beraber gerçekleşmiştir. Farklı kültürlerin ve kimliklerin olduğunun fark

²⁸ David Easton and Jack Dennis, Children in Political System, Origin of Political Legitimacy, **Chicago University of Chicago Press**, 1969, s.115.

²⁹ Greenberg, s.4-7.

³⁰ Meltem Ünal Erzen ve Bahar Eroğlu Yalın, “Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi**, Sayı: 41, 2011, s.58.

edilmesi ve bu farklılıkların açıklama zorunluluğuyla sistematikleşmiştir³¹. Geleneksel toplumlarda dayanışma, gelenek ve göreneklere bağlılık olduğu için kimlik algısı bu dönemde tartışılmamış ve kavrama yüzeysel olarak bakılmıştır. Bu dönemde otoriteye bağlılık ve fatalizm etkin olduğu için bu özelliklere uygun bir şekilde geleneksel kimlik gelişimi olmuştur³².

Geleneksel toplumlarda tartışılmayan ve bu kadar kompleks bir yapıya sahip olmayan kimlik sosyo-kültürel değişimlerle birlikte gündeme gelmiştir. Kimlik, 20. Yüzyıla beraber tartışılmaya başlanan bir kavram olmuştur. 1940'lerden önce sosyal psikoloji ve psikoloji alanında kullanılan kimlik kavramı, 1980'li yıllardan sonra bireyin sadece kendisinin değil toplumun da kimlik oluşumunda etkili olduğunun fark edilmesiyle birlikte sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi alanında incelenen bir kavram haline gelmiştir³³. Aynı zamanda Psikolojik ve sosyolojik anlamda kimlik kavramı siyaset biliminin alt dallarında tartışılmaktadır. 1970'li yıllarda popülerleşen kimlik kavramı, bireysel olarak tanımlanmasını Erik Ericsson tarafından yapılmıştır. Erik Erikson, akademik dünyaya kimliği 1950'li yıllarda taşımış ve yazılarında bireysel kimliğe atıfta bulunmuştur³⁴.

Sosyolojik alanda kimliğin toplumsal bir karakter olarak değerlendirilmesi sembolik etkileşimcilikle yer edinmiştir. Sembolik etkileşimcilikle birlikte sosyoloji alanında da kullanımı artmaya başlamıştır. Sosyal bilimler alanında köprü kavramlardan biri olarak görülmektedir. Bu kavram içerisinde yer aldığımız toplumun aynı zamanda sosyal sisteminin mihenk taşı oluşturmaktadır.

Bilgin, kimliğe olan araştırmaların artmasını kesin bir sebep bulamamış ve bunu kimlik dalgalarının yükselmesine bağlamıştır. Bilgin'e göre kimlik dalgalarının yükselmesini sağlayan olaylar; modernleşmenin başarısızlığı, küreselleşmenin etkisi ile psikolojik sebeplerle açıklamaya çalışmıştır³⁵. Son yirmi yıldır hem dünya da hem de sosyal bilimlerde kimlik kavramına olan ilgi artarak devam etmektedir. Çok

³¹ Hakan Bayri, **Türkiye'de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008, s.4.

³² Sedat Korkmaz, **Kimlik ve Mekân İlişkisi Bağlamında Instagram Üzerine Kurulu Kimlik İnşası: Starbucks Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2020, s.5.

Sedef Süner, Kimlik Kavramı, Etnik Kimlik, Ulus-Devletleşme Sürecinde Meydana Gelen Sorunlar, **Halk Bilimi Dergisi**, Sayı:20, 2006, s.12.

³⁴ Erol Göka, **İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler**, Aşina Kitaplar, Ankara, 2006, s.307.

³⁵ Nuri Bilgin, **Kimlik İnşası**, Aşina Kitaplar, İzmir, 2007, s.19.

disiplinli alanlar ve alt alanlarda etnik, dilsel, dini, ulusal kimlikler ve bu rolleri üzerinde genişleyen bir literatür üretmektedir. Bunun sebebinin ise; Kıta Avrupası ülkelerinde aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ‘da kültürel siyasal ve toplumsal alanlarda farklı grupların, toplulukların ya da azınlık konumunda olan kişilerin farklı olduklarını söylemesi ve bu söylem sonucunda çeşitli taleplerde bulunmaları, toplumsal ve siyasal boyutta çeşitli etki yaratmıştır. Bu etki, kimlik kavramı yeni bir boyut kazanmıştır³⁶.

Farklı alanlarda (sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, dilbilimi, antropoloji, kültürel çalışmalar vs) kullanılan bir kavram olan kimlik, farklı düzeylerde (anketler, söylem çözümlemesi, politik alan çözümlemesi, etnografi vs), farklı düzeylerde (devlet, birey, grup vs) çalışmaların yapılması anlamsal olarak karmaşık bir hale gelmesine sebep olmuştur³⁷. Farklı bir neden ise kimliğin sabit bir yapıya sahip olmayarak çeşitli (ekonomik, siyasal ve kültürel) yaşam pratiklerine göre şekillenmesidir. Bu üretim kavramın yapısını esnek hale getirmekte aynı zamanda çok biçimli bir şekilde yeniden ortaya çıkarmaktadır³⁸.

Kimliği, içinde olduğu bu karmaşık durumdan çıkarıp kavramın tam olarak ne anlatmak istediğini temel olarak açıklamak gerekmektedir. Kimliğin ne olduğunu doğru bir şekilde kavramak çalışma konumuzun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Kimliğin anlamsal olarak tanımın baktığımızda, “aynılık” ve “süreklilik” içeren ve Latince “idem” kelime kökünden gelmektedir. Günümüz anlamlarıyla kullanılması yirminci yüzyılda olmuştur³⁹. Türkçe ‘de kimlik, "kim" soru kökeninden gelmekte ve aidiyeti, bir olmayı, biricik olmayı ifade etmektedir⁴⁰.

Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe Sözlüğünde⁴¹ ise kimlik tanımı; " Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" şeklinde yapılmaktadır. Oxford’un İngilizce

³⁶ Celattin Yanık, Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, **Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi**, 2013, s.226.

³⁷ Rawi Abdelal, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston, and Rose Mc Dermott, Identity As A Variable, **Perspectives on Politics**, Cilt: .4, Sayı:4, 2006, s.695.

³⁸ Gülfer Tunalı, **Bulgaristan’da Ab Üyeliği Sonrası Türk Azınlığın Kimlik Örüntüleri: Etnik Kimlik, Ulusal Kimlik, Avrupa Kimliği**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016, s.12.

³⁹ Gordon Marshall, **Sosyoloji sözlüğü**, çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, s.46.

⁴⁰ Hüseyin Aydoğdu, “Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 0, Sayı:10, 2010, s.117.

⁴¹ [https://sozluk.gov.tr\(19.01.2021\)](https://sozluk.gov.tr(19.01.2021)).

Sözlüğünde (Oxford English Dictionary)⁴² ‘de ise “bir kişi veya şeyin kim veya ne olduğunu belirleyen özellikler” olarak tanımlamakta ve sosyolojik anlamının üzerinde durulmuştur.

Amin Maolouf, kimlik kavramını tanımlarken dil, din, ırk, milliyet gibi kavramların yetersiz olduğunu, kimliğin toplum içinde kişiyi biricik yaptığı için kişiyi toplumdaki diğer insanlardan ayırt eden değerlerin bütünü olarak tanımlamaktadır. Kimliğin bir çırpıda verilmediğini, yaşam boyunca oluşup değiştiğini söylemektedir⁴³. Kimlik, toplumsal, politik ve ekonomik baskılara göre şekillenen akışkan bir yapıdır⁴⁴.

Farklı birçok alanda tartışılan kimlik kavramı siyaset biliminin alt dallarında da tartışılmaktadır. Kimlik ile ilgili tanım birçok alanda birçok konuda farklı tanımlar ve açıklamalar bulunabilmektedir. Amerikan siyaset çalışmalarında kimlik politikalarında yapılan yeni çalışmalar ırk, cinsiyet ve cinsellik üzerine olmaktadır⁴⁵. Karşılaştırmalı siyasette etnik çatışma ve milliyetçilik kimlik çalışmalarının merkezine konulmakta, uluslararası ilişkilerde ise devlet egemenliğinde aktör olarak devlet kimliği⁴⁶ ve siyaset biliminde kimlik ile ilgili tartışmalarda milliyet, cinsiyet ve etnisite ve kültürle ilişkilendirilmektedir.

Güvenç, basit bir tanımlama ile kimliği; kişilerin, içerisinde bulundukları grupların, toplumun ve toplulukların “Kimsiniz, Kimlersiniz” sorusuna verdiği yanıt olarak tanımlamıştır⁴⁷.

Hogg ve Abrams kimliği, insanların kim oldukları, ne tür insanlar oldukları ve başkalarıyla nasıl ilişkiler kurmalarıyla tanımlamıştır⁴⁸. Fransız sosyolog Alex Mucchielli ise kimliği ; bir özneyi tanımlamak için elzem olan tüm öğeler ve benzerlik içerisinde olan ve bireyin içerisinde gelen bir duygu olduğunu ifade etmektedir. Var

⁴² <https://en.oxforddictionaries.com/definition/identity> (19.01.2021).

⁴³ Amin Maalouf, **Ölümcül Kimlikler**, çev. Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020, s.25.

⁴⁴ Cemile Tokgöz Bakıroğlu, “Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları”, **Akademik Bilişim – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 23-25.01. 2013, s.1048.

⁴⁵ James Fereon, **What Is Identity (As We Now Use the World?)**, Department of Political Science Stanford University, 1999, s.1.

⁴⁶ Fereon, s.1.

⁴⁷ Güvenç Bozkurt, **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s.3.

⁴⁸ Michael Hogg and Dominic Abrams, **Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes**, **London Routledge**, 1988, s.2.

olma iradesi oluşmasıyla özerklik birlik, aynılık ve bağlantı gibi değerlerin toplamını bu duygu temsil etmektedir⁴⁹.

Parekh ise, kimliği bireyi farklı kılıp, onu diğer bireylerden ayırmakta ve bireye kendisini tanıma ve tanımlama fırsatı sunan bir kavram olarak görmektedir⁵⁰. İnsanın kendini kavrayışının bir biçimi olarak kimlik görülmektedir. Parekh'in yapmış olduğu tanımlamada bireyin toplumdaki diğer bireyleri gözlemleyerek kendinin ayırt edici özelliklerini fark ederek kendini bu şekilde tanımlaması olarak görülmüştür. Buna benzer olarak Hall, kimlik tartışmalarında dikkat çektiği noktada kendimizi başkaları üzerinden tanımlama eğilimimize dikkat çekmiştir.

Bilgin ise kimliği bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması olarak tanımlar. Psikolojik anlamda kimliği bir kişinin kendini o kişi olarak tanımlanabilmektedir. Bahsettiğimiz kavram kendimiz hakkında sahip olduğumuz çeşitli temsilleri (görüşler, tanımlar, imajlar, bilgiler vs.) kapsar.⁵¹Yapılan bu tanımda kimlik kavramının bireyselden başlayarak toplumsal alana uzanan bir süreç olduğu görülmektedir.

Kimlik kavramı kişisel olmakla birlikte bir arada yaşayan insanların oluşturduğu toplumlarda şekillenmekte ve toplumları sosyal olarak sembolize etmektedir. Kimlik toplumların yaşam biçiminin bir yansımasıdır.

Kimlik bir bilinç sorunudur. Başka bir söylemle kişinin kendi hakkında bilinçsizce oluşan algılayışının bilince çıkmasıdır. Birey kendisiyle ilgi bilinçsizce oluşturulmuş olduğu algıyı bilinç düzeyine çıkarmaktadır. Birey kendisini bildiği ölçüde bireydir. Bir grup da kendini “millet” “halk” ya da “soy”, kavramlarında anladığı ve ortaya koyduğu ölçüde onları kendisine uygun bulmaktadır. Bu kimliğin bilinçsizce algılanıp bilince çıkması hem toplumsal hem bireysel olarak geçerlidir⁵². İçinde bulunduğumuz dünyada kimlik kavramı ile neyin temsil edildiği, nasıl ve hangi yollarla inşa edildiği önemli bir sorundur. Burada kimlik kavramının ne anlama geldiğinden ve kavramla ilgili genel görüşleri belirttikten sonra kimliğin nasıl oluştuğunu oluşumunda etkili olan elementleri incelemek gerekmektedir.

⁴⁹ Celattin Vataş, **Ulusal Kimlik Türk Ulusunun Doğuşu**, Açılım Kitap, İstanbul, 2004, s.16.

⁵⁰ Bhikhu Parekh, "Kimliğin Mantığı", çev. Suat Aksoy, **Kimlik Politikaları**, (Ed. Fırat Mollaer), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.53, 56.

⁵¹ Bilgin, s.78.

⁵² Jann Asmann, **Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik** çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s.139-140.

1.3.2.1. Kimlik oluşumunda “Ben” ve “Öteki”

Günümüzde kimlik üzerine gerçekleştirilen tartışmalar genel anlamda “aidiyet” ve “öteki” kavramları üzerinden sürdürülmektedir. Kimliği basit bir şekilde tanımlamak istersek; “ben kimim” sorusuna verdiğimiz cevap olarak tanımlanabilir. Bu yaptığımız tanımlamaya örnek olarak Sofokles’in Oedipus trajedisinde:

“Kendimden başkası olmak istemiyorum

Nasıl doğduysam öyleyim

Kim olduğumu bulacağım” sözleriyle Oedipus'un kim olduğunu öğrenmek istemiş ve “ben kimim” sorusuna cevap arayıp bu sorumluluğu üstelenmiştir⁵³. Örnekte olduğu gibi kimliği tanımlarken özne kullanılmaktadır. Özneyi belirlerken ise öteki merkeze alınmakta ve öteki olmadan kimlik oluşumu gerçekleşmemektedir⁵⁴.

Ben kimim sorusunu sorduğunda bireyler hem iç dünyayla hem de dış dünyayla bağlantı kurmaktadır. Parekh’in yukarıda verilen tanımında olduğu gibi bireyin kendi bilincine varması ile birlikte bir anda ortaya çıkan ya da aktarılan değişmez bir kavrayış olmamakta ve bireyin sosyalleşme süreci boyunca toplumda diğerleriyle etkileşim içinde bulunmasıyla öğrenilen, geliştirilen bir kavrayışı oluşturmaktadır⁵⁵. Bu yüzden kimliğimizin oluşmasında iç ve dış dünyamız ile kurmuş olduğumuz bu etkileşim önem kazanmaktadır.

Kimliğimiz bize kendimizi tanımlamada ve nasıl biri olmamız konusunda karar verme seçeneği sunmakta⁵⁶, bu karar vermede tercihimizi oluşturan etmen ötekilerin varlığıdır. Çünkü; bireylerin öz benliğini karşılarında bir ayna olmadan görme imkânı olmamaktadır. Aslında bu durum bir tür bireyin kendine karşı farkındalık kazanması ve bu ayna sayesinde kendimizle başkalarıyla olan ilişkilerimizin yansıtılmasını anlatmaktadır⁵⁷. Kimlik çoğulluk içermekte ve kendi içinde başka kimliklerde barınmaktadır. Assman bunu “çeşit olmaksızın birlik, başkaları olmaksızın benlik olmaz” şeklinde vurgulamaktadır⁵⁸.

⁵³ Taşkın Takış, “Kimliklerle Buluşma”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:23, 2003, s.12

⁵⁴ Vatandaş, s.19.

⁵⁵ Parekh, s.56.

⁵⁷ Hüsnüye Canbay Tatar, “Batının Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı :4, 2012, s.93.

⁵⁸ Assman, s.135.

Tzvetan Todorov ötekinden bahsetmenin kendinden bahsetmek olduğunu söylemektedir. Kendi çevremizin normal olduğunu düşünüp belirlediğimiz çerçevenin dışına ittiklerimizi ise bizden aşağı olduğunu kabul ettiğimiz için ötekine kendi zayıflıklarımızı atfederiz; öteki hem bizim benzerimiz hem de bizden aşağıdır⁵⁹.

Özetle, öteki kendimizi tanımladığımız normlardan farklı olarak gördüklerimizdir. Zihnimizdeki “öteki”yi oluşturmak için farklılaştırma yaparız ve “ben” in farklılarını belirleriz. Aslında ötekini tanımlayarak kendimizi tanımlarız. Bu yüzden öteki kavramı sabit değil ve her toplum kendi ötekisini yaratmaktadır. Kimliği birey kendi kendine oluşturamaz. Kimlik birincil gruplarda oluşur ve ikincil gruplarda yeni boyutlar kazanarak toplumsal çevrede bireyi özne haline getirmektedir. Kişinin hem kendisini hem de ötekini tanımlama aracı olan kimlik önce algılama daha sonra inşa sürecine bağlıdır algı, zamansal ve mekânsal farklılıklara aynı zamanda ötekine göre değişmektedir⁶⁰.

Erikson’a göre kimlik oluşumunda bu durum durağan ve bütünlük hissinden kaynaklanmaktadır. Bu durum bireyin bilinç ya da bilinçsiz olarak topluma kazandırdıkları ve toplumun birey olarak ne şekilde algılandığıyla ilgili olduğunu söylemektedir⁶¹.

1.3.2.2. Kimliğin İnşası

Kimlik geçmişten günümüze farklı (kültürel, tarihsel, sosyal) süreçlerden geçerek oluşmaktadır. Aynı zamanda, toplumda bulunan tüm bireyler sadece içinde bulunulan ilişkilerinin sentezi olmamakta gerçekleştirdiği ilişkilerin de geçmişinin bir sentezidir⁶². O hâlde kimlik için, içinde bulunulan kültürel, sosyal ve ekonomik süreçler geçmişimizdeki bu süreçleri içinde barındırdığı söylenebilir. Kimlik kendi içinde birçok sorun barındırmaktadır. Bu sorunların başlıcaları bireyin konumu ve bireyi diğerlerinden ayıran özelliklerdir. Kimlik inşasında asıl soru kimliğin kim

⁵⁹ Nilgöl Tural, “Doğu ve Amerika Arasında Avrupa”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Cilt:6, Sayı:23, s.169.

⁶⁰ Mehmet Anık, **Kimlik ve Çok kültürlülük Sosyolojisi**, Açılım Kitap, 2012, s.9.

⁶¹ Sevgi Özgüngör, "Postmodern Değerler, Kimlik Oluşumu ve Yaşam Doyumu", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt:4, Sayı:31, 2009, s.33.

⁶² Antonio Gramsci, Notes For an Introduction and Approach to the Study of Philosophy and the History of Culture” (Ed. David Forgacs), **A Gramsci Reader**, London, s.326.

tarafından, ne için, nereden hareketle oluştuğu gibi sorulara yanıt bulabilmek önem taşımaktadır.

Kimliğin oluşumu sırasında, öznelci ve nesnelci yaklaşımlar farklılık göstermekte ve öznelci yaklaşım merkeze “ben” olgusunu koymaktadır. Öznelci yaklaşımda kimlik hiçbir değişim göstermemekte ve tutarlı bir süreç olarak kalmaktadır. Bu yaklaşımda dış dünyadan gelen uyarıcılar göz ardı edilmiş ve hiç değişmeden kaldığı öne sürülmektedir⁶³. Bu yaklaşım sadece özne odaklı olduğu ve dışarıda gerçekleşebilecek iletişimlere karşı kapalı olduğu eleştirilere uğramıştır⁶⁴.

Nesnel yaklaşım da ise kimlik hem iç dinamikleriyle hem de dış dinamiklerle kurduğu iletişim ve etkileşimlerle oluştuğu savunulmaktadır. Araştırmacılardan bazıları kimliğin doğuştan gelen özelliklerin keşfedilmesi olarak tanımlarken bazıları kimliğin bir inşa süreci olarak görmektedir⁶⁵.

Kimliği bir inşa süreci olarak gören araştırmacılar, bireyin toplumda edindiği rollerin bireyin davranışlarını etkilediğini öne sürerler ve bunun bir yaratım ve temsil olduğunu savunurlar⁶⁶. Bu bakımdan kimlik inşasında bireyin toplumdaki rolü ve statüsü önem kazanmaktadır. Aynı zamanda kimliğin inşasında küreselleşme, birey ve toplum arasında gerçekleşen ilişkiler, bilgi , din, etnisite gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Lasch’a göre kimlikler kurumların ve örgütlenmedeki düzenlemelerin etkisinde anlam kaynağı oluşturmakta ve bireyselleşme sürecinde inşa edilmektedir⁶⁷.

Her ne kadar kimlikler egemen kurumların etkisinde kalsa da toplumsal aktörlerle karşılaştıklarında kimliğe dönüşebilmektedir. Calhoun⁶⁸ bunu şu sözlerle açıklar:

“İsmi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürler bilmiyoruz. Kendini bilmek -ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır- ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz”.

⁶³ Aydoğdu, s.118.

⁶⁴ Ergun Doğan, **Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.23.

⁶⁵ Necdet Subaşı, **“Kültürel Kimliğin Melezleşme Sorunsalı ve Alevi Modernleşmesi”** Türk(iye) Kùltürleri, (Ed. Gönül Pultar ve Tahire Erman), Tetragon Yayınları, İstanbul, 2005, s.309.

⁶⁶ Nuran Erol Işık, “Kimlik ve Erillik: Simgesel Bir Okuma Aracı Olarak Deli Yürek”, Türk(iye) Kùltürleri, **II.Ulusal Kùltür Araştırmaları Sempozyum Bildirileri**, Tetragon Yayınları, Ankara, 2005, s.484.

⁶⁷ Christopher Lasch, **Narsisizm Kùltürü-Azalan Beklentiler Çağında Amerikan Hayatı**, çev. Ayşen Tekşen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021, s.343.

⁶⁸ Craig Calhoun, **Social Theory and the Politics of Identity**, Oxford ,1994, s.9-10.

Kimliklerin inşasında kolektif hafıza, iktidar aygıtları, tarih, coğrafya dinsel vahilerden malzemeler kullanılmaktadır. Bu malzemeler bireyler, toplumlar ve sosyal gruplar tarafından kullanılmakta ve içinde bulunulan sosyal ve kültürel duruma göre yeniden düzenlenmektedir⁶⁹.

Castells, kimliğin sosyal inşasının iktidar ilişkileri çerçevesinde oluştuğunda bu süreçleri üç farklı formu olduğunu ileri sürmektedir⁷⁰.

Bu formlardan ilki, *meşrulaştırıcı kimlik (legitimizing identity)*dir. Meşrulaştırıcı kimlik, toplumun hâkim kurumlarının sunduğu sosyal aktörlere karşı kendi egemenliklerini rasyonelleştiren kimliktir. Anderson ve Gellner'de olduğu gibi milliyetçilik teorilerine uyum sağlamakta aynı zamanda Sennetin, otorite ve baskınlık teorisinde ana temayı oluşturmaktadır.

Bir diğer form ise, *direnış kimliğı (resistance identity)*dir. Direniş kimliğı, egemen olanın mantığına göre değersiz olarak görülenler ve/veya bu konumda bulunanlar tarafından oluşturulan kimliktir. Bu kimliğe sahip olanların amacı topluma hâkim olanların ilkelerine ve bu ilkelere karşı direniş içinde olmaktır. Amin Maalof ise genellikle bireyin kendisini daha çok istenilmediğıye da kınandığı bir aidiyetiyle tanımlamak istediğini, bazı zamanlarda ise bu aidiyeti savunacak gücü kendinde bulamadığında bu aidiyeti gizleme eğiliminde olduğunu ama kendisinde bu gizlenmenin içinin derinliklerinde ödeşme saatini beklediğini bireyin bu şekilde kendini bu kimlikle özdeşleştirdiğı söylemektedir⁷¹.Bahsedilen bu aidiyete sahip olanlar kendi içlerinde aynı aidiyeti paylaştıkları için birbirlerine cesaret verirler ve karşılarında gördükleri tarafa karşı cephe almaktadırlar. Özetlemek gerekirse, bireylerin aidiyeti üzerinde bir tehdit algılandığında bu tehdide karşı bir direniş içerisine girmektedir. Bunun sonucunda karşı tarafın değersiz gördükleri aidiyetleri aktörler tarafından ön plana çıkarılmakta ve geliştirilmektedir.

Castells'in ayırımındaki sonuncu form olan *proje kimlik (projectidentity)*: Sosyal aktörlerin kültürel malzemeleri temel alarak, toplumdaki yerlerini tekrardan tanımlayarak kendilerini yeniden bir kimlik inşa etmeleridir. Bu kimliklerin inşa edilmesinde ki amaç toplumsal yapıyı değıştirmektir. Örnek olarak; feminizmin

⁶⁹ Manuel Castells, **Enformasyon Çağı: Ekonomi Toplum Ve Kültür II.Cilt Kimliğin Gücü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.8.

⁷⁰ Castells, s.14.

⁷¹ Maalof, s.26.

ataerkilliği, ataerkil aileyi, üretim yapısını ve toplumların geçmişten beri var olan kişiliği tehdit etmesi gösterilmiştir.

Bahsedilen kimlik inşa türleri farklı sonuçlar meydana getirerek toplumu oluşturmaktadır. Meşrulaştırıcı kimlik sivil toplumu yaratırken direniş kimliği komünleri ve cemaatleri yaratmaktadır. Proje kimliği ise toplumsal bir aktör olan özneleri yaratmaktadır⁷².

Kimlik toplumsal bir evrende inşa edildiğinden sosyal ve kültürel yapılarla doğrudan bağlantılıdır. O hâlde kimlik inşası içinde yaşanan dönem ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir.

1.3.2.3.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimliğin daha iyi anlaşılması için bireyin ne anlam ifade ettiğine bakıldığında birey, ampirik bir özne olarak değil kendisinde insanlığın yüksek değerlerini taşıyan “moral ve bağımsız bir varlık” olarak görülmektedir⁷³. Baumeistre’a göre, içinde bulunduğumuz dönemdeki bireysellik vurgusuna modern çağdan önce rastlanamamakta ve her bireyin kendine özgü karakterinin olduğu fikri modern çağdan önceki kültürlerde olmayan bir kavramdır⁷⁴. Geleneksel toplumlarda modern toplumlara göre “bireysellik” vurgusu daha zayıf olmuş ya da bu vurgunun hiç olmadığı görülmektedir. Bahsettiğimiz birey tanımından da anlaşılacağı üzere “bireysellik” sosyal bir inşadır ve bu inşa sırasında farklı özellikler vurgulanmıştır. Bu vurgulardan ön plana çıkanlar ise tekillik, özerklik ve içselliktir. Bu üç temel özellik ise liberal birey kurgusuna tekabül etmektedir. Liberal birey kurgusunda birey, özerk olduğunu ve kendi kendine yettiği inancını taşımaktadır. Modern toplumlarda da birey kendisini inşa eden bir konumda karşımıza çıkmaktadır⁷⁵. Bireysellik modernizmin temel taşlarından birini oluşturmakta ve bireyin farklılığı üzerinden zemin bulmaktadır⁷⁶.

⁷² Castell, s.9-10.

⁷³ Nuri Bilgin, **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2013, s.85.

⁷⁴ Antony Giddens, **Modernite ve Bireysel Kimlik**, çev. Ümit Tatlıcan, Say Yayınları, İstanbul, 2019, s.107.

⁷⁵ Bilgin, s.85.

⁷⁶ Muhammed Özdi, “Kollektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2017, Sayı:28, 2017, s. 388.

Taylor’a göre;

“on sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren gelişmekte olan bir bireyselleşmiş kimlikten, bana özgü olan ve benim kendi içimde keşfettiğim bir kimlikten” söz edebilmekteyiz. Kişinin kendi iç dünyasındaki ahlaki hesaplaşmasının bir ürünü olan bu bireysel kimlik, tek başına bireyin ‘monolojik’ olarak değil, başkalarıyla ‘diyalogik’ olarak oluşturduğu, dinamik, sürekli yeniden kurulan ve değişme potansiyeli içeren bir oluşumdur⁷⁷.”

Bu noktada bireyselliğin modernizmin bir olgusu olduğunu vurguladıktan sonra bireysel kimliğin tam olarak ne ifade ettiğine bakmak doğru olacaktır.

Bireyler farkında oldukları ya da farkında olmadıkları sayısız etkileşim içindedir. Sosyal bir varlık olan insanın içinde bulunduğu sosyal gruplarda her bireyin farklı özellikleri bulunmaktadır. Bu farklı özelliklerin hangi yönde farklılaştığı ortaya koymaya ve bireyin tek başına toplumda ne ifade ettiğini anlaşılması bireysel kimlik üzerinden gerçekleşmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere bireysel kimlik kişilik ile sosyal bir çevrede şekillenmektedir. Bu noktada kişilik oluşumunun sosyal bir çevrenin oluşumundan kaynaklanmaktadır⁷⁸. Bu yüzden bireysel kimlikler değişime uğrayabilmektedirler. Bu değişimlerin bazıları doğal olarak bireyin çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinde bu dönemlere uygun şekilde gerçekleşmektedir. Bu verili kimlikler, yaşamımızda doğal olarak edinilen kimliklerdir. Hayatın doğal akışında bu kimlikler bireyin toplumsal statüsüne göre yatay ya da dikey olarak yeni kimlikler edinebilir⁷⁹.

Bireysel kimliği, bir kimsenin kim olduğuna, konumuna ve bireysel özelliklerine ilişkin toplumsal ve duygusal algısı olarak tanımlanabilmektedir⁸⁰. Her insan farklı kişiliğe sahiptir ve bu farklı kişilikler bireyin toplumda belirginleşmesini sağlamaktadır. Bireysel kimlik, toplumda bireyin ne ifade ettiğini hangi yönlerle diğer bireylerden ayrıldığını tanımlamaya yarayan bir kavramdır. Bu bakımdan bireysel

⁷⁷ Levent Köker, Türkçe Baskıya Önsöz: ‘Charles Taylor: Kimlik / Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı’, **Çokkültürcülük -Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.13.

⁷⁸ Asiye Aka, "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1, 2010, s.19.

⁷⁹ Mustafa Çapar, **Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler**, Maki Basım Yayın, Ankara, 2006, s.70.

⁸⁰ Sefa Şimşek, “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2002, Cilt:3, Sayı:3, s.35.

kimlik hem fiziksel hem zihinsel unsurları içerir bu yüzden onun bir özellikler kümesi oluşturduğu söylenebilir.

Bireyler varlığını kendi deneyimleriyle ve toplumun ona kattıkları sayesinde sürdürmektedir. Bu noktada kimliğin oluşumunun ister kişisel ister kolektif olsun toplumsallaşma sonucu olduğu söylenebilmektedir. Bireysel kimlik için topluluk kimliği gereklidir. Bireysellik toplumsallaşma sonucu olduğu için birey, kişi olarak kimliğini kolektif kimliğin bir yansıması olarak görmektedir⁸¹. Kolektif kimlik bireysel kimlik üzerinde şekillendirici bir rol oynamaktadır ve bu iki kimliğin bir bütün olduğu görülmektedir.

1.3.2.3.2. Kolektif Kimlik

Bireysel kimliğin oluşumundan sonra kolektif kimliğin oluşumuna bakıldığında grup kimliğinin oluşmasıyla beraber başladığı görülmektedir. İnsanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklı olarak, sosyalleşen birey kolektif kimlik edinmeye ihtiyaç duyar ancak bu durumu kişisel kimlikten ayrı düşünülemez. İnsan hem ilkel çağda hem de modern çağda başka insanların dolaylı ya da dolaysız varlığının olmadığı bir dünya da varlığını devam ettirmez. Kimliği toplumsal boyuta taşıyan olgu, bireyin kendini tanımlarken kendi kişisel özelliklerini (yaş, cinsiyet, boy, kilo gibi) değil de kişinin kendini öznel olarak ve nesnel olarak bir gruba ait hissetmesiyle beraber olmuştur. “Bunlar kimler” veya “bunlar kimlerden” soruyla birlikte herhangi bir grubun kolektif kimliğine atıfta bulunulmaya başlanılmıştır⁸². Bu durum sonucunda hem eylemsel olarak hemde birlikte olmak arasında varlığını sürdüren ilişki, Thomas Aquinas’ın “insan toplumsal bir hayvandır” sözüyle açıklanabilmektedir⁸³. Grotius bu durumu insanın toplumsal “*appetitus societatis*” yani toplum içinde yaşamak içgüdüsünde olan bir varlıktır⁸⁴. İnsan hem bireysel bir varlık hem de bir grup varlıktır. Bireyler her zaman topluluk yaşantısı içerisinde yer almaktadırlar⁸⁵.

⁸¹ Jurgen Habermas, **İletişimsel Eylem Kuramı**, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996, s.484-485.

⁸² Andrew Weigert, J.Smith Teitge ve Dennis W.Teitge, **Society and Identity Toward a Social Psychology**, Cambrige Universty Press, 2006, s.36.

⁸³ Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, ss.39-40.

⁸⁴ Macit Gökberk, **Kant ile Herder’in Tarih Anlayışları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.79

⁸⁵ Göka , s.310.

İnsan, içinde bulunduğu toplumla çeşitli ilişkiler kurmaktadır. Hayatının her döneminde edinmiş olduğu farklı rollerle birçok sosyal grubun üyesi olup kendini bu gruplara ait hissetmektedir. Kolektif kimlik de ise bu ait olma duygusu “bizi” oluşturmaktadır. Biz duygusu kolektif kimliğin temel bileşenini oluşturmaktadır çünkü kolektif kimlik sayesinde toplumsal ilişki mümkün olmaktadır. Biz olma aidiyet hissi gerek bireysel gerekse toplumsal olarak bir ihtiyaç olarak görülmekte aynı zamanda bu aidiyet hissiyle farklı aidiyetlere göre benimsenir ya da farklılaştırılmaktadır⁸⁶. Kimliğin toplumsal olarak inşa edilmesi de bireyin kendisini ait hissettiği toplumun değerlerini ve idealleriyle bütünleşmesiyle birlikte gerçekleşmektedir. Toplum veya bireyin, aidiyet bağına verdiği öneme göre birçok kimlik edinebilirken, birey ya da toplumun kimliksiz olması düşünülemez çünkü varlığın karakteri kimlikten kaynaklanmaktadır⁸⁷. Bireysel kimliklerin oluşumu, bireyler arasındaki ilişkiler ile gerçekleşmekte ise, kolektif kimlik komüniteler (kollektiviteler) arası ilişkiler sayesinde gerçekleşmekte ve bir süreci yansıtmaktadır⁸⁸.

Özetle, toplumsal bir varlık olan insan kurduğu ilişkiler çerçevesinde farklı roller edinmekte ve çeşitli topluluk, örgüt ve cemaatlara üye olmaktadır. İnsan kendisini içinde bulunduğu roller ve üyeliklere göre tanımlamakta ve buna karşılık bu göre tanımlanmaktadır⁸⁹. Aynı zamanda birey bizi yaratmak için karşısına bir ya da birden fazla “öteki kimlikleri” koymaktadır⁹⁰. Kimliğin kurucu unsurlarından önemlisi ötekinin var olmasıdır. İnsan, kendi benliğini en iyi biçimde kendi olmayanların (postmodern ifadeye “öteki”) farkıyla ortaya koymaktadır. Risse ve Martinin vurguladığı gibi her zaman “bizliğimizi” kolektif kimliğimizi korumak ve ötekilerden ayırmak “ötekilere” ihtiyaç duyarız⁹¹. Öteki ne ölçüde belirginleşirse kimlik de o

⁸⁶ Yakup Şahin, “Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, 2013, Cilt:1 Sayı :1, s. 48.

⁸⁷ Chris Brown, “Borders and Identity”, (Ed. Mathias Albert, David Jacobson, Yosef Lapid), **Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory**, University of Minnesota Press, 2001. s. 128.

⁸⁸ Nuri Bilgin, **Kollektif Kimlik**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.59.

⁸⁹ Parekh, s.61.

⁹⁰ Çapar, s.71.

⁹¹ Rodney Bruce Hall, **National Collective Identity: Social Constructs and International Systems**, New York, Columbia University Press, 1999, s. 36 – 39.

ölçüde belirginleşecektir⁹². Tüm bunların sonucunda ise biz duygusuna bağlı kalan bireyler kolektif kimlik bilincini oluşturmaktadır⁹³.

Bu noktada kolektif kimliğin tanımlanmasında yarar vardır. Kolektif kimlik, bir alan içerisinde varolan grupların kendilerinden olmayan gruplardan -öteki olarak nitelendirilen gruplardan- farklarını ortaya koymak istemesi olarak tanımlanabilir⁹⁴. Tanımdan da görüleceği üzere, kendini tanımlama ve diğer gruplarla arasındaki farkların belirlenmesinde kolektif kimlik ön plana çıkmaktadır. Bireylerin kendisini grubun/birliğin parçası olarak hissetmesi için duygusal yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır⁹⁵. Birey kendini bu duygusal yaptırımla beraber ortak olarak gördüğü toplumla bütünleşerek kolektif kimlik edinebilir.

Melucci, kolektif kimliğin anlaşılması için kolektif eylem üzerinde durmaktadır. Kolektif aktörlerin meydana getirdiği kolektif eylem kolektif kimliğin oluşmasını sağlamaktadır. Kolektif eylemi ise sosyal ilişkilerle bağlı olarak belirli bir amaca, kaynağa ve sınırlara bağlı olarak süreç içinde belirli sınırlara bağlı olarak inşa edilmektedir⁹⁶. Kolektif eylem hem sosyal ve çevresel sınırlılıklar içinde bir tepki hem de öznelere anlamlandırabileceği şekilde sembolik etkileşimler üretmektedir. Kolektif eylem ve kimlik sürekli olarak değişimin bir parçası olduğu için tek bir kimlik değil farklı kimlikler ve anlamlar kolektif eylemin içinde oluşmaktadır⁹⁷.

Bilgin'e göre kolektif kimliğin özelliklerini baktığımızda;

- Grup üyeleri tarafından öznel olarak algılanmakta ve yaşanmaktadır.
- Diğerlerine karşıtlık içerisinde ve diğerlerinden fark olarak tanımlanır.
- Gruba özdeşim bilincinden kaynaklanmaktadır.
- Çeşitli temsil sistemlerinde görülmekte ve bu temsil birtakım olumsuzlukları (kaçınılacak şeyler) ve olumlu nitelikler genellikle etnosantrist tutumlar sergileyen bir çekirdek oluştururlar. Dış tehlikelere karşı koruma niteliği olarak görülebilir.
- Bahsedilen bu tutumlar tutarlı bir fikirler sistemi ve ideoloji içeren bir söylemde ifade edilebilir⁹⁸”.

⁹² Ahmet Ulvi Türkbağ, “Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu”, **Doğu-Batı Dergisi**, Ankara, Temmuz 2003, s.215.

⁹³ Amartya Sen, **Kimlik ve Şiddet**, çev. Ahmet Kardam, Türk Henkel Yayınları, İstanbul, 2006, s.24-25.

⁹⁴ Bilgin, s.59-60.

⁹⁵ Alberto Melucci, "Süreç Olarak Kolektif Kimlik", çev. Ömer Mollaer, **Kimlik Politikaları**, (Ed. Fırat Mollaer), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, s.84.

⁹⁶ Melucci, s.82.

⁹⁷ Tuba Akın, “Roman Hareketini Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Olarak Değerlendirme”, **Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi**, 2020, Cilt:1 Sayı :1, s.20.

⁹⁸ Bilgin, s.61.

Bireyler, herhangi bir durumda tehdit ya da saldırı ile karşılaştığında bireysel değer yargılarını görmezden gelerek kolektif kimlikleri korunması adına mücadele edebilirler. Yaşamımız boyunca hiç tanımadığımız hatta hayatımız boyunca hiç tanışamayacağımız insanlarla bu şekilde bağ kurarız hatta bu insanlarla ortak davranış geliştiririz. Kolektif kimlikler geçmiş ile yakın bir bağ içerisinde. Kolektif kimlik de dayanışma duygusu ise eserler, anlamlandırılan bazı semboller, araçlar, toplum için anlam ifade eden sanat eserleri, alışkanlıklar ve inançlardan hareketle inşa edilmektedir⁹⁹. Âmin Maalouf'un da belirttiği gibi kimlik, her şeyden önce simgelerin ve görünüşlerin işidir¹⁰⁰.

1.3.2.3.3. Ulusal Kimlik

Kolektif kimliklerin en önemlilerinden biri olan ulusal kimlik, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla beraber ulusal kimlikler sorunu gündeme gelmeye başlamıştır. Ulusal kimlik de ulus devletler ile birlikte simgelenmeye başlamıştır. Ulusal devletlerin daha iyi bir şekilde anlaşılması için ulus devletin ontolojisinin incelenmesi gerekir. Ulus devletlerin ontolojisine baktığımızda Avrupa 'da feodalizmin yıkılmasıyla birlikte yeni ekonomik, toplumsal ve siyasal ilişkiler ortaya çıkmıştır. İnsanların bu yeni ilişkiler çerçevesinde ulusun yaratılması için ortak aidiyetler çerçevesinde tekrardan birleşmesi gerekmiştir. Bu noktadan hareketle söyleyebiliriz ki, 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında, ulus devlet süreciyle monarka olan bağlılık yerini ulusa olan sadakat ve bağlılığa bırakmıştır. Ekonomik bağlılıklar ve merkezi devletlerin kurulmasıyla beraber ulus devletler oluşum aşamasına geçmiştir¹⁰¹.

Ulus devletlerin siyasal olarak belirginleşmesi ise 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşması ile birlikte gerçekleşmiştir¹⁰². Bu sayede ulus devletin mutlakiyetçi bir şekilde idari, adli ve iktisadi yapının merkezileşmesi sağlanmıştır¹⁰³. Otuz yıl savaşları

⁹⁹ Bilgin, s.60.

¹⁰⁰ Maalouf, s.100.

¹⁰¹ Turgay Uzun, "Ulus, Milliyetçilik Ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme", **Doğu-Batı Dergisi**, Ankara, Temmuz 2003, s.141.

¹⁰² Jürgen Habermas, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, .çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 10.baskı, İstanbul, 2017, s.13.

¹⁰³ Samir Amin, **Avrupa Merkezilik**, çev. Mehmet Sert, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul, 2007, s.180.

soncunda imzalanmış olan Westphalia Antlaşması , bu anlamda tarihsel bir dönüm noktası olmuştur. Tarihsel bir dönüm noktası olmasının sebebi ise ulus devletin temellerinin bu antlaşmada atılarak tüm Avrupa'ya yayıldığı konusunda fikir birliğine varılmış olmasıdır.

Ulus devletlerin oluşmasını sağlayan temel iki unsur vardır. Bunlardan bir tanesi ulusal egemenlik ve ulusal kimliktir. Ulus devletin ana unsurlarından biri olarak görülen ulusal kimliğin inşası, farklı düşünceler barındıran ve tartışma yaratan bir konudur. Ulusal kimlik konusuna değinmeden önce ulus kavramına bakmak gerekir. Kavram olarak “ulus” batı dillerindeki “nation” olarak kullanılmaktadır. Kavram etimolojik olarak kökenine baktığımızda Latince “nasci” kelimesinden türetildiği görülmektedir. Nasci kökünden türetilen bu kelime “aynı yerde doğmuş bir insan topluluğu” anlamına gelen “natio” dur. 1789 yılında Fransız ihtilaliyle birlikte kelime “nation” haline gelmiştir¹⁰⁴. Batıda siyasal ve toplumsal değişim süreçlerinin sonucunda ulus kavramı ortaya çıkmıştır. Bu noktada ulusun oluşumuna baktığımızda ulusun oluşumunun modern döneme ait olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Ulus oluşumunda, kimlik tartışmalarında olduğu gibi verili bir gerçeklik mi yoksa kurgusal bir gerçeklik mi olduğu tartışmaları yer almaktadır.

Gellner ise ulus devlet, ulus ve ulusçuluğun modern uygarlığın ürünü olduğunu ve insan doğasında derin köklerinin olmadığını savunmuştur. Smith, birçok ulusun modern dönemden önce de var olduğunu söylemektedir. Bunu da daha önceki dönemler de ulus benzeri etnik topluluklar olmasına dayandırır¹⁰⁵. Görüldüğü üzere ulusun inşası konusunda ulusların tarihsel bir süreçte kendiliğinden var olduğunu savunurlar ve kurgusal bir inşa süreci olduğunu savunlar olmak üzere iki farklı görüş vardır. Ulusların doğal olarak tarihsel süreç içerisinde kendiliğinden var olduğunu savunan ilkçi yaklaşım (primordialistlerin) temelinde aynı düşünce olsa dâhi farklı noktalarda ayrıışmışlardır. Primordialistler, ulusları kendi aralarında ‘biyolojik’, ‘kültürel’ ve ‘doğalcı’ olarak üçe ayırmaktadırlar. Ulusun ayırt edici özellikleri olarak ön plana çıkardıkları din, dil, kan bağı gibi öğeler olduğunu ve bu unsurların hem ayırt edici hem de bağlayıcı özelliklerinin olduğunu söylemektedirler¹⁰⁶. Tarih içinde ulusların var olduğuna insanlar inanmaya başlar ve bu inanca ulusal bilinç denir.

¹⁰⁴ Ali Engin, **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitapevi, Ankara, 1995, ss.16-18.

¹⁰⁵ Antony Giddens, **Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2012, s.921.

¹⁰⁶ Çapar, s.77.

Uluslar, ulusal düşünceye ve bu ideolojiye, bu ulusal inanca, "gerçeği tam olarak kavrama" anlamını vermişlerdir; ulusal bilince ve kimliği bir "inanç", bir "ideoloji" gibi görülmektedir. Uluslar bir proje ve icat değil var olanın keşfidir¹⁰⁷. Bu düşünceyi taşıyanlara göre günümüzde var olan uluslar geçmiş yüzyıllardan beri devam eden birlikteliğin ürünleridir.

Antony Smith, ulusları etnilerle (eski etnik topluluklarla) süreklilik çizgisine sahip olmak eğilimindedirler. Etni dediğimiz kavram ortak atalarasahip olan, ortak kültürel kimlikler içerisinde yer alan ve kendilerine özgü memleketle olan bağa ilişkin fikirleri paylaşan topluluktur¹⁰⁸.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru ulusun var olanı keşfedildiği düşüncesi yerini ulusun kurgusal bir inşa olduğunu savunanlara bırakmaya başlamıştır. Bu yaklaşımda ulusların verili bir gerçeklik olmasından ziyade geçmiş dönemlerden itibaren bilinçli olarak inşa edilmiş olduğu görüşü vardır. Ulusun inşa edilmiş olduğu savunan Anderson ulusun hayal edilmiş bir siyasi topluluk olduğunu vurgulamaktadır. Bunun sebebini ise şöyle açıklar: “Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, çoğu hakkında hiçbir şey hissetmeyecektir. Ama yine de her birinin zihninde toplanmalarının hayali yaşamaya devam eder¹⁰⁹.”

Eric J. Hobsbawn da ulusların tarihsel olarak uzak dönemde var olmadığını savunur. Ona göre modern anlamda ulusun geçmişin 18.yüzyıldan öncesine dayanamayacağını ifade etmektedir. Ulus kavramının modern döneme ait olduğunu savunmaktadır. Ulus ve ulusçuluk sanayileşme, kentleşme ve laikleşme gibi modern süreçlerin sonunda oluşmuştur. Ulusçuluk ulusları oluşturmaktadır¹¹⁰. Aynı görüşte olan Gellner, ulusun ulusçuluğu yaratmadığını ulusçuluğun ulusları yarattığı düşüncesindedir. Ulus devlet aidiyet hissini sağlamak için ulusçuluk doktrinini kullanır. Bunu ise ölü dilleri yeniden ortaya çıkarak ve gelenek icat ederek yapmaktadır. Ulusçuluğun kullandığı bu iki unsuru baştan savma bir şekilde oluşturulmuş tarihsel icatlar olarak nitelendirir¹¹¹. Bu noktada Hobsbawnın ulus

¹⁰⁷ Herkül Millas, “Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar, Edebiyat Metinleri”, **Defter Dergisi**, 1998, Sayı :32, s.28.

¹⁰⁸ Giddens, s.922.

¹⁰⁹ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, çev. İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995, s. 20.

¹¹⁰ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009, s.60.

¹¹¹ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra ErsanlıBehar ve Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992, s.105-106.

tanımına bakmak da yarar vardır. Ulusu “toplumsal birim olarak değil ulus devletle ilişkilendirilmiş özgül ve tarihsel bakımdan yakın döneme ait toplumsal bir birim” olarak görmektedir. Hobsbawn ulusun toplumda üretilen toplumsal bir ürün olarak görmektedir. Karl Deutsch ulusların inşa edildiğini ve bu insanın toplumda olan insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin ne ölçüde yoğunluğundan kaynaklandığını söylemektedir. Deutsch, üyeler arasındaki bu etkileşimin şehirleşme, nüfusun sektörel dağılımı ve kitap okuma oranları gibi olguların yoğunluğuna dayandırmaktadır¹¹².

Ulus devletin olmazsa olmazı olarak ulusal kimlik görülmektedir. Kimliğin temelinde yer alan ötekilerden farklı olma ve bu farklılığın süreklilik göstermesi ulusal kimliğin temelinde de yer almaktadır. Bu kimlik türü de biz olmayana yani ötekine ihtiyaç duyulmaktadır. “Öteki” algısı ve “öteki” ne karşı beslenen kin, korku ve nefret gibi duygular ile ulusal bilinci canlı tutmayı sağlar ve aralarındaki ulusal beraberlik duygusunu güçlendirir. Kolektif kimlik kategorileri içerisinde yer alan güçlü ve kapsayıcı olanı ulusal kimlik olarak kabul edilmektedir¹¹³. Ulusal kimliğin oluşturulmasında izlenilen birçok yöntem vardır. Ulusal kimlik de belirli bir siyasal topluluğa ihtiyaç duyar. Bu siyasal topluluğun içinde yer alan bireyler için belirli ortak kurumların, hak ve görevler için tek bir yasanın var olması gerekir. Toplumda yer alan bireylerin kendilerini ait hissedeceği toplumsal bir mekân olarak sınırları belirli olan toprak parçası ve hukuksal olarak bağlayıcılığı olan dayanak noktası gerekmektedir¹¹⁴. Ulus inşasında en önemli unsuru olan bağımsızlık oluşturulduktan sonra meşru olan bir yönetim biçimi oluşturulur. Siyasi vatandaşlık anlayışının yerleşmesi ve zenginliklerin yeniden düzenlenip dağıtılmasıyla kültürel standartlaşma sağlanır¹¹⁵. Smith’in ulusun inşası için gerekli özellikleri şu şekilde ifade etmektedir¹¹⁶:

- “1. Tarihi bağların bulunduğu bir toprak/ülke, ya da yurt
2. Ortak mitler ve tarihi bellek
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli yasal hak ve görevler

¹¹² Ali Rıza Saklı, “Fransa Ve Almanya’da Uluslaşma Süreci Ve Ulus Bilincinin Oluşumu” **Akdemik Bakış Dergisi**, 2012, Sayı :32, s.4.

¹¹³ Montserrat Guibernau, **Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler**, çev. Neşe Nur Dominiç, Sarmal Yayınevi, 1.baskı, 1997, s.118.

¹¹⁴ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 1994, s.24.

¹¹⁵ Abdulvahap Akıncı, **Milli Kimlik İnşa Stratejileri: Türkiye Örneği 1839-1946**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011, s.35.

¹¹⁶ Smith, s.31-32.

5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi”.

Bir ulusun oluşabilmesi için bu ulusu oluşturanların bir takım ortak paydalarda buluşması gerekir. Yukarıda yer alan özellikler farklı kimliklere sahip tüm bireyleri kendi içinde barındırır ve bütünleştirilir. Bu özellikler toplumun değerlerinin yansıtılmasında ve toplumun değerlerinin tanımlanmasını sağlamaktadır. Bu sayede ortak yasal hakların ve kurumların görevlerini meşrulaştırılır. Bahsedilen özellikler işlevlerini yapabilmeleri için bir takım ulusal sembollerle (bayrak, marş, anıt, kutlama vb) ulusal kimlik duygusunun gelişmesi sağlanır¹¹⁷.

1.3.2.3.4. Kültürel Kimlik

Tezimiz açısından ele aldığımız Bulgaristan’da yaşayan azınlık olan ve azınlık olmayan vatandaşların, kültürlerinin ve aralarında ki aidiyetlerin, yaşam tarzlarının, farklı ya da ortak sembollerinin neler olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için kültürel kimliğin ne olduğunun ve ne şekilde oluştuğunun açıklanması gereklidir. Bireyler doğduklarında belirli bir sosyal çevrenin içine doğarlar. Bu sosyal çevrede birbirleriyle etkileşime girerler ve kendi bakış açılarını oluştururlar. Etkileşimler sonucunda hayata dair geliştirdikleri bu bakış açısıyla birlikte bireyler kültürel kimliklerini oluştururlar¹¹⁸. Siyasal sosyalleşme olarak açıkladığımız kavramla birlikte birey aile ile başlayarak çeşitli gruplarla etkileşim içine girerek farklı kimlikler oluşturur. Bu bakımından bireyin etkileşime girdiği ilk olarak aile olmak üzere arkadaş çevresinin, okul ve iş hayatının önem kazanacağı aşîkârdır. Kültür, bireyin kimlik oluşumunda önemli bir role sahiptir. Bunun nedeni ise kültürün bireye kimlik ya da kişilik bilincini oluşturmastır. Ancak kültürel kimliğin tanımlanması konusunda iki farklı yaklaşım ortaya çıktığını görürüz. Bu düşüncelerden bir tanesi özcü yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Özcü yaklaşımda kültürel kimliğin tamamlanmış bir öz olduğu savunulur. Bireyler arasında bir olmalarını sağlayan coğrafi geçmiş, din, dil (bölgesel

¹¹⁷ Smith, s.35-38.

¹¹⁸ Mustafa Erkal, **İktisadî Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.151.

ya da ulusal) ve etnik gibi öz bulunduğunu bu özün ortaya çıkarılmasıyla birlikte kültürel kimliğin oluştuğunu söylemektedirler¹¹⁹.

Diğer bir yaklaşım olan tarihsel yaklaşım ise kültürel kimliğin yer, zaman, tarih ve kültür gibi değişken yapıda olduğunu ve tarihsel süreç içinde süreklilik arz ettiğini savunurlar. Kültürel kimlik, tarihsel yaklaşımda bir yerden gelmekte ve tarihsel olan diğer şeyler gibi değişime uğramaktadır¹²⁰. Bu yaklaşım da kültürel kimliğin sürekli dönüşüm geçirdiği anlayışı hakimdir.

¹¹⁹ Jorge Larraín, **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**, çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s.217.

¹²⁰ Larraín, s.222.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. BULGARİSTAN DEVLETİNİN COĞRAFI, EKONOMİK VE SOSYOPOLİTİK GÖSTERGELERİ

2.1.1. Bulgaristan'ın Coğrafi Özellikleri

Dağlık bir yarımada özelliğinde olan Balkanlar 500.000 km kareye yayılmakta ve Avrupa'dan coğrafi olarak ayrılmamıştır. Balkan yarımadası tarihsel süreçler göz önüne alındığında da görülmüştür ki doğu ve batı arasında bir köprü görevi görmektedir¹²¹. Balkan ülkelerinden bir tanesi olan Bulgaristan'ın yüzölçümü 110.993 km² oluşmaktadır. Ülkenin batısında Sırbistan (318 km), doğusunda Karadeniz (354 km), kuzeyinde sınırını Tuna nehrinin oluşturduğu Romanya (608 km) ve güneyinde ise Yunanistan (494 km) ve Güney doğusunda Türkiye (240 km) bulunmaktadır. Ülkenin toplam sınır uzunluğu ise 2245 km'dir. 2245 kilometrenin 1181 km'si kara sınırı, 686 km'si nehir ve 378 km'si deniz sınırıdır¹²². Ülke Avrupa'nın güney doğusu, Balkan Yarımadası'nın ise kuzey doğusunda 41 derece 14'-28 derece 36' boylamları arasında yer almaktadır. Ülkenin Karadeniz'de 354 km'lik kıyı şeridi bulunmaktadır. Ege, Rusya, Batı Avrupa, Karadeniz ve Asya bağlantılı ana ulaşım güzergâhları Bulgaristan üzerinden geçmektedir. Aynı zamanda Karadeniz'den Tuna Nehri üzerinden Orta Avrupa'ya geçiş sağlanabilmektedir.

Ülke Balkan Yarımadası'nın doğu kesiminde Avrupa'nın uzak güneybatı ucunda bulunmaktadır. Ülkenin yüzölçümü 111.000 km² olup etrafı Balkan devletleriyle çevrilidir ¹²³ . Bulgaristan dağlık bir ülkedir ancak kuzey ile güneydoğusunda düzlükler bulunmaktadır. İklim olarak yumuşak bir kara iklimi mevcuttur. Ülkenin coğrafi özellikleri nedeniyle farklı bölgelerinde farklı mikro iklimler de görülmektedir. En düşük rakım Karadeniz sahilinde en yüksek rakım ise

¹²¹ Hüseyin Avni Bıçaklı, **Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)**, İmge Yayınevi, Ankara, s.35.

¹²² Pars Tuğlacı, **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s.3.

¹²³ Robert Wiluś "Geography of Tourism in Bulgaria ", **The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries Second Edition** (Ed. Krzysztof Widawski and Jerzy Wyrzykowski), Springer, 2017, s.73.

Musalla'dadır. Ülkede yer alan ovalar, toplam alanın %30'u kapsar iken dağlık alan oranı ise %41'idir¹²⁴.

Bulgaristan'da gelişmiş bir nehir ağı yaklaşık 540 nehir bulunmaktadır. Bu yönden tatlı su bakımından zengin bir ülkedir. Doğal kaynak olarak ülkede çinko, kömür, kereste, kurşun ve bakır bulunmakta aynı zamanda ülke topraklar tarıma elverişlidir¹²⁵.

Başkenti Sofya olan ülke Avrupa'nın en büyük 16. Devleti ve dünyanın en büyük 105. ülkesidir. Aynı zamanda Sofya ülkenin en kalabalık şehri olup 1.284.311 kişi barındırmaktadır¹²⁶. Ülkenin en önemli şehirleri ise Varna , Ruscuk (Ruse), Filibe (Plovdiv) ve Plevne (Pleven)'dir¹²⁷.

Şekil 1: Bulgaristan'ın Konumu

Kaynak: <https://tr.depositphotos.com/30302317/stock-illustration-bulgaria-political-map.html> (27.11.2021).

¹²⁴ [https://archive.is/20121212005646/lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+bg0-072\)](https://archive.is/20121212005646/lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+bg0-072)) (27.11.2021).

¹²⁵ Bestami S.Bilgiç “Günümüzde Bulgaristan”, **Balkanlar El Kitabı 2.Cilt: Çağdaş Balkanlar** (Ed. Bilgehan A.Gökdağ ve Osman Karatay), Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s.575.

¹²⁶ <https://census2021.bg/%d0%bf%d1%80%d0%b5%d0%b1%d1%80%d0%be%d1%8f%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b5-2021#tab4>, (30.11.2021).

¹²⁷ Nazmi Üste, “Bulgaristan Cumhuriyeti”, **Çağdaş Balkan Siyaseti Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme** (Ed. Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı), Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s.45.

2.1.2. Bulgaristan'ın Siyasal Rejimi ve İdari Yapısı

Ülke, İkinci Dünya savaşının ardından yaklaşık yarım asır komünist totaliter bir rejimle yönetilmiştir. Doğu bloğunun çözülmesiyle beraber sosyalist rejim sona ermiş ve 1990'lı yıllarda soğuk savaşın sona ermesinden sonra Bulgaristan, çok partili demokratik siyasal rejime geçiş yapmıştır. Soğuk savaşın sonlarına doğru Todor Jivkov'un devrilmesinin ardından ülkede ilk demokratik seçimler 1990 yılının haziran ayında yapılmıştır. Yine aynı yıl cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimini Jelü Jeleu kazanırken Bulgar Sosyalist Partisi seçimlerde birinci çıkmıştır. Bu seçimde Türklerin kurmuş olduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) 23 sandalye kazanmış ve ülkede yer alan üçüncü büyük parti olmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise bir sonra 1996 yılında gerçekleşen seçimi ise Peter Stoyanov kazandı ancak bu dönemde ülke iyi yönetilememiş ve siyasi partiler arasında çeşitli çekişmelerin yaşanması sonucunda ülkede siyasi istikrar sağlanamamıştır. Bir yıl sonra ülkede ekonomik karışıklıklarda üst seviyeye ulaşmaya başlayınca ülke çeşitli protestolar baş göstermiş ve Sosyalist Parti istifaya zorlanmış ve erken genel seçime gidilmiştir. Bu seçimi Demokratik Güçler Birliği (DGB) kazanmıştır. 1997 yılında gerçekleştirilen seçimlerden sonra ülkede siyasi istikrar sağlandığı görülmektedir¹²⁸.

Bulgaristan'da 2021 yılında yapılan erken genel seçimlerde eylülün sonunda kurulan Değişime Devam (PP) partisi seçimi birinci tamamlarken, Bulgaristan'ın Avrupalı Gelişimi İçin Yurttaşlar (GERB) partisi ikinci sırada tamamlamıştır. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise ilk tur da yeterli katılım olmaması sebebiyle ikinci tura kalmıştır. İkinci turu ise Bulgaristan'ın Avrupalı Gelişimi İçin Yurttaşlar (GERB) adayı Rumen Radev kazanmıştır¹²⁹.

Bulgaristan Cumhuriyeti üniter bir devlet olup yürütme doğrudan Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar Kurulundan oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı görev süresi beş yıl olup beş yıllık süreyle seçilmektedir¹³⁰. Cumhurbaşkanı ve yardımcısı doğrudan halk tarafından seçilir. Seçimin geçerli olabilmesi için seçmen

¹²⁸ Bilgiç, s.577.

¹²⁹ <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/bulgaristandasecimlerirumenradevkazandi1886583> (1.12.2021).

¹³⁰ Bulgaristan Siyasi Görünümü, <https://www.mfa.gov.tr/bulgaristansiyasigorunumu.tr.mfa> (27.11.2021).

sayısının en az yarısının oy kullanmış olması ve geçerli oyların Ülkenin yönetim sistemi parlamenter cumhuriyettir. Yasama organı ise 240 kişiden oluşmakta olan kamaralı halk meclisidir. Seçim sistemi nisbi temsil sistemine dayanır ve partiler seçimlere yalnız başına ya da seçim irtifakları halinde katılabilmektedir. Ülke de yargı erki ise bağımsız mahkemeler tarafından kullanılmaktadır.

Bulgaristan'ın demografik yapısından bahsetmeden önce Bulgaristan'ın idari yapılanması hakkında bilgi vermesinin temel amacı ülkenin demografik yapısının anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Ülke 1999 yılında yapılan idari ayırmda 28 vilayetve 265 belediye'ye ayrılmıştır. Vilayetler valiler tarafından yönetilir. Belediyelerde yürütme yetkisi başkana aittir¹³¹.

Bulgaristan'da İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına göre ilk olarak bölgeler de iki ana bölgeye ayrılır. Bunlar: Severna Yugoiztocha (Kuzey ve Doğu) ve Yugozapadna Yuzhna Tsentralna (Batı, Güney ve Merkez)dir. Planlı bölgeler'de altı alt bölge bulunur. Severna Yugoiztocha (Kuzey ve Doğu) nın alt bölgeleri Severozapaden (Kuzey-Batı) Severen tsentralen (Kuzey-Orta), Severoiztochen (Kuzey-Batı) ve Yugoiztochen (Güney-Doğu) bölgeleridir. Yuzhen tsentralen (Güney-Orta) ve Yugozapaden(Güney-Batı) iller de bu altı alt bölgenin 28 birime ayrılmasıyla oluşmaktadır.

¹³¹ Mehmet Uğur Ekinci, **Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu**, Seta Kitapları, Ankara, 2018, s.21.

Tablo 1: Bulgaristan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

BG3	KUZEY/GÜNEYDOĞU BULGARİSTAN	BG4	GÜNEYBATI/ GÜNEYDOĞU BULGARİSTAN
BG31	Kuzey-Batı	BG41	Güney-Orta
BG311	Vidin ili	BG411	Sofya Şehri
BG312	Montana ili	BG412	Sofya ili
BG313	Vratsa ili	BG413	Blagoevgrad ili
BG314	Plevne ili	BG414	Pernik
BG315	Lofça ili	BG415	Köstendil ili
BG32	Kuzey-Orta	BG42	Güney-Doğu
BG321	Veliko Tırnovo ili	BG421	Filibe ili
BG322	Gabrovo ili	BG422	Hasköy ili
BG323	Ruse (Rusçuk) ili	BG423	Pazzarcık ili
BG324	Razgard İli	BG424	Smolyan ili
BG325	Slistra İli	BG425	Kırcaali ili
BG33	Kuzey- Doğu		
BG331	Varna ili		
BG332	Dobriç ili		
BG333	Şumnu ili		
BG334	Eski Cuma ili		
BG34	Güney- Batı		
BG341	Burgaz ili		
BG342	Sliven ili		
BG343	Yambol ili		
BG344	Strata Zagora ili		

Kaynak : NSİ

2.1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Bulgaristan enerji kalemlerinden en önemlisi kömürdür. Kömür madenciliği sektörünün yanında linyit, alt bitümlü, bitümlü gibi madenler bulunmaktadır. İla dağına kömür çıkarılırken, ülkedeki diğer bir önemli dağ ise Batı Koca Balkan Dağlarıdır. Bu dağ, bakır bakımından oldukça zengindir. Plevne yakın petrol kaynakları bulunmaktadır. Ülke topraklarının %35'ten fazlası ova iken %40'ı ise ormanlık alanlar oluşturmaktadır. Ülkede en fazla bulunan minerallerden ilki linyit olup uranyum, kurşun, çinko, manganez, krom, dolomit, alçı, kaolin, mermer, demir cevheri ve kuvarsit yatakları vardır. Ayrıca kahverengi kömür de Rila dağlarında bulunmaktadır.

Bulgaristan, ağır sanayi ve yoğun tarıma önem vermiştir. Tarım da kullanılan ilaçların sonucunda ülkede 1990'lı yılların başında çevresel sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu çevresel sıkıntıların sonucunda ise tarım alanlarının %60'lık bir kesimi kullanılan fazla gübre ve yanlış böcek ilaçlarından zarar görmüştür. Ülkenin nehirleri bu gibi sebeplerden üçte ikisi kirlenmiş ve ormanların üçte ikisi kesilmiştir¹³².

2.1.4. Demografik Göstergeler

Bu bölümde, Bulgaristan nüfusunun büyüklüğünden, yapısından ve coğrafi dağılımı ile ilgili temel özelliklere değinilecektir. Ülkenin temel nüfus özellikleri ve nüfus dinamikleri ortaya konulacaktır. Bu bölümde yer alan Bulgaristan'ın nüfusu hakkında verilere Bulgaristan Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Enstitüsü'nün resmi sayfasından ulaşılmıştır.

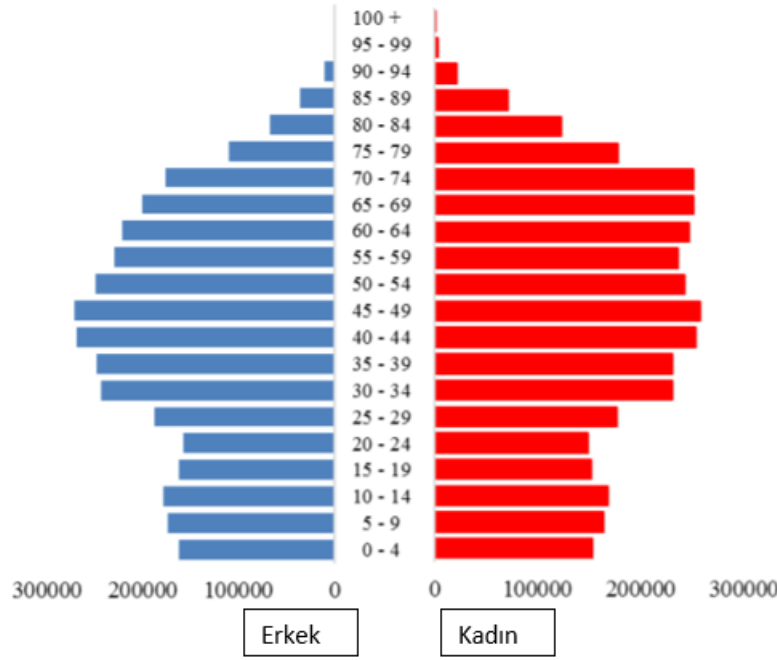
Dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi, Bulgaristanda da kadın nüfusunun payı erkek nüfusundan fazladır. 31 Aralık 2020 itibarıyla ülkenin nüfusu %48,4'sı erkek %51,6'sı kadın olmak üzere 6.916.548 kişidir. Bu rakam ile ülkenin nüfusu Avrupa Birliği ülkelerinin toplam nüfusunun yüzde 1,4'lük bölümünü oluşturmaktadır. Ancak bir önceki yıla göre ülkenin nüfusunda 34.934 kişinin azaldığı görülmektedir¹³³.

¹³² Kongre Kütüphanesi, 2006, s.5.

¹³³ <https://nsi.bg/bg/content/> , (7.12.2021).

Yıllara göre bakıldığında ülkenin toplam nüfusunda kadın sayısında artış görülmektedir. Doğumlar, ölümler ve gerçekleşen göçlerin seviyesi gibi zaman içinde meydana gelen değişimler nüfusun büyüklüğü kadar yaş yapısını da etkilemektedir. 2020 yılı itibari ile Bulgaristan nüfusunun yaş yapısına ait nüfus piramidi (Şekil 2) görülmektedir.

Şekil 2: 31.12.2020 Yılı İtibari ile Nüfusun Yaş Yapısı

Kaynak: NSIB, <https://nsi.bg/bg/content/2974> (7.12.2021)

Ülkede 1980’li yıllardan beri devam eden düşük doğurganlık ve özellikle genç nüfusun başka ülkelere göç etmesinden kaynaklı ülke nüfusu ciddi bir yaşlanma sürecindedir¹³⁴. 2020 yılının sonunda yaşlanma süreci devam etmiş ve ülkede yaşayan 65 yaş ve üzerinde olan kişi sayısı 1.504.048 olmuştur. Bakıldığında ülke nüfusunun %21,8 ‘ini yaşlı nüfusun oluşturduğunu görürüz. 2019 yılına bakıldığında yaşlı nüfusun ülke nüfusuna olan oran 0,2 artmıştır. Bu yaşlı nüfusunun artma eğiliminin gelecek yıllarda da artacağı öngörülmektedir. Yaşlanma süreci kadınlarda daha belirgindir. 65 yaş üstü kadınların oranı %25,3 iken erkeklerin oranı ise

¹³⁴ Andreas Hoff, “Population Aging in Central and Eastern, Societal and Policy Implications”, **Ageng & Society** , Surrey, Ashgate, 2011, s.15.

%17,9'dur. Bölgesel olarak baktığımızda en yüksek yaşlı nüfusunun bulunduğu yerler de ilk sırada Vidin %30 daha sonra Gabravo %21,6 ve Köstendil %27,7 bulunmaktadır. En düşük yaşlı nüfusunun olduğu şehirler ise başkent Sofya % 17,7 ve Varna %19,4'dır¹³⁵. Bulgaristan'da 2021 genel ölüm oranı %17,5 ile dünyada ölüm oranlarının yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Doğum ve ölüm oranlarının düşük olması bu nedenle yaşlı nüfusu fazladır. Bu bakımdan Bulgaristan'ın nüfus özellikleri gelişmiş ülkelerin nüfus özellikleriyle benzerlik göstermektedir.

Günümüzde nüfusun %73'ü yaklaşık dörtte üçü kentsel alanlarda yaşar iken %21'i dörtte biri de kırsal alanlarda yaşamaktadır. Kentlerde artış 2000 yılında yüzde 68'den 2016 'da yüzde 73'e yükselmiştir¹³⁶. Nüfusun kentlere toplanmasının sebebi ise büyük kooperatiflerce yürütülmesi aynı zamanda küçük çiftçilerin yok denecek kadar az olması görülmektedir.

Ülke nüfusunun yaklaşık yarısı Güney-orta ve Güney merkez bölgelerinde yaşamaktadır. Nüfusun yaklaşık olarak üçte biri Güney-orta bölgesinde beşte biri de ve beşte biri %18,6 bu bölge içinde yer alan Sofya'da yaşamaktadır. Nüfus büyüklüğüne göre baktığımızda ön plana çıkan ikinci bölge toplam nüfusun %20'sinin yaşadığı Yuzhen tsentralen bölgesinde yaşamaktadır.

Nüfus büyüklüğü bakımından öne çıkan diğer illere baktığımızda ilk olarak Plovdiv % 9,5 , Varna % 6,7 ve Burgas % 5,8 ile ülkenin güney batısında Makedonya sınırında bulunan Blagoevgrad %4,4'dır. Ülkenin en az nüfusa sahip bölgesi de Severozapaden toplam nüfusun %10,4 bulundurmaktadır.

2.1.4.1.Eğitim Göstergeleri

Bulgaristan eğitim sistemi kıta Avrupası geleneğine dâhildir. Bulgaristan'da eğitim esas olarak Eğitim ve Bilim Bakanlığı aracılığıyla devlet tarafından desteklenmektedir. Bulgaristan da görülen eğitimin resmi dili Bulgarcadır. Eğitim 7-16 yaş arası çocuklar için zorunludur¹³⁷. Çocuklar zorunlu eğitimlerini liselerde

¹³⁵ NSIB, "Population And Demografic Process In 2020" , <https://nsi.bg> ,(7.12.2021).

¹³⁶ NSIB, "Population by Districts, Municipalities, Place Of Residence and Sex <https://nsi.bg/bg/content/6704> ,(7.12.2021).

¹³⁷ Fullbright Bulgarian American Comisson for Educational Exchange, "Educational System of Bulgaria", <https://www.fulbright.bg/en/educational-services/education-usa-advising/educational-services-for-visiting-us-schools/educational-system-of-bulgaria/> ,(8.12.2021).

tamamlamaktadır. Zorunlu eğitim ücretsizdir. Okulların açılması ve finanse edilmesi aynı zamanda başarılı ve yetenekli bulunan öğrencilere destek olunması görevi devlete aittir. Lise ve Üniversite öğrencileri mesleki eğitim fırsatları ile de desteklenmektedirler.

Anaokulları ve okullardaki hazırlık gruplarına 2020-2021 verilerine göre, 215,7 bin çocuk bulunmaktadır. 2020 yılında temel eğitim mezunlarının sayısı 59,9 iken, genel ve meslek okullarından mezun olanların sayısı sırasıyla 25,5 bin ve 19,6 bin olmuştur. Temel eğitim 1 ‘den 8.sınıfa kadar olan kısmı kapsamaktadır. Temel eğitim, iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama 1. sınıftan 4. sınıfa kadar olan kısmı ifade ederken, ikinci aşama ise 5. sınıftan başlayarak 8. sınıfa kadar olan kısım¹³⁸. Öğrenciler Temel eğitim sertifikası aldıktan sonra üst ve orta düzey eğitime 4-5 yıl devam etmektedir. Üst orta düzey eğitimi öğrenciler üç farklı okulda alabilirler. Bunlar; genel ortaokullar, profil yönelimli okullar ve mesleki teknik okullarda üst-orta eğitim verilmektedir. Meslek okullarında ve profil yönelimli okullarda ağırlıklı olarak anadil, matematik, edebiyat, sosyal bilimler vb alanlarda eğitim verilir. Profil yönelimli okullara öğrenciler gidebilmek için 7. ya da 8. Sınıftan sonra sınava girerler. Bu notlarla profil yönelimli okullara yerleşirler. Meslek teknik okullarında din, spor ve sanat alanlarında aynı zamanda meslek kazandırmak için eğitimler verilmektedir¹³⁹. Ülkede yükseköğrenim kurumlarının kapanmasına ya da açılmasına Bulgaristan Parlamentosu karar vermektedir. 2020-2021 yılının verilerine göre yüksek lisans ve lisans eğitimi veren 54 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır. Öğrencilerin gidebileceği yükseköğretim kurumları arasında üniversiteler, kolejler ve eş değer kurumlar bulunur.

En az 3 yıllık mesleki eğitim gören kolej mezunlarına mesleki üniversite mezunu (Profesional Bachelor) derecesi verilmektedir. En az 4 yıllık eğitimi tamamlayanlar ‘üniversite mezunu’ (Bachelor) diploması alırken en az 5 yıllık yükseköğrenimi tamamlayanlar ya da üniversiteden mezun olduktan bir yıl daha eğitim görenlere Yüksek lisans (Master) derecesi verilir. Doktor ünvanı ise en az üç

¹³⁸ Rüştü Ilgar ve Leman İncedere, “Türkiye Ve Bulgaristan Eğitim Sistemlerinin Okullaşma Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Karadeniz Araştırmaları**, 2016, s.61.

¹³⁹ NSIB, **Education in the Republic of Bulgaria 2016**, Sofia, Republic of Bulgaria National Statistical Institute, 2016, s.10-11.

yıllık eğitim alınması ve doktora tezi başarıyla savunulduktan sonra bilimsel bir jüri tarafından verilmektedir¹⁴⁰.

Farklı yükseköğrenim kademelerinde lisans ve lisansüstü olarak kayıtlı 219.8 bin kayıtlı öğrenci bulunmaktadır. Doktora eğitimini 608'i yabancı uyruklu olmak üzere 6570 kişi almaktadır. Bulgar öğrencilerin payı daha önceki yıllara göre azalış gösterirken ülkede yabancı öğrenci sayısında yıllık oranda artış meydana gelmiştir.

Ülkede genel müfredat, azınlık gruplarına mensup öğrencilerin kendi anadillerinde Türkçe, Ermenice, Romanca ve İbranice gibi ders olarak görülebilmektedir. Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası'nın 36. Maddesinde¹⁴¹ ; Bulgar dilinin öğrenilmesi ve kullanılmasının her Bulgar vatandaşının hakkı ve sorumluluğu olduğu söylenirken anadili Bulgarca olmayan vatandaşların Bulgar dilinin zorunlu eğitiminin yanında kendi dillerini öğrenme hakkına sahip oldukları belirtilmektedir.

Eğitim alanında genel müfredat da azınlık gruplarına mensup olan öğrenciler kendi anadilleri olan Türkçe, Romanca, İbranice ve Ermenice okumalarına imkân sağlamaktadır. Müfredat kapsamında olan din eğitimlerinde kayıtlı her grup kendi dinlerinin müfredatta yer almasını isteyebilir.

2.1.4.2. İstihdam Göstergeleri

Dünya Bankası sınıflandırmasına göre Bulgaristan üst-orta gelir düzeyinde olan bir ülke olarak kabul edilmiştir. 2021 yılının ilk çeyreğinde gayri safi yurtiçi hasıla, cari fiyatlarla 27.054 BGN gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla ise 2.411 dolardır¹⁴². Gayri safi yurtiçi hasılda tarım yüzde 4,7 sanayi sektörü payı yüzde 28,3 ve hizmet sektörünün payı yüzde 67'dir. Görüldüğü üzere ülke ekonomisinin büyük çoğunluğu hizmet sektörüne dayalıdır. Ülkede istihdamın ve milli gelirin üçte ikisi hizmet sektöründen karşılanmaktadır.

Bulgaristan, satın alma gücü paritesine göre düzenlenen ortalama kişi başı GSYH'a baktığımızda 27 Avrupa Birliği ülkesinin paritesi 100 kabul edildiği

¹⁴⁰ NSIB, **Bulgaria Statistical Reference Book 2016**, Republic of Bulgaria National Statistical Institute, 2016, s.76.

¹⁴¹ <https://www.parliament.bg/en/const> (14.12.2021).

¹⁴² NSIB, Population And Demografic Process In 2021 , <https://nsi.bg> (12.2021).

durumunda 2020 yılında Bulgaristan'ın GSYH'sı 55 olduğu görülmektedir (Tablo2). Günümüze göre değerlendirdiğimizde 27 ülkenin ortalama GSYH'nın yarısından biraz fazla olduğunu ancak aralarındaki bu farkın 2000'li yıllarının ortasından günümüze kadar azalmaktadır.

Tablo 2: Bulgaristan ve AB 27'de Satın Alma Gücü Paritesine Göre GSYH

	2009	2011	2018	2020
Bulgaristan	44	46	52	55
AB27	100	100	100	100

Kaynak: Eurostat, “GDPPerCapitaPPS”,<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (14.12.2021)

Bulgaristan'da istihdam için asgari yaş 16'dır ancak istisna olarak 14-15 yaşında sanat işleriyle uğraşan mesleklerde çalışan çocuklar olabilmektedir. 18 yaşın altında olup çalışan çocuklar için güvenlik, eğitim ve çalışma saatlerinin sınırlandırılan hükümlerle korunmaktadır.

2.1.4.3. Nüfusun Etnik ve Dinsel Dağılımı

Çalışmamızda anket sorularında azınlık kavramına değinildiğinden azınlık kavramını tanımlamak çalışmanın daha iyi anlaşılması açısından uygun olacaktır. Azınlık Latince bir kavram olan ve az ve küçük anlamına gelen “minor” kelimesinden gelmektedir.

Azınlıklar hakkında hukuken kabul edilmiş resmi herhangi bir tanım olmamasına rağmen genel olarak kabul gören tanım Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capatorti'nin tanımıdır. Bu tanımlamayı Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal

Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. Maddesinde¹⁴³ hazırladığı raporda yapmıştır. Tanım şu şekilde yapılmaktadır: “Azınlık, bir devletin geri kalan nüfusundan sayıca az olan, başat konumda olmayan, üyeleri o devletin vatandaşları olan, nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel veya dilsel özelliklere sahip ve üstü örtülü de olsa kendi kültürlerini, geleneklerini, dinlerini veya dillerini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu gösteren gruptur¹⁴⁴”

Bu tanımda azınlık olmanın ana göstergelerine baktığımızda bunlar; sayısal bakımından az olma, dominant olmamak, devletin vatandaşı olması, farklılık ve azınlık bilincine sahip olmaktadır. Bu göstergeler ışığında yapılan tanımlamayı Baskın Oran “dar (hukuksal) açıdan tanımlama” olarak kabul etmektedir. Kendisi “geniş (sosyolojik) açıdan” da bir azınlık tanımı yapmıştır. Sosyolojik tanımda toplumdaki – kadınlar, eşcinseller, engelliler gibi- tüm dezavantajlı grupları azınlık olarak kabul etmiştir. Yaptığı bu tanım en geniş tanım olmasına rağmen uluslararası hukukta herhangi bir karşılığı bulunmamaktadır¹⁴⁵.

Bulgaristan çok uluslu ve çok kültürlü bir topluma sahiptir. Ülkede son 20 yılda ülkede gerçekleşen demografik eğilimler ve artan göç ile birlikte etnik grupların sayısını etkilemektedir. Günümüzde Bulgaristan’da etnik olarak Bulgarlar, Türkler, Romanlar, Yunanlar, Ukraynalılar, Ermeniler, Ulahlar, Kırım Tatarları ve Pomaklar bulunmaktadır.

Nüfusun etnik oranlarına baktığımızda 2011 verilerine göre yapılan gönüllü sayım da 5.664.624 kişi ülke nüfusunun %84,8 ‘i Bulgar olarak kendini tanımlamışlardır. Ülkede ikinci en büyük etnik grubu ise Türkler 588.318 kişi ile nüfusun %8.8 ‘ini oluşturmaktadır. Üçüncü sırada ise Romanlar 325.343 kişi olarak ülke nüfusunun yüzde 4,9’unu oluşturmaktadır¹⁴⁶. Nüfusun %0.8 ‘i yaklaşık 53 bin kişi kendini etnik aidiyet olarak tanımlamamıştır. Romanlardan sonra Ruslar 9.978

¹⁴³ **Madde 27-** Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılamayacaklardır.

¹⁴⁴ Zeri İnanç, **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004, s.51.

¹⁴⁵ Baskın Oran, **Etnik ve Dinsel Azınlıklar, Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2018, s.97.

¹⁴⁶ “<http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R7.aspx>, (20.12.2021).

kişi, Ruslardan sonra Ermeniler 6.552 daha sonra bu sırayı Ulahlar 3.684, Karakaşanlar 2.556), Yunanlılar 1.379 , Yahudiler 1.162 takip etmektedir.

Romanlar ve Türklerle karşılaştırıldığında Bulgarların %77.5'i şehirlerde yaşarken Romanların %55.4'ü ve Türklerin % 37.7 'si şehirlerde yaşamaktadır. Nüfusun %8,8 'ini oluşturan Türkler ülkenin özellikle kuzeydoğu bölgelerinde Razgrad, Şumen , Varna , Eski Cuma (Targovishte) ve Dobric güneydoğuda ise Kırcaali, Burgaz şehirlerinde nüfusun %63.7'si yaşamaktadır.

Geçmişten günümüze farklı medeniyet ve kültürlerin yer aldığı Bulgaristan nasıl ki etnik yapı bakımından homojen bir yapıya sahip değilse dinsel yapı bakımından da homojen değildir. Diğer balkan ülkelerinde olduğu gibi dinsel yapı büyük bir çeşitlilik içindedir.

2011 yılında yapılan nüfus sayımında kendini Ortodoks Hristiyan olarak tanımlayan kişi sayısı 4.374.135 kişidir. Kendini Katolik olarak tanımlayanlar ise 48.945 kişi iken %0.8'ini oluştururken Prostestan olanlar 64.476 kişi %1.1 'ini oluşturur. Müslüman olarak kendini tanımlayan kişi sayısı ise 577.139 kişi iken bu sayı %10'na tekabül etmektedir. Bulgaristan'daki Müslüman Romanlar, Türkler ve Pomaklar ülkenin üç Müslüman azınlığındandır. 11.444 kişi (%0,2) başka dine mensup olup 409.898 kişi (%7,1) din konusunda kendini tanımlayamadıklarını ifade etmektedir.

Bulgaristan Anayasasının 14. Maddesinde din ve devlet kurumlarının ayrı olduğunu ve Bulgaristan Cumhuriyeti'nin geleneksel dinin Doğu Ortodoks Hristiyanlığı olduğundan bahsedilmektedir.

Ülkede dinsel ve etnik aidiyetlerle birlikte kimlik bilinci farklılıklar içermektedir. Pomaklarda dinsel kimlik olarak Müslümanlık ön planda iken etnik kimlik kişiden kişiye farklılık göstermekte ya da belirtilmek istenilmemektedir. Musevilerde ise etnik ve dinsel aidiyet özdeşleşmiştir bu yüzden Yahudilik ile Musevilik bir bütün olarak görülür. Dinsel olarak diğer azınlıklara oranla değişkenlik gösteren azınlık Romanlardır. Bulgarların daha yoğun olarak yaşadığı yerlerde Hristiyanlığı tercih ederken Türklerin yoğun olduğu yerlerde Müslümanlığı tercih etmektedirler¹⁴⁷. Çalışmamızda tüm bunlar göz önünde bulundurularak aynı zamanda

¹⁴⁷ Emin Atasoy, **Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010, s.13.

Bulgaristan’da yaşayan azınlık ve azınlık olmayanların Türkiye algısı incelendiği için çalışmanın kapsamı dışına çıkılmaması için azınlıkların etnik ve dini kimlikleri sorgulanmamış olup sadece azınlık olup olmadıkları ve sorunları irdelenmiştir.

2.2.TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

2.2.1. Siyasi İlişkiler

2.2.1.1. Soğuk Savaş Öncesi İkili İlişkiler (1919-1939)

Bulgaristan hem İkinci Balkan Savaşı’nda hem de Birinci Dünya Savaşında yenilmiş ve bu iki savaş sonucunda komşularına toprak kaybetmiş Balkan devletleri içerisinde kötü gelişmelerle karşılaşmış bir devlettir. 1919 yılında Aleksandr Stambulski’nin Çiftçi Partisi, iktidara gelerek dört yıl iktidarda kalmıştır.

Stambulski toprak reformu yapmış krallığın topraklarını dâhil olmak üzere köylüye dağıtmıştır¹⁴⁸. Aleksandar Stamboliynski hükümeti döneminin Türkiye ve Bulgaristan ilişkileri bakımından parlak bir dönem olduğu söylenebilir. Bu dönemde iki ülke arasında dostluğa ve güvene dayalı olan ortam oluşmuştur. Aynı zamanda Bulgaristan’da bulunan Müslüman ve Türk azınlık için başta eğitim alanı olmak üzere önemli adımlar atılmıştır.

1923 yılında Çiftçi Partisi askeri darbe ile indirilmiş ve bu darbe esnasında Müslüman Türk azınlıkta kayıplar yaşamıştır. Yeni gelen hükümet ‘‘Demokratik Birlik Hükümeti’’ Bulgaristan’daki tüm azınlıklar üzerinde ‘‘Devleti Koruma Kanunu’’ çerçevesinde hak ve hürriyetlerine kısıtlamalar yapmıştır. Bulgaristan hükümetine gerçekleştirilen darbe ile birlikte iktidara aşırı milliyetçi Tsankov’un geçmiş ve bunun sonucunda iki ülke ilişkilerinde gerginlikler yaşanmıştır¹⁴⁹.

1923’ten sonra Türkiye Cumhuriyeti kurulmasının ardından Ankara hükümeti birçok ülke ile barış ve dostluk antlaşmaları imzalamıştır. 1924 Ocak ayında başlayan Türk-Bulgar görüşmeleri 18 Ekim 1925 tarihinde iki ülke arasında hem dostluk

¹⁴⁸ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Timaş Yayınları, 2016, İstanbul, s.169.

¹⁴⁹ Baran Dural ve Bahriye Eseler, " İmparatorluktan Ulus - Devlete Rumeli' de Yaşanan Türk Göçleri ve Muhacirlik Sorunu", **Savaş üzerine Yazılar**, (Ed. Gürsoy Akça ve İkbâl Vurucu) Eğitim Yayınları , 2016, s.22.

antlaşması hem de oturma (ikamet) sözleşmesi imzalanarak noktalanmıştır. Dostluk antlaşmasının ilk maddesinde ise Türkiye ve Bulgaristan arasında ebedi barış ve sonsuz dostluk vurgusu yapılmıştır. Aynı zamanda bu dostluk antlaşmasında 27 Kasım 1919 Neuilly Barış Antlaşması ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile azınlıkların haklarının korunmasını ilişkin hükümlerin Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığı için de geçerli olması amaçlanmıştır. İmzalanan bu antlaşma süresiz olarak yapılmış olup günümüzde hâlâ yürürlüktedir. Oturma Sözleşmesinin ilk maddesinde Türk vatandaşları Bulgaristan’da ya da Bulgar vatandaşları Türkiye’de oturup yerleşebileceklerdir.

İkamet sözleşmesinin ikinci maddesinde Bulgaristan yer alan Türklerin ve Türkiye’de bulunan Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir şekilde engellenmeyeceği beyân edilmiştir. Ayrıca bu madde de göç dolayısı ile her iki ülkedeki azınlıkların taşınmaz malları konusunda düzenlemeler yapılmıştır. İkinci madde Bulgaristan’da yaşayan Türkler için isteğe bağlı göçlerinde herhangi bir sorun çıkmaması açısından önem taşımaktadır. Göçmenler istedikleri zaman göç edebilecekler ve yanlarında taşınır mallarını ya da hayvanlarını yanlarında getirebileceklerdir¹⁵⁰.

Bu dönemde Türkiye Bulgaristan arasında çok fazla doğrudan ilişki kurulamasa da Türkiye Balkanlarda önemli bir role sahiptir. İkamet antlaşması ile göçler bir düzene oturmuştur ve yılda ortalama 10.000 kişi göç etmiştir. 1933 yılına kadar Türkiye ‘ye Cumhuriyet Dönemi rakamları 198.688 kişi gelmiştir¹⁵¹. İkamet sözleşmesinde dikkat çeken diğer bir unsur ise daha önce yapılan antlaşmalarda “Müslüman” kavramı geçerken bu sözleşme de “Türk” sözcüğü yer almaktadır. “Türk” ifadesinin bu sözleşmede ilk defa kullanılması önem arz etmesine rağmen Bulgaristan’da yaşayan Roman ve Pomak Müslümanlarının bu sözleşme göç haklarının verilmemesi eleştiriye açıktır¹⁵².

Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığın durumuna baktığımızda, Türk Kurtuluş Savaşı’nın başarıyla sona ermesi, Cumhuriyetin ilanı burada yaşayan azınlık tarafından benimsenmiş ve bu dönemde gerçekleştirilen devrimler yakından takip

¹⁵⁰ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012, s.492.

¹⁵¹ Yusuf Sarımay, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 80, 2011, s. 357.

¹⁵² Ömer E. Lütem, **Türk – Bulgar İlişkileri (1983-1985), 1983-1989**, Cilt I, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.67.

edilmiştir. Ülkede yapılan devrimlerden en fazla Yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi aydınlar ve halk arasında büyük bir yankı uyandırmıştır. Türkiye’de yeni harflerin kabul edilmesinden sonra Bulgaristan’da yaşayan Türk aydınlar harekete geçmiş ve azınlık okullarında yeni harflerle eğitim verilmesini sağlamışlardır. Bulgaristan hükümetinin bu olanağı sağlaması Türkiye hükümetiyle dostluğa önem vermesi de etkili olmuştur¹⁵³. Bulgaristan’da yaşayan Türkler, Türkiye haricinde yeni harfleri kabul eden ilk Türk topluluğu olmuştur.

İki ülke arasında daha sonraki yıllarda 12 Şubat 1928’de bir Ticaret Antlaşması ve Seyr-ü Sefain Antlaşması, 6 Mart 1929’da Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması, 23 Aralık 1929 tarihli Suçluları Teslim Etme Sözleşmesi ve 27 Mayıs 1930’da tekrar bir Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması imzalamıştır. Yapılan antlaşmalar ikili ilişkilerin gelişmesine ciddi anlamda katkı sağlamıştır. Bu dönemde iki ülke arasında dostça ilişkiler kurulmuş olduğu görülmektedir.

Balkanlarda güvenlik ve iş birliğinin artırılması ile ilgili iki ülkenin de bulunduğu ayrıca Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk ve Romanya’nın da katılımı ile Balkan Antantı kurulması çalışmaları başlatılmıştır. İlk konferans 5 Ekim 1930’da Atina’da gerçekleştirilmiştir. Türkiye, İstanbul’da toplanan İkinci Balkan Konferansı’na çok önem vermiş ve çalışmalara aylar öncesinden başlamıştır. İkinci Balkan Konferansı 20–26 Ekim 1931’de İstanbul’da başlamıştır. Konferansta ekonomik, kültürel ve teknik alanlarda iş birliği yapılması ile ilgili kararlar alınırken azınlıklar konusuna da değinilmiştir. Konferansta bulunan delegeler Bulgaristan’ın Balkan paktına dönem itibarıyla sıcak bakmadığını sorunların ikili görüşmeler ile çözülmesini istediklerini belirtmişlerdir. İkinci Balkan Konferansı bittikten sonra aralık ayında Bulgaristan Başbakanı Nikola Muşanov liderliğinde bir heyet Türkiye gelmiş ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ı ziyaret etmişlerdir¹⁵⁴. İki ülke arasındaki samimi dostluğun daha da artacağı vurgusu iki ülke tarafından yapılmıştır¹⁵⁵.

Üçüncü Balkan konferansı 23-26 Ekim 1932 tarihlerinde Bükreş’te gerçekleştirilmiştir. Üçüncü konferansta Bulgaristan’ın bazı görüşlerinin kabul

¹⁵³ Şimşir, s.151.

¹⁵⁴ Dilek Barlas, “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası”, **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu**, C.II, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1998, s. 833.

¹⁵⁵ İbrahim Kamil, **Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri**, Atatürk Ansiklopedisi, s.3-4.

görmemesi üzerine konferansı terk etmiştir. Geriye kalan konferansın Arnavutluk, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan Balkan ülkeleri arasında bir gümrük birliği kurulması ve Balkan paktı oluşturulması üzerinde görüş birliği oluşmaya başlamıştır. Bu fikir en fazla Türkiye tarafından desteklenmiştir çünkü Türkiye kuvvetli bir güvenlik sistemi kurulması taraftarıydı. Dördüncü Balkan Konferansı 5-11 Kasım 1933'te Selânik'te yapılmıştır. Ancak Bulgaristan Dördüncü Balkan Konferansına mevcut durumdan hoşnut olmadıkları ve izledikleri revizyonist politikalar sebebiyle katılmamıştır¹⁵⁶.

Bulgaristan dış politikada revizyonist tutumuyla Stamboliyski sonrası dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Türkiye'nin diğer balkan ülkeleriyle yaptığı ikili anlaşmalar Bulgaristan'da ve Bulgar basınında tepki ile karşılanmıştır. Türkiye aleyhinde bir kampanya başlatılmıştır. İlişkilerin bu dönemlerde kötüleşmesinden ülkede bulunan Türk azınlık da doğrudan etkilenmiştir.

Türkiye, dış politikada 1930-1938 yılları arasında hem genel barışa hem de bölgesel barışa önem vermiştir. Bölgesel barış Türkiye açısından hayati önem taşıırken en öncelikli bölge olarak Balkan coğrafyası görülmektedir¹⁵⁷.

1934 ve 1939 yılları arasında, Türkiye Bulgaristan ilişkilerinde yeni bir dönem oluşturmaktadır. 1934 yılında Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasında "Balkan Antantı" imzalanır ancak Bulgaristan bu antanta sıcak bakmayarak katılmamıştır. Bulgaristan'la oluşan yeni dönemin başlangıcını da Balkan Paktına katılmaması oluşturmuştur. Çünkü Türkiye Devleti Bulgaristan ile olan ikili ilişkilerinde artık Balkan paktı taraflarının taleplerini de dikkate almaya başlamıştır. Ayrıca Balkan Paktı imzalandığında Türkiye daha önce sürdürdüğü tarafsızlığı bırakmış; anti-revizyonist bir tavır sergilerken Bulgaristan revizyonist bir yaklaşıma bürünmüştür.

Bulgaristan'da 19 Mayıs 1934 yılında darbe ile iktidara yeni yönetim gelmiştir. Yeni yönetim şovenist bir politika izleyerek Türk ve diğer azınlıkları sosyal ve kültürel alanlarda dışlamaya başlamıştır. Türk gazeteleri kapatılmaya başlamış aynı

¹⁵⁶ Halil Şimşek, **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, Harp Akademileri Basımevi, 1999, s.8.

¹⁵⁷ Hikmet Öksüz, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", **Türkler**, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca) C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1134, 1135.

zamanda Pomak Türklerin isimleri değiştirilmeye başlanmıştır¹⁵⁸. Yapılan bu baskılar sonucunda özellikle Pomaklar Türk elçiliğine Türkiye'ye göç etmek için birçok dilekçe göndermiştir. Türk azınlığına yapılan bu tarz muamelenin zaman içerisinde değişmiştir.

Bu dönemde Sofya'da Trakya meselesini gündeme getirmek için Trakya Komitesinin yayınladıkları bildiride Trakya üzerinde Bulgar iddialarını devam ettirmişler bu iddialara aynı zamanda Bulgar gazeteleri Doğu Trakya konusunda eşlik etmiştir. Gerçekleşen bu olaylar ve daha sonra diktatörlük rejiminin azınlıklara uyguladıkları baskı neticesinde iki ülke arasında ki ilişkilerde olumsuz hava yaratmıştır. Ancak bu olumsuz hava uzun sürmemiş iki ülkenin üst düzey yöneticileri basın açıklamaları yaparak gergin ortam yumuşatılmıştır.

1935 yılından sonra Almanya ve İtalya arasında silahlanmanın artması ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarında güvenlik sorunu gündeme gelmesiyle, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki diğer bir mesele olan Montrö Boğazlar Sözleşmesi gündeme gelmiştir. Türkiye, Lozan Konferansı'na katılan Bulgaristan, İngiltere, Japonya, Yunanistan, İtalya, Yugoslavya, Fransa ve Sovyetler Birliğine Boğazların statüsünün yeniden düzenlenmesinin gerekliliğini belirten bir nota göndermiştir. Bu notaya karşılık olarak Bulgaristan Türkiye'yi destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Bulgaristan'ın Türkiye'yi desteklemesinin altında yatan düşünce ise Boğazlar konusunda değişiklik yapılmasının kendisinin de Neully Anlaşmasının gerekliliklerinden kurtarabileceğidir. Yunanistan, Bulgaristan'ın bu olumlu tepkisinin altında Ege'de Dedeoğlu meselesinin gündeme geleceği düşüncesiyle temkinli yaklaşmıştır. Türkiye bu konuya her zaman karşı çıkacağını belirterek Yunanistan'ın soru işaretlerini gidermiştir. Yunanistan ve daha sonra Yugoslavya da Türk girişimini desteklemişlerdir¹⁵⁹.

1936 yılının haziran ayında düzenlenen Montrö Konferansında Avusturalya, Büyük Britanya, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, Romanya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya hükümetlerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Konferansta Türk heyeti tarafından hazırlanmış olan 13 maddelik proje ele alınmıştır. Devamında düzenlenen

¹⁵⁸ İbrahim Yalınov, "Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni", **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 16, Aralık 1997, s. 12-14.

¹⁵⁹ Kudret Özersay, **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999, s.121.

oturularda Bulgaristan temsilcisi Türkiye'yi desteklediklerini belirtmiştir¹⁶⁰. 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. 1936 yılında Hitler'in ülkesinde başlamış olduğu askeri hazırlıklar, yeni bir Dünya Savaşının ayak sesleri olarak görülmeye başlanmıştır. Macaristan ve Çekoslovakya ülkelerinde zorunlu askerlik uygulamasına geçmiş ve seferberlik ilan etmişlerdir. Balkan devletlerinden çekinen Bulgaristan, bu durumda ne seferberlik ilan etmiş ne de zorunlu askerlik sistemine geçebilmiştir.

17 Ocak 1938'de Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan'ın katılmış olduğu bir Tütün Konferansı gerçekleştirilmiştir. Mayıs 1938'de Türkiye Başbakanı Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras Yunanistan ve Yugoslavya'yı ziyaretlerinden sonra Bulgaristan'ı da ziyaret etmişlerdir. Bulgaristan'da Çar Boris ve Başbakan Georgi Köseivanov ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmenin ana temasını Balkan Antantı diğer ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi ve Bulgaristan'ın silahlanmasını sınırlayan hükümlerin kaldırılmasını oluşturmuştur.

11 Mart 1938'de Almanya'nın Avusturya ile birleşmesi (Anschluss) sonucunda Almanya Yugoslavya'ya komşu olmuştur. Bu durum Sovyetler Birliğini kaygılandırmıştır. Sovyetler birliği Bulgaristan'ı Almanya'ya yakınlaşmasını önlemek ve Balkan Devletleri'ndeki dayanışmayı güçlendirmek amacıyla Bulgaristan'ı Balkan Paktına katılmasını sağlamayı amaçlamıştır. Bulgaristan 31 Temmuz 1938'de Selanik'te Balkan Paktı devletleriyle toplu bir antlaşma imzalamıştır. İmzalanan anlaşmada Balkan Paktında bulunan devletlerle barış ve iş birliği içinde kalmak istedikleri belirtilmiştir¹⁶¹. Bulgaristan açısından Selanik Antlaşması'nın asıl önemi Neuilly Antlaşması'nın askeri hükümlerinden vazgeçilmesi olmuştur¹⁶².

Selanik'te Balkan Paktı devletleriyle antlaşma imzalanmasından yaklaşık sekiz ay sonra Bulgaristan Başbakanı Köseivanof, Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin amacı ise kendisine Dobruca sorununa karşı kendisine müttefik aramaktır. Köseivanof, Bulgaristan'ın sınırlarında düzenleme olmadan Balkan paktına katılmayacağını ve kendilerinin olmadığı bir paktın başarısız olduğu düşüncesi üzerinde durmuştur. Türkiye'nin bu dönemde ki amacı Bulgaristan'ın Almanya ve İtalya gibi revizyonist

¹⁶⁰ Bıçaklı, s. 151.

¹⁶¹ Mehmet Savcı, **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan İlişkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007, s.72.

¹⁶² **Akşam**, 1 Ağustos 1938. s. 1.

politika izlemesini önlemek ve Balkan Antantı ve Bulgaristan arasında anlaşmaya varılmasını sağlamak olmuştur¹⁶³.

10 Kasım 1938 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiştir. Atatürk'ün vefatı tüm dünyada olduğu gibi Bulgaristan'da da büyük bir yankı uyandırmıştır. Mustafa Kemal Bulgaristan'da bir dönem çalışmış ve yaşamış olması ülkede hem kamuoyunda hem de hükümet ile bağ kurmasını kolaylaştırmıştır. Bulgaristan'da ilk günden beri bu bağ sayesinde modern Türkiye'nin kurucusu olarak tanınmıştır. Bulgaristan ve Türkiye'nin inişli çıkışlı ilişkilerine rağmen Bulgar basınında Mustafa Kemal Atatürk'e karşı büyük bir takdir ve saygısının olduğu görülmektedir. Atatürk'ün ölümü Sofya radyosunda duyurulurken hayatı ve Türkiye'nin çağdaşlaştırılması yolunda attığı adımlar anlatılmıştır. Başvekil Köse İvanof, Celal Bayar ve Tefik Rüştü Aras'a taziye telgrafi çekmişlerdir¹⁶⁴. Bulgaristan Meclis Başkanı da Nikola St Moşanov 'da TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'ya aynı şekilde taziye telgrafi çekmiştir. Ayrıca gerçekleştirilen cenaze töreninde resmi Bulgar heyeti ile birlikte özel askeri birim katılmıştır. Bulgar basını da büyük kaybı yansıtmıştır. Bulgaristan basını Atatürk'ün hastalığının son günlerinden itibaren cenazesine kadar olan süreyi günden güne takip ederek okuyucularına duyurmuştur. Sofya İlimler Akademisi'nde Mustafa Kemal Atatürk için bir anma töreni düzenlenmiştir.

Bulgaristan'da yayınlanan Slovo gazetesi'nin direktörü Meçkarof'un 13.11.1938 makalesi birçok gazete yer almıştır. Meçkarof makalesinde ülkemizde de çoğu gazeteye manşet olan şu sözleri kullanmıştır: Dünya, bu derece müstesna olan bu adamın ölümünden sonra artık eskisi kadar enteresan değildir¹⁶⁵. Bulgaristan basını Mustafa Kemal'in halkı için yaptıkları ve liderliği konusunda her zaman sempati ile bahsetmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce artan gerginliklere rağmen iki ülke arasında ki ilişkiler kesilmemiştir. 1939 yılında Türkiye Balkan Antantını

¹⁶³ Sibel Turan "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenlerin Işığında Türk-Bulgar İlişkilerinin Yeri Ve Önemi Üzerine İnceleme 1923-2004", **Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler**, Trakya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2005, s.302.

¹⁶⁴ **Cumhuriyet**, 12 İkinci Teşrin 1938, s.3.

¹⁶⁵ Akşam 14 Teşrin-i Sani 1938, s.6.

güçlendirmek için çalışmalarına devam etse de Bulgaristan anlaşmaya yanamamış ve bu dönemden itibaren Balkan Antantında bölünmeler başlamıştır¹⁶⁶.

2.2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sırasında İkili İlişkiler (1939-1945)

1 Eylül 1939 tarihinde II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve daha sonra Almanların Balkanlarda yayılmaya başlaması üzerine Türkiye sınırlarını korumak için bazı tedbirler almıştır.

Savaşın başladığı zaman Bulgaristan hükümeti tarafsızlığını ilan etmiştir. Bulgaristan'a hem Sovyetler Birliği cephesinden hem de Almanya cephesinden eğer savaşa kendi saflarında katılırsa kendisine kaybettiği toprakları geri vermeyi vadetmişlerdir¹⁶⁷. Tüm bu tekliflere rağmen Sofya yönetimi tarafsızlığına bir süre daha devam etmiştir. Türkiye 'de İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç döneminde barışçıl politikalar izleyerek, dış politikada ülkenin güvenliği ve diğer ülkelere karşı cephe almamaya dikkat edilmiştir.

İkinci dünya savaşı sırasında Balkan Antat'ı son toplantısı 1940 yılında yapmıştır. Bulgaristan bu toplantıya katılmamasına rağmen Türkiye ve Bulgaristan ortak bir deklarasyon imzalayarak, birbirlerine karşı saldırmama ve tarafsızlıklarına saygı gösterme kararı almışlardır. Bu yapılan toplantı saldırmazlık bildirisi ile sonuçlanmıştır. Bu bildiriyle Türkiye, Balkan sınırlarını Almanya'ya karşı korumayı amaçlamıştır¹⁶⁸.

1940 yılının Ekim ayında İtalya, Yunanistan'a saldırmıştır ve bunun sonucunda İtalya'nın Türkiye'ye saldırma ihtimali ortaya çıkmıştır. Savaşın başında Almanya'nın kazanmış olduğu başarılar Bulgaristan'ı etkilemiş ve bunun sonucunda Almanya'nın yanında 1941 senesinde İkinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Bulgaristan'ın Almanya'nın yanında katılması Türkiye'yi ilk başlarda tedirgin etmiştir. Ancak daha sonra Bulgaristan Türkiye Büyükelçisi, Sofya'nın Almanya tarafında savaşa katılmasının Türkiye -Bulgaristan arasında ki saldırmazlık anlaşmasına aykırı

¹⁶⁶ Turan, s.302.

¹⁶⁷ Crampton, s.150.

¹⁶⁸ Mustafa Aydın, İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945), **Türk Dış Politikası Cilt:1**,(Ed. Baskın Oran), İletişim yayınları, İstanbul, 2001, s.434.

olmadığı konusunda güvence vermiştir¹⁶⁹. Bulgaristan, savaşa girdikten sonra Alman birliklerinin de yardımıyla Yunanistan'dan Batı Trakya'yı alarak Ege Denizi'ne çıkmış ve Makedonya'yı da işgal etmiştir. Savaşa girmeden önce Romanya ile yaptığı antlaşma ile Güney Dobruca'yı da topraklarına katmıştır¹⁷⁰.

Almanya'nın art arda yenilgiler alması Bulgaristan'ı kaygılandırmıştır. Aynı zamanda 1943 yılında Bulgaristan'da Sovyetler Birliği yanlısı ideolojik faaliyetlerin artması ve Almanya'nın savaşı kaybedeceği iddialarının gündeme gelmeye başlamıştır. Savaşın uzamasının ekonomik sıkıntı yaratması ve güvensizlik ortamının olması ülkede kaos yaratmaya başlamıştır. Eylül ayından itibaren Sovyetler Birliği Almanya'nın çekilmesinden yararlanarak Bulgaristan'ı işgal etmeye başlamış ve 5 Eylül 1944 tarihinde savaş ilan etmiştir¹⁷¹. Ancak Sovyetler Birliği'ne karşı başarılı olamayacağını düşünen ülke herhangi bir direniş göstermemiş ve Almanya ile ilişkilerini kesmiştir. Sovyetler Birliği'nin ülkeyi işgal etmesi hemen bir komünist rejim oluşmasına neden olmamıştır. Sovyetler Birliği ülkenin stratejik yerlerini ele geçirerek gelecekte kurulacak olan komünist yönetimin alt yapılarını hazırlamıştır¹⁷².

1944 yılının Ekim ayında İngiliz lider Churchill ile Sovyet lideri Josef Stalin bir araya gelerek antlaşma yapmışlardır. Bu antlaşma ile Sovyetler Birliği Bulgaristan'da yüzde 75 etki alanına sahip olacaktır. Sovyetler Birliği ülkeyi elinde tutan otorite durumundadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında ise Türkiye, Müttefik devletlerin yanında savaşa katılarak Mihver devletlere karşı savaş ilan etmiştir. Bundan dolayı savaş sonrası kurulacak yeni dünya düzeninde hak sahibi olmuştur. Bu durum Bulgaristan'da tedirginliğe yol açmış ve ilişkilerde gerginlik dönemi başlamıştır. Buna örnek olarak ise 1944 yılının Ekim ayında, eski Bulgaristan Başbakanı yanında başka bir Bulgar vatandaşı olduğu halde Türkiye'nin Sofya Elçiliğine iltica etmiştir. Üç gün kaldıktan sonra ayrılması üzerine Bulgaristan Türkiye üzerine baskı uygulamaya çalışmıştır.

¹⁶⁹ Birgül Demirtaş Coşkun, **Bulgaristan'la Yeni Dönem Soğuk Savaş Sonrası Ankara-Sofya İlişkileri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s.13.

¹⁷⁰ Georges Castellan, **Balkanların Tarihi -14.-20.yüzyıl**, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995, s. 471.

¹⁷¹ Bıçaklı, s. 168.

¹⁷² Şimşir, s. 75.

Türkiye Bulgaristan ikili ilişkileri kesilme noktasına gelmiş daha sonra ilişkilerdeki sıkıntılar giderilmeye başlamıştır¹⁷³.

2.2.2.3. Soğuk Savaş Döneminde İkili İlişkiler (1946-1989)

1946 yılında Bulgaristan’da yapılan referandumda seçmenlerin yüzde 95’i cumhuriyetin kurulmasını ve krallık yönetiminin kaldırılmasını desteklemiştir. Çar Simeon sınır dışı edilmiş ve yönetimi komünistler ele almıştır. Referandum dan bir yıl sonra Parlamento ilk anayasasını kabul etmiştir. Bu anayasa ile birlikte Bulgaristan “halk cumhuriyeti” ilan edilmiştir. Halk cumhuriyeti ilan edilmesiyle birlikte Bulgaristan yönetimi Moskova eksenine kaymıştır. Paris Barış Antlaşmasıyla Bulgaristan güney Dobruca’yı sınırlarında tutmuş ancak Dobruca dışında savaş sınırlarına dönmüştür¹⁷⁴.

Türkiye ve Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşından sonra köklü ve zor sorunlarla baş başa kalan iki ülke olmuştur. Bulgaristan müttefik devletlerle 1947 yılında Barış Antlaşması imzalamıştır. Türkiye fiilen bu barış antlaşmasına taraf olmamıştır. Bu barış antlaşmasında önemli olan nokta doğrudan Türk kavramı geçmemesine rağmen azınlık hakları ile ilgili bazı noktalar vardır. Antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddeleri örnek verilebilir. İkinci maddesinde ise ülkede ırk, cinsiyet, düşünce ve ibadet özgürlükleri dâhil olmak üzere herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanması gerektiği taahhüt edilirken, antlaşmanın üçüncü maddesinde ayrım gözetken yasaları kaldırmak ve ileri zamanlarda da ayrım gözetken yasalara başvurmamakla yükümlü olmuştur. 1947 yılında imzalanan bu Barış Antlaşması hukuken hale yürürlükte bulunmaktadır¹⁷⁵.

Yeni hükümet, ilk başlarda Bulgaristan Türklerini siyasi hayata katılmak için teşvik edip eğitim ve kültür seviyelerini yükseltmeye çalışmış ve ekonomik durumlarını da iyileştirmek için çalışmalar yapmıştır. Buna örnek olarak, tarım reformunda 45 bin kadar Türk köylüsüne toprak dağıtması gösterilebilir¹⁷⁶. Ancak diğer bir yandan hükümet, ülkedeki Türk azınlık okulları özel okul statüsünde yer

¹⁷³ Bıçaklı, s. 171.

¹⁷⁴ Crampton, s. 160.

¹⁷⁵ Kader Özlem, **Türkiye- Bulgaristan İlişkileri Ve Türk Azınlık**, Dora Yayınları, Bursa, 2019, s.94.

¹⁷⁶ Hüsein Memişev, **Bilgarskite turtsi i borborata za ukrepvane na narodnodemokratiçnata vlast (1944-1948)**, İstoriçeski pregled, 1984, s.62.

alırken hepsini devletleştirmiştir. Bulgaristan'ın kurulduğu 1878 yılından beri özel okul statüsünde olan Türk azınlık okulları devlet okulu hâline gelmiştir. Hükümet böylelikle Türk cemaatinin üzerinde ki yükün kalkacağını aynı zamanda bu okullara denklik verileceğini ve böylelikle Türk öğretmenlerin daha geniş haklara kavuşacağını savunmuştur. Bu devletleştirme ile birlikte ders kitaplarını da devlet bastırmaya başlamıştır¹⁷⁷. Türklere kendilerine özgü olarak eğitim ve kültür yerlerinin kurulma hakkının ellerinden alınmasının yarattığı güvensizlik ve aynı zamanda iktidarın totariterleşmesi insanların üzerinde tedirginlik yaratmaktadır. Ülkenin ilk beş yıllık kalkınma planı 1949 yılında yürürlüğe girerek, özel toprakların zorunlu olarak kooperatifleştirilmesi ve giderek dayatılmaya başlanan modernizasyon adında adımlar ülkede yaşayan Müslüman halkın Bulgaristan'ı terk etme düşüncesine itmiştir¹⁷⁸.

İki ülke arasında ki ilişkileri gerginleştiren bir olay ise Sofya'daki Türk Ataşesi'nin "persona non grata" ilan edilmesi olmuştur. Türk Askeri Ataşesinin istenmeyen adam ilan edilmesiyle birlikte Türkiye'nin bu duruma karşılık vermesi sonucunda bir ay sonra Askeri Ataşelikler karşılıklı olarak kapatılmıştır. Aynı yıl yapılan Filibe'deki Türkiye Başkonsolosluğu'na kimliği belirsiz kişiler tarafından bombalanması iki ülke arasında ki gerginliği arttırmıştır¹⁷⁹.

Bu dönemde Türkiye ve Bulgaristan'ın uluslararası sistemde farklı bloklara yaklaşmaları sonucunda iki ülke arasında ilişkiler gerginliğini korumuş hatta bazı dönemlerde yukarıda bahsettiğimiz gibi çeşitli krizler ortaya çıkmıştır. Tüm bu yaşanan olaylar iki ülkenin aralarında gerçekleşen olaylardan sonra 1949 yılının ilk baharında Türkiye'ye göç etmek için dilekçelerin oldukça arttığı görülmektedir. Sürekli olarak artan göç istekleri karşısında, Türkiye Bakanlar Kurulu görüşerek bir kararname kabul etmişlerdir.

"Bulgaristan'daki Türkler'in iki devlet arasında yapılacak bir anlaşma ile Türkiye'ye getirilmeleri işi ile Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı tarafından İtalya ve Almanya' da bakılmakta olan ve Yunanistan'ın Selanik, Girit ve Şıra kamplarında bulunan Müslüman Türk kültürlü kimselerin yurda, nakilleri konusu (...) Bakanlar Kurulu' nun 31.5.1947 tarihli toplantısında incelenerek,

¹⁷⁷ Şimşir, s. 202-203.

¹⁷⁸ Agop Garabedian, "1950'li-1970'li Yıllar Arası Bulgar-Türk İlişkilerinde Göçmen Sorunu", **Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler**, Bulgarian Academy Of Sciences , Institute Of Balkan Studies, 2005, s.413.

¹⁷⁹ Şimşir, s.190.

1—Balkanlar'daki Türkler' in ilgili devletlerle yapılacak anlaşmalara dayanılarak Türkiye'ye nakilleri işinin daha müsait bir zamana bırakılması,

2—Balkanlar'dan serbest göçmen vizesiyle veya mülteci olarak gelenlerin kabulleri ve uyrukluğumuza alınmaları,

3—Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı tarafından İtalya ve Almanya'da bakılmakta olan ve Yunanistan' ın Selanik, Girit ve Şıra kamplarında bulunan Müslüman ve Türk kültürlü unsurlardan, durumları 2510 sayılı kanunun 4' üncü maddesi hükmüne uyan, umumi ve sağlık vaziyetleri itibariyle memlekete alınmaları muvafık bulunanların pasaport kanununun 22'inci maddesine tevfiқан yurdumuza mülteci olarak kabul edilmeleri (...),

4—İşgal altındaki memleketlerde bulunan Türk uyruğu Türkler'in memlekete getirilmeleri için gereken tedbirlerin acele alınması kararlaştırılmıştır¹⁸⁰.”

Bu kararnameden anlaşılacağı üzere kararnamenin birinci ve ikinci maddeleri Bulgaristan Türkleri'nin göçü ile ilgilidir. Ancak Balkanlardan alınacak bu göçlerin uygun bir zamana bırakılmasına karar verilmiştir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplu olarak iskân edilmek üzere göçmen alınmayacağı belirtilmiştir. Ancak serbest göçmen, Türk Hükümetinden yardım almayan vatandaşlar, vizesiyle gelenler ve mülteciler kabul edilecektir. İkinci maddede ki mültecilerden kastedilen kaçak olarak Türkiye'ye sığınmış Türk göçmenlerdir. Trudovaklarda yani Bulgaristan'daki işçi asker taburlarında çalıştırılan Türk gençlerinden Türkiye'ye göç edenler olmuştur¹⁸¹. Bu dönemde gelenlerden devlete yük olmamaları ve kendi geçimlerini Türkiye'deki yakınlarınca sağlanacağına yönelik bir taahhütname istenmiştir.

2.2.2.3.1. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleştirilen :1950-51 Göçü

1947-1949 yılları arasında ülkede yaşayan Türklere yapılan kısıtlamalar giderek artmıştır. Türk soylular arasında tutuklamalar geniş çapta tutuklamaların yapılması ve bu tutuklanan insanlardan bazılarının idam cezasına çarptırılmasına Türkiye sert tepki göstermiştir. Diğer taraftan 1949 yılında Bulgaristan Sovyetler Birliği öncülüğünde kurulan COMECON'a (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi) kurucu üye olarak katılmıştır. Türkiye'nin 8 Ağustos 1949'da Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğine alınması ve NATO'ya üye olma isteği iki ülkenin ilişkilerini

¹⁸⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı:6620 ,31 Mayıs 1947, s.1.

¹⁸¹ Şimşir, s.235.

olumsuz etkilemiştir. Aynı zamanda Doğu- Batı arasında zıtlıkların yaşandığı bu dönemde iki ülke arasında ciddi zıtlıklar görülmüştür. İki ülkenin takip ettiği politikalar, bölgede hâkim olan aktörlerin siyasetleri çerçevesinde şekillenmiştir.

Kore Savaşı'nın çıkmasından bir ay sonra ,10 Ağustos 1950'de Bulgar Hükümeti bir nota Türk hükümetine nota göndermiştir. Bu notada, Türkiye'ye göç etmek isteyen 250.000 Türk'ün üç ay içerisinde Türkiye'ye kabul edilmesini aksi takdirde sınır dışı edileceklerini belirtmişlerdir. Bu göç isteğinin bizzat Türklerden geldiğini belirtmişler ve ülkelerini terk etmek isteyen Müslümanlara izin vereceklerini dile getirmişlerdir. Türkiye bu notayı 28 Ağustos 1950'de yanıtlamış ve 250.000 Türk asıllı göçmeni ülkenin kaldıramayacağını belirtmiştir. Bu durum da iki ülke arasında gerginliğe yol açmıştır¹⁸². Bulgaristan, 22 Eylül 1950 tarihinde Türkiye'ye ikinci bir nota verip, Türk azınlığa karşı kötü davranış sergilendiğini ret etmiş ve muhaceret arzusu gösteren herkesin Türkiye'nin kabul etmesi gerekliliği üzerinde durmuştur¹⁸³. Ayrıca Bulgaristan söylemlerine ek olarak Türkiye'nin Hristiyan azınlıklara iyi davranmadığını ve Rumların bu yüzden göç ettiklerini ileri sürmüştür.

Türkiye, buna karşılık olarak Bulgaristan'ın notasına karşılık 1925 Antlaşmasının çarptırıldığını antlaşmada kitle halinde göç değil doğal göçten bahsedildiğini savunmuş ve notaya ek olarak Lozan Antlaşması gereği Türk-Rum mübadelesinin yapıldığını belirtmiştir.

Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 6 Kasım 1950'de Türkiye- Bulgaristan sınırını kapatıp sorunu uluslararası platforma taşıyacağını belirtmiştir¹⁸⁴. Daha sonra yapılan antlaşmalarla yeniden açılmıştır. Gönderilen 250.000 kişinin 1000'den fazlasının Türk olmaması ve sahte pasaportlara sahip oldukları tespit edilmiştir. Türkiye bu insanların tekrar Bulgaristan'a iadesini istemiş ancak Bulgaristan bu insanların iadesini kabul etmeyince sorunların tekrar yaşanması sebebiyle 8 Kasım 1951'de Türkiye yeniden sınır kapıları kapanmıştır. Bulgaristan bu olayları protesto etmiştir. Bulgaristan Hükümeti, yayımladığı bir tebliğ ile 30 Kasım'da göçü tamamen yasaklamıştır¹⁸⁵. Hükümet, Bulgaristan'da kalan Türklerin pasaportlarını toplanarak,

¹⁸² Bıçaklı, s.192.

¹⁸³ **Akşam**, 7 Ekim 1950, s.1.

¹⁸⁴ **Ayın Tarihi**, Kasım 1950, Sayı: 204, s.30-31.

¹⁸⁵ Erhan Türbedar, "**Balkan Türkleri**", ASAM Yayınları, 2003, s.334.

“göç” konusunun konuşulmasını bile yasaklamıştır. Göç etmekten söz eden ceza verilmiştir. 1.500 kadar Bulgaristan Türkü Bulgar sınırından geri çevrilmiştir¹⁸⁶.

1949 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye 1670 göçmen gelmiştir. 1950-51 göçünde ise toplam 154.393 göçmen gelmiştir. Gelenlerin 139.523’ü ilk Bulgar notasından sonra geldiği görülmektedir¹⁸⁷. Toplam da baktığımızda, 156.063 kişinin geldiği görülmektedir. Gelen göçmenler, hükümet tarafından kısa sürede ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir.

1953 yılında Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin hayatını kaybetmiştir. Onun yerine geçen Nikita Krusçev , Stalin’e nazaran hem iç hem dış politika da yumuşama politikası uygulamaya başlamıştır. Bu durum her ne kadar iki ülkenin birbirlerine duydukları şüphe azalsa da yine de birbirleriyle çok yakın ilişkiler kurulamamıştır¹⁸⁸.

2.2.2.3.2. Balkan İttifakı (1954) ve Bulgaristan- Türkiye İlişkileri

Dünya’da gerçekleşen ekonomik, askeri ve politik farklılıkların sonucunda Doğu ve Batı bloğu ortaya çıkmıştır. Doğu bloğunun Balkanlar’da etkisini arttırmak istemesi, 1947 yılında NATO’ya üye olarak tercihini Batı bloğundan yana yapan Türkiye’yi sıkıntıya sokmuştur. İki kutupluluk Balkanlardaki çatışmayı şiddetlendirmiştir. Bu dönemde Batı bloğu, 1948’de Stalin – Tito işbirliğinin sona erdiği aynı zamanda Cominform’dan atılan Yugoslavya’yla ilişkiler kurmak istemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya’nın katılacağı bir Balkan Pakti’nin kurulmasına destek olmuştur¹⁸⁹. Buradan anlaşılacağı üzere Balkan Pakti’nin oluşturulmasının ana sebebi Sovyetler Birliği’nin Balkan devletleri üzerinde etkisini arttırmasını önlemektir. Özellikle Sovyetlerin etkisinin Bulgaristan’da görülmesi diğer devletler tarafından askeri bir tehdit olarak algılanmıştır.

Sovyetler Birliği’ne Yunanistan hariç diğer Balkan devletlerinin açık olması Türkiye’nin işini zorlaştırmıştır. Sovyet yayılcılığının artması Türkiye ile Yunanistan arasında her ne kadar bazı sorunlar olsa da bu iki ülke Sovyet tehlikesine

¹⁸⁶ Şimşir, s. 247-248.

¹⁸⁷ Şimşir, s.236.

¹⁸⁸ Coşkun, s.16.

¹⁸⁹ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer ve Ömer Kürkçüoğlu, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s.255.

karşı yakınlaşmışlardır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi ABD Sovyet yayılmacılığının durdurulması için Marshall Planı ve Truman Doktrini'ni geliştirmişlerdir. ABD bu plan ve doktrinle Sovyet tehdidiyle karşı karşıya olan ülkelere askeri ve ekonomik yardımda bulunacağını belirtmiştir. Türkiye ve Yunanistan bu çerçevede yardım almışlardır.

Sovyet tehdidine karşı bu bölge de karşı örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. 28 Şubat 1953 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Dostluk ve İş birliği Anlaşması imzalanmıştır. Üç ülke arasında yapılan Balkan Paketi'ne göre, bu üç ülke ortak sorunları birbirlerine danışacak ve güvenlik sorunları olduğunda birlikte analiz edeceklerdir. Bu imzalanan pakt sayesinde taraf ülkeler daha fazla askeri ve ekonomik yardım almayı amaçlamışlardır¹⁹⁰.

Dostluk ve İş birliği Antlaşması, 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'da Bled şehrinde imzalanan Bled Antlaşması ile güvence altına alınıp ortaklık ittifaka dönüşmüştür. Bled Antlaşması ile taraf olan ülkeler birbirlerine karşı saldırı olduğunda askeri yardımda bulunacağı taahhüt etmişlerdir.

Bulgaristan bu pakti tepkiyle karşılamıştır. Çünkü NATO'ya üye olan iki komşu ülkesi Türkiye ve Yunanistan'ın Yugoslavya ile yakınlaşmasını kendilerine karşı yapılan bir hareket olarak düşünmüşlerdir. Ülkenin çeşitli bölgelerinde Türkiye karşıtı protestolar başlamıştır. Milli sporcularını anma törenleri sırasında Türkiye karşıtı protestolar yapılmış ve göstericilerin bu hareketi uzun süre sürmüştür. Protestoların devamının bağımsızlık tarihleri olan 3 Mart'ta devam etmesi kararlaştırılmıştır¹⁹¹. Ülkenin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılışının yetmiş beşinci yıl dönümü sebebiyle ülkenin dört bir yanında protestolar devam etmiştir. Sofya'da toplanan insanlar Rus heykellerine çelenk koyarak Türkiye'yi protesto etmişlerdir¹⁹². Bulgaristan, politikasını değiştirerek Türkiye ve diğer komşu ülkeleriyle dost olma yolunda adımlar atmıştır. Bu adımların en önemli sebebi ise Sovyetlerin Stalin'in ölümünden sonra dış politika da yumuşamaya gitmesidir.

Ancak Balkan İttifakı'nın karşıt bir oluşum olarak sağlam temellere oturmaması nedeniyle 1955 yılında ittifakta çıtırdamalar başlamıştır. İttifak'a ilk darbe Yugoslavya'dan gelmiştir. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler ile Yugoslavya

¹⁹⁰ Coşkun, s.17.

¹⁹¹ **Milliyet**, 21 Şubat 1953, s.1.

¹⁹² **Cumhuriyet**, 6 Mart 1953.

arasında yakınlaşma başlamıştır. Bu yakınlaşmanın sonucunda Yugoslavya'nın Balkan Pakti'ndan ayrılma sürecini başlamıştır. Daha sonra Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs meselesinden dolayı çatışma çıkınca Balkan ittifakı ölü bir belge hâline gelmiştir¹⁹³. Yugoslavya ve Sovyetler Birliğinin ilişkilerinde düzelme olması ve Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda izlediği politikalar sonucunda ittifak işlevini kaybetmiştir.

2.2.2.3.3. Yumuşama Döneminde Türkiye ve Bulgaristan İlişkileri

1955 yılında Bulgaristan Hükümeti, NATO üyesi komşu iki devlet ile iyi komşuluk ilişkisi sürdürülmesi için bildiri yayınlamıştır. Balkanlar'da bu dönemde Bulgaristan'ın barış çağrısı başlamıştır. Doğu ve Batı blokları arasında 1950'li yıllar iki blok arasında yoğun çatışmaların olduğu bir dönem olsa da 1960 ve 1970 yıllar iki blok arasında yumuşamanın hâkim olmaya başladığı dönemdir. 1960'lı yıllar iki blok arasında soğuk savaştan günümüze bir ara dönemi temsil etmektedir¹⁹⁴.

1960-1970 arasında ki dönemde Doğu ve Batı bloklarında oluşan bu değişiklik 1950'li yılların tekelsizliğinden uzaklaştırmıştır. Her iki blok içerisinde gün geçtikçe etkisini arttıran yeni unsurlar ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişim ve oluşum ile birlikte bloklarda yapı değişikliği ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllardan sonra yumuşama ve iş birliği çabaları sürerken Türkiye iş birliği çabalarına pek yanaşmamıştır. Ayrıca diğer bir NATO üyesi olan Yunanistan bu iş birliğini kabul etmiş ve iki ülke arasında iş birliği hızlanmıştır. 1958 yılında iki ülke arasında sınır olaylarının önlenmesine yönelik protokol imzalamıştır. Yunanistan Kıbrıs olaylarında Bulgaristan'ı yanına çekmeyi amaçlamıştır.

Bu dönemde Türk Dış Politikasında Kıbrıs sorunu, U-2 Olayı ve Jüpiter Füzeri gibi olaylar nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri ile aralarının bozuk olması Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. 1962 Küba krizinin ardından Amerika Birleşik Devletleri'nin füzelerini Türkiye'den çekmesi ve Kıbrıs politikası Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Türkiye Bulgaristan arasında 1968 yılından itibaren iki ülke arasında ki diplomatik ilişkilerde düzelmeler görülmüş ve devlet başkanı düzeyinde ilişkiler

¹⁹³ Armaoğlu, s.470-473.

¹⁹⁴ Ömer Engin Lütem ve Birgül Demirtaş-Coşkun, “**Balkan Diplomasisi**”, ASAM Yayınları, 2001, s.15.

başlamıştır. Ayrıca bu dönem ticaret ve ekonomi arasında iş birliğini öngören antlaşmalar yapılmıştır¹⁹⁵.

2.2.2.3.4. İki Ülke Arasında Yakın Akraba Göçü (1969-78)

Bulgaristan Hükümeti'nin Türk azınlığına karşı Bulgarlaştırma'ya yönelik politika izlemeye başlamıştır. 1960'lıların ortalarından itibaren Türkçe gazeteler kapatılmak istenmiş ve Türkçe eğitim yasaklanmaya çalışılmıştır. Bu bahsettiğimiz olaylar ülkede kalan Türklerin Türkiye'ye gelme isteklerini arttırmıştır. Daha sonra ki Türkçe öğretimin tamamen yasaklanması ve toprakların kolektifleştirilmesi yüzünden çiftçi olan Türkler işsiz kalmıştır. Bu dönemde Türk temsilciliklerine on binlerce dilekçe Türkiye'ye göç etmek için verilmiştir. Aynı zamanda bu tarihlerde Türkiye'ye göç eden Türkler yakınlarının da gelmesi için Başbakanlık Toprak ve iskân işleri Genel Müdürlüğüne ve Türkiye Dışişleri Bakanlığına dilekçe vermişlerdir. Bu dilekçelerde gelecek olan yakınlarının her türlü ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayacaklarını belirtmişlerdir. Türkiye'ye göç edenler kalan akrabalarını buraya getirmek için verilen dilekçelerin sayısı artınca herkese ayrı ayrı cevap göndermek yerine tek tip cevap yazılarak Bulgaristan hükümetinin sınırları kapatması nedeniyle akrabalarının gelemediğini bu yönde çalışmalarına devam edeceklerini açıklamıştır. 1955 ve 1956 yılında elçiliklerde yakın akraba listeleri birikmeye başlamıştır¹⁹⁶.

1950-1951 yılında yapılan göçler sırasında, 1951 yılında sınırların kapanması sonucunda göçe hazırlanan birçok aile sınırının iki yanında parçalanmış halde kalmışlardır. Eğer 1950-51 göçü aniden kesilmemiş olsaydı yakın olan akrabalar ve aileler Türkiye'de buluşabilecekti. Bu olay Türkiye ile Bulgaristan arasında potansiyel bir sorundur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi dilekçe veren insanlar giderek artmış ve 1963 yılının ilk aylarında Türkiye elçiliklerine ve konsolosluklarına verilen dilekçe sayısı 380.000'i geçmiştir. Bu sayı o dönem Bulgaristan'da bulunan Türk nüfusunun yaklaşık yarısına tekabül etmektedir.

Parçalanmış aileleri birleştirmek için 22 Mart 1968 'de bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma Türkiye'ye gelen Başbakan Todor Jivkov ve Bulgaristan

¹⁹⁵ Coşkun, s.18.

¹⁹⁶ Şimşir, s.316-318.

Dışışleri Bakanı Ivan Başev ve Türkiye Dışışleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil arasında imzalanmıştır. Bulgaristan'dan 1952 yılına kadar göç eden kişilerin geride kalan akrabaları, belirli şartlara uymak koşuluyla 1978 yılına kadar aralıklarla göç edebilecekleri belirtilmiştir. Yakın Akriba göçünde belirtilen kişiler¹⁹⁷:

I.Karı ve koca

II.Ana, baba, büyükanne, büyük baba ve bunların anne ve babalar

III.Çocuklar ve torunların eş ve çocukları

IV.Anlaşma tarihine kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr ve reşit olmayan çocuklar

Antlaşmanın maddelerine baktığımızda maddelerin dar kapsamlı olduğu görölmektedir. Maddelere baktığımızda, evli kardeşleri kapsamadığı görölmektedir. Baktığımızda 1950-1951 göçünde ayrılan kardeş on altı yıl boyunca evlenmişlerdir. Aynı zamanda amca, hala, teyze, dayı ve bunların çocukları da antlaşma dışında bırakmıştır. Göç edenlerin belirli şartları karşıladıkları taktirde Türkiye'ye göç etmelerine imkân sağlanmışır. Yukarıda sayılan kişiler, Türkiye'ye göç edip taşınmaz mallarını istedikleri gibi satabilecekler aynı zamanda taşınır mallarını da Türkiye'ye getirebileceklerdir. Antlaşmaya göre, 1 Nisan ve 30 Kasım tarihleri arasında her yıl yaklaşık 10.500 göçmen kabul edecektir. Bu antlaşmayla beraber 1978 yılına kadar yaklaşık 130.000 kişi anavatanına göç etmiştir. Antlaşmanın imzalandığı ilk yıllarda Türkiye 10.500 sayısına yakın göç alsa da daha sonra ki yıllarda gerçekleşen hükümet değişikliği ve 1974 yılında Kıbrıs krizinin yarattığı ekonomik sorunlar nedeniyle gelen göçmen sayısına azalış yaşanmıştır. Gelen göçmenlerin sayısı 1973'te 5300 iken bir sonraki yıl 1350 ve 1975 yılında bu sayı 344 'e düşmüştür. 1 Mart 1976 Bulgaristan'ın ısrarıyla "1968 tarihli "Göçmen Anlaşmasının Gerçekleşmesini Kolaylaştırma ve Hızlandırma Protokolü "imzalanmıştır. 1977 yılında imzalanan diğer bir protokole göre haftada 1300 göçmenin Türkiye'ye gelmesi ve bu göçün 30 Kasım 1978 'e kadar tamamlanması gerektiği kabul edilmiştir¹⁹⁸.

Ayrıca 1975 yılında iki ülke arasında İyi Komşuluk Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu deklarasyonun amacı iki ülke arasında ki barışın korunmasıdır.

¹⁹⁷ Hamza Eroğlu, Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan.'daki Türk Azınlığın Sorunu, **Bulgaristan.da Türk Varlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, s.37.

¹⁹⁸ Garabedian, s.415.

2.2.2.3.5. İki Ülke İlişkilerinde Kriz dönemi :1980'li Yıllar

Türkiye, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra batılı ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Türkiye'nin bu eleştirilere maruz kalması onu Doğu Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bu ülkelerden birisi de Bulgaristan'dır. Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa baskıların artması iki ülke arasında gelişmelerin iyi yönlü ilerlediği bir dönemde gerçekleşmiştir. 1964-1984 yılları arasında devlet başkanları, dışişleri bakanları düzeyinde toplam yirmi bir ziyaret düzenlenmiştir. Bu yıllar arasında aynı zamanda on üç antlaşma imzalanmıştır. 25 Nisan 1966 tarihinde aldığı karar ile Sofya Elçiliğinin seviyesini Büyükelçilik düzeyine yükseltmiştir ve Türk Hükümetinin bu kararına karşılık Bulgaristan Hükümeti 'de aynı nitelikte karar almıştır. Bu dönem ilişkilerde yaşanan iyileşmeyle beraber alt ve üst düzeyde karşılıklı ziyaretler gerçekleşmiştir. Alt düzeyde karşılıklı ziyaretlere örnek olarak, iki ülkenin parlamento heyetlerinin karşılıklı ziyaretleri daha sonra dokuz tane Türk milletvekilinin Bulgaristan'ı ziyaret etmesi ve aynı yıl Eskişehir ve Filibe valilerinin karşılıklı olarak birbirlerini ziyaret etmeleri gösterebilir. Bunlara ek olarak iki ülkenin de başkent belediye başkanları ve 1968 yılının yaz aylarında Adalet Partili milletvekilleri ve senatörlerinin Bulgaristan'ı ziyaretleri gösterilebilir. Üst düzey yöneticiler arasında da karşılıklı ziyaretler olmuştur. İki ülkenin Dışişleri Bakanı birbirlerinin ülkelerini ziyaret etmişlerdir¹⁹⁹. Ayrıca 1968 Yakın Akriba Göç Antlaşması ile Türklerle ilgili sorunların kısmen çözülmesinden sonra, yaklaşık olarak on altı yıllık sürede iki ülke arasında yukarıda bahsettiğimiz gibi ilişkilerde ciddi bir düzelme olmuş ve iş birliklerinde artma gözlenmiştir. Geçmiş döneme göre ilişkilerde göre düzelme yaşanmasına rağmen, aslında ilişkilerdeki bu iyileşme ve iş birliklerinde ki artış sınırlıdır. Bu artışın sınırlandırılmasının sebebi ise iki ülkenin ayrı bloklarda yer alması ve Bulgaristan'ın ekonomik alanlarda önceliğinin COMECON ülkelerine vermek zoruna olmasıdır.

İki ülke arasında geçmişe göre yaşanan iyileşmeye rağmen Bulgaristan'da yaşayan Türkler konusunda Bulgar devlet adamlarıyla Türkçe eğitimin tekrardan başlaması, Türkiye'ye göç eden Türklerin emeklilik ve sigorta primlerinin iadesi gibi

¹⁹⁹ Bıçaklı, s.215-222.

konularda görüşmeler yapılmıştır. Bulgaristan yapılan bu talepleri reddetmemişler ama kabul de etmemişlerdi²⁰⁰.

1983 yılının sonlarına doğru ülkede bulunan Türk azınlığın isimlerinin zorla Bulgar isimleriyle değiştirildiği şeklinde duyumlar alınmaya başlanmıştır. 1984 yılının başında Kırcaali şehrinden gelen Türk isimlerin Bulgar isimleriyle değiştirildiği yönünde şikayetler artmıştır. Bu yıllarda şikayetler sadece bu bölgeden gelmekte diğer bölgelerden bu yönde bir haber gelmemekteydi. 1983-1984 yıllarında Bulgarlar asimilasyon politikalarını bölgesel olarak başlamış tüm ülke çapına sistematik bir şekilde yayılmamıştır. Bu dönemde Türk yetkililer, Bulgar tarafı ile gerçekleştirdiği görüşmelerde, yaşanan bu sorunun bazı yerel yetkililerden kaynaklandığını düşünülerek Bulgaristan yöneticilerinin bu sorunu çözmelerini istemişlerdir. Fakat Bulgaristan tarafı, böyle bir sorunun olmadığını ve Türkleri baskı altına almak ve asimile etmek gibi bir amaçlarının olmadığını belirtmişlerdir²⁰¹.

Bulgaristan Hükümeti ve Bulgar Komünist Partisi'nin bu dönemlerde ülkede ki Türk nüfusunu hızlı bir şekilde artması ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı sınır bölgelerinde Bulgar nüfusunun azalması hükümeti endişeye sokmuştur. Çünkü bu dönemde Bulgaristan nüfusun doğum oranlarında azalma yaşanmış ve ülkede ulusal anlamda demografik azalma hissedilmeye başlanmıştır. Bulgar nüfusunda ki bu azalış ve Türk nüfusunda ki artış yöneticilerini rahatsız etmiştir. Tüm bunların sonucunda etnik asimilasyon kampanyası başlatılarak Türklerin etnik kimlik bilinci silinmek istenilmiştir. Bunun içinde ülkede Türklere karşı din ve dil özellikleri silinerek Bulgarlaştırmaya çalışılmıştır²⁰².

Bulgaristan Hükümetinin Türk azınlığa karşı tavır almasında ki bir diğer sorun ise, tarım faaliyeti yapılan bölgelerde Türklerin olmasıdır. Türklerin çoğunlukta olduğu Dobruca ve Kırcaali bölgelerinde ise tütün ve buğday gibi tarım ürünlerinin Türk nüfusunun elinde olması hükümeti kaygılandırmış ve bu yerlerin Türk nüfusun elinden almak için çalışmalara başlamışlardır. Türkler eskiden beri süregeldiği gibi kırsal kesimlerde yaşayıp, geleneksel toplum yapısını sürdürmektedir. Bu yüzden de

²⁰⁰ Ömer Engin Lütem, "1984-89 Dönemi Türkiye'nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü", 89 **Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları** (Ed. Neriman Ersoy- Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu), Balkar& Balmed, İstanbul, 2012, s.141.

²⁰¹ Coşkun, s.24.

²⁰² Emin Atasoy, "Post sosyalist Dönemde Bulgaristan'da Yaşanan Demografik Kriz ve Yansımaları", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 12, Cilt: 1, s.18.

bu döneme kadar kendi kimliklerini koruyabilmişlerdir. Türklerin kendi kimliklerini korumaları ve Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı müdahaleden sonra 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle Bulgaristan 'da Türkiye'nin böyle bir şüphe düşmüştür. Tüm bu bahsettiğimiz demografik sıkıntılar, tarımda önemli bölgelerin Türklerin tekelinde olması ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi gibi nedenlerden dolayı Bulgar Komünist Parti lideri Todor Jivkov'un liderliğinde 1984'lerin sonunda baskının Türklere karşı iyice arttırıldığı “Soya dönüş süreci” olarak adlandırılan kampanya başlatmışlardır²⁰³.

Soya dönüş süreci ile isim değiştirme kampanyalarına başlanmış ve Türklerin aslında Bulgar oldukları ve Osmanlının fethi ile birlikte zorla Müslümanlaştırıldıkları iddia edilmiştir. Soya dönüşün amacının ise bu şekilde zorla Müslümanlaştırılan bu kişilerin tekrar aslına döndürmek olduğu söylenmiştir. 1984 yılında ülkede yaşayan azınlıklar için adeta bir sıkıyönetim hali oluşmuştur. Bu sürecin ilk olarak isim değiştirilmesinden başlamasının sebebi ise bireyin doğar doğmaz aldığı isim, o kişinin aynı zamanda dinini, dilini ve gelenek göreneklerini belirlemektedir. Bu yüzden ilk olarak Türklerin isim değiştirilmelerinden başlanılmıştır. Artık isim değiştirme politikalarının tek bir bölge değil tüm bölgelere uygulanmaya başlanmıştır. Bulgarlaştırma politikaları ilk olarak güneyden başlamıştır. İsim değiştirme kampanyası ile Türk azınlık mensuplarının yeni Bulgar isimlerini gönüllü olarak kabul ettiklerine dair belgeler zorla imzalatılmıştır. Ayrıca bu formları imzalamayanlar ve bu duruma karşı direnenlere işkence edilmiş, hücrelere kapatılmış ve öldürülmüştür. Bu zorlamalar silah zoruyla olduğu gibi insanları şehrin ya da kasabanın meydanında toplayarak yeni kimlik kartlarını kabul etmeye mecbur edilmişlerdir. Bu uygulamalar Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde yapılırken Türker'in azınlıkta olduğu bölgelerde daha farklı yürütülerek halka yeni isimleri kabul etmeleri için birkaç günlük süre tanınmış eğer kabul etmezlerse mevcut işlerini kaybedecekleri söylenmiş ve karar vermeleri için birkaç günlük süre tanınmıştır²⁰⁴.

Aralık 1984 – Ocak 1985 tarihleri arasında Türkçe ve Arapça isim değiştirmeler yapılmış ve devlet dairelerinde Türkçe konuşmak yasaklanmıştır. Hatta sokakta Türkçe konuşanlara para cezası verilmekteydi ve bu duruma tepki gösterenler ilk

²⁰³ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, 2005, İstanbul, s.178.

²⁰⁴ Coşkun, s.26-29.

olarak karakola, daha sonra polisin keyfi uygulamalarına maruz kalmışlardır. Türklerin ve Müslümanların adet ve gelenek ve göreneklerine de kısıtlamalar getirilmiştir. Türklerin geleneksel kıyafetleri giymeleri ve camiye ibadet etmek için ve diğer İslami gelenek ve göreneklerinin hepsi yasaklanmıştır. Bu gelenek ve göreneklerden sünnet, Mevlut ve İslami kurallara uygun defin de bu yasakların arasında yer almaktaydı. Müslümanlardan ölenler Bulgar mezarlarına tabutun içinde kıyafetleriyle Hristiyan geleneklerinde olduğu gibi defnedilmekteydi. Bu ölen kişilerin Mezar taşlarında Bulgar isimleri yazılmış aynı zamanda düğünlerde ise Hristiyan gelenekleri hâkim olmuştur²⁰⁵. Ayrıca Türk azınlığın Türkçe basım ve yayın özgürlükleri de ellerinden alınmıştır. Tek kalan Türk basım yayın organı Yeni Işık kapatılmıştır. Türkçe basım ve yayına getirilen bu yasaklamalar 1989 yılına kadar devam etmiştir. Ülkenin kuzeyine Deliorman ve Burgaz bölgelerine ve güneyinde ki Kırçali ve Rodoplar bölgelerine Türkçe yayın yapan radyo yayını kaldırılmıştır. Azınlığın haber alıp verme hakları ellerinden alınarak operatörler dinlenilmiş ve bilgi vermeye çalışanların görüşmeleri kesintiye uğratılmıştır. Bu görüşmeler kesintiye uğratıldığı gibi Türkiye’de bulunan akrabalarına, eş dostlarıyla mektuplaşmaları yasaklanmıştır.

Bulgar Hükümeti, ülkede yaşayan azınlıklara karşı yürüttüğü politika bir çeşit yok etme politikasıdır. Bu politikanın planlı bir şekilde yapıldığı uygulamalar başlamadan önce gençler ve uygulamaya karşı çıkacaklarını düşündükleri eğitilmiş ve aydın kişileri daha önceden özel kamplara göndermişlerdir. Türkler yaşadıkları bu politikalara karşı pes etmeyip direniş göstermişlerdir. İsim değiştirme uygulamasına karşı Türkler birçok bölgede protestolar düzenlemiş ve büyük tepki göstermişlerdir. Direniş gösteren ve protestolara katılan ve bu protestoların başında ki azınlığın lideri konumunda ki Türkler tutuklanmıştır. Ayrıca uygulamaları protesto eden öğrencilerin de tutuklandığı görülmektedir. Örnek olarak ise Sofya Üniversitesi’nde okuyan Türk öğrencilerin tutuklanması gösterilebilir. Ayrıca bazı ailelerin hükümetin politikalarını protesto ettiği için sürgün edilmiş ve ülkenin çeşitli yerlerine sürgüne gönderilmişlerdir²⁰⁶.

²⁰⁵ Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “1984-1985 İsim Değiştirme Meseleleri Uygulamaları “**89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları** (Ed. Neriman Ersoy Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu), Balkar& Balmed, İstanbul, 2012, s.173-175.

²⁰⁶ Ali Dayıoğlu, **Toplama Kampından Meclis’e Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.343-344.

1987 yılının ikinci yarısında ülkede ki Türklerin daha bilinçli bir hal aldığı görülmektedir. 1988 yılının ilk yarısında Türklerin yaşadığı tüm bölgelerden İstihbarat raporları gelmektedir. Ülkede yaşayan Türklerin her yerde dernek ve örgüt kurmuşlardır. Özellikle yukarıda bahsettiğimiz gibi Belene ve Bobovdol gibi çalışma kampına gönderilip iki ya da üç yıl sonra dönen kişiler daha bilinçli bir şekilde evlerine dönmüşler ve bu insanlar haklarını korumak amacıyla Demokratik Birlik – Demokratiçeska Liga adlı bir örgüt kurmuşlardır. Bu örgüt yasal olarak tescillenmemiş ancak çalışmalarına fiilen devam etmişlerdir. Bu şekilde örgüt kurmanın yanında Türkler isimlerin iadesini istemiş ve bunun için iş yavaşlatmışlardır. İş yavaşlatmalar daha çok Türklerin yoğun olduğu tarım ve sanayi bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde açlık grevleri başlamıştır²⁰⁷.

Bulgaristan hükümetinin, Türk azınlığa yönelik gerçekleştirdiği asimilasyon faaliyetlerine 1984 yılında sistemli olarak başlamıştır. Bu dönem Türkiye Bulgaristan ilişkilerinden tarihlerinin en kötü dönemini yaşamıştır. Bu dönemde Türkiye, resmi olarak tüm kanallardan Bulgaristan Hükümetiyle iletişime geçip bu durumu düzeltmeye çalıştıysa da Bulgaristan Hükümeti Türk azınlık meselesini kendi iç meselesi olarak kabul etmiştir. Gerçekleştirilen isim değiştirme uygulamasını Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakanı Turgut Özal yakından takip etmiştir. Milli ve manevi değerleri gerçekleştirilen yaptırımlarla yıpratılan Türk azınlığı, bu zor dönemlerini ancak anavatan Türkiye'nin yardımıyla aşabileceklerini düşünmüşlerdir. Bulgaristan Cumhurbaşkanı Todor Jivkov, Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in isim değiştirme haberleri ile ilgili olarak Sofya'ya heyet göndermiştir. Bu heyette Türkiye'yi temsil Sedat Güneral ve Baki İlkin etmektedir. Heyet Todor Jivkov ile görüşmesinde Jivkov, Bulgaristan yasalarına herkesin isminin değiştirebileceğini ifade etmiş ilaveten adın değişmesinin dinin, kültürün ve milli bilincin değiştiği anlamına gelmediğini söylemiştir.

Yine bu görüşmede Jivkov, Bulgaristan Hükümetinin görüşünü dile getirerek kendilerinin 200.000-300.000 kişinin göç etmesi için hazır olduklarını belirtmiştir. 1985 yıllarında tam isim değiştirme kampanyasının gerçekleştiği bu dönemde

²⁰⁷ Nazif Kuyucuklu , “Bulgaristan’dan 1989 Göçünün Nedenleri, Oluşumu ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3, 1993, s.271-272.

Bulgaristan Hükümetinin dört yıl sonra gerçekleşecek olan göç ihtimalini göz önünde bulundurulduğu anlaşılmaktadır.

18 Ocak'ta gerçekleştirdiği toplantı da her ne kadar heyete karşı isimlerinin değiştirilmesinin dinin, kültürün ve milli bilincin değişmediğini belirtse de bu toplantıda Türklerin aslında hepsinin Bulgar kökenli olduğunu, isimlerinin değiştirilmesi ile Türk esaretinde kalmalarının artık silinmiş olduğunu, bununla azınlığın Türklükten kopmuş olduğunu ve bundan sonra bu azınlığa Bulgar milli bilinci aşılanarak vatanseverlik duygusu yaratmak gerektiğini söylemiştir. Jivkov aynı toplantıda isimlerin değiştirilmesinin Türk esaretinden kurtuluşun bir bayram olarak kutlanması gerektiğini belirtmiştir²⁰⁸. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, daha önce bu konuyla ilgili mektup ve heyet yollamış bu durumun hemen düzeltilmesini dile getirmiştir. Tüm bu girişimlere rağmen Bulgaristan Hükümeti, herhangi bir geri adım atmamıştır. Bu yüzden Türkiye üslubunu sertleştirerek bir nota yayımlamıştır. Ancak Bulgaristan yönetimine gönderilen bu nota herhangi bir sonuç vermemiştir. Türkiye, 1985 yılında üç kez Bulgaristan'a nota göndermiş ancak Bulgaristan'dan her seferinde bu durumun iç işlerine karışıldığı iddiasıyla karşılaşmıştır. Türkiye, bu sorunun göç anlaşması ile ikili görüşme yapılarak kısa süre içinde çözülebileceğini söylemiştir. Ancak Bulgaristan bu ikili görüşmelere yanaşmamıştır²⁰⁹.

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Mart 1985'de dönemin Ulus Meclis Başkanı Todorov konuşması sırasında Bulgaristan'ın tek bir ulusun bulunduğu bir devlet olduğunu ve bu ulusun içinde diğer halklardan ve uluslardan hiçbir kesimin olmadığı yönünde açıklama yapmıştır²¹⁰.

Türkiye, yaşanan bu meseleyi Bulgaristan ve Varşova Paktı ile çatışma ortamına girmeden çözmeyi düşünmüştür. Türk azınlığa uygulanan baskıcı politikanın gerçekleştiği dönem içerisinde, SSCB'nde Gorbaçov'un glasnost (açıklık) ve perestoyka (yeniden yapılanma) süreci yaşanmaktaydı. Bu dönemde Bulgaristan'ın Türk azınlığa yaptığı baskılar Sovyetler Birliği'nin politikasına da aykırıydı.

²⁰⁸ Orlin Sabev (Orhan Salih), "Osmanlı Sonrası Bulgaristan'da 'Yeninden Doğuş' Süreçleri, **89 Göçü Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları** (Ed. Neriman Ersoy- Hacısalihoğlu ve Mehmet Hacısalihoğlu), Balkar& Balmed, İstanbul, 2012, s.131-132.

²⁰⁹ Mustafa Işık, **Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s.114-115.

²¹⁰ Hugh Poulton, **Who Are Macedonians**, Hurst & Company, London , 1995, s.150.

Türkiye'nin çabalarıyla Bulgaristan'ın asimilasyon politikasının da kendini belli etmesiyle uluslararası alanda Bulgaristan'a karşı tepkiler başlamıştır. Sovyetler Birliği bu dönemde Ankara ve Sofya arasında arabuluculuk yapmaya çalışsa da Bulgaristan'a bu uluslararası alanda destekten kaçınmıştır²¹¹.

Yaşanan bu olaylar hem uluslararası alanda hem de Türkiye'de tepki toplamıştır. Türk halkının Bulgaristan'da yaşanan asimilasyona ilgisi çok büyük olmuştur. Türk azınlığa karşı uygulanan politikaların duyurulmasında sorunların makamlara iletilmesinde göçmen dernekleri etkili olmuştur. Türkiye'deki göçmen derneklerinde faaliyet gösteren kişiler Bulgaristan'da bulunan yakınlarının alabildikleri ölçüde bilgi alıp Türk kamuoyuna Bulgaristan'da yaşanan olaylarla ilgili açıklamalar yapmış ve bu açıklamalar sayesinde Türkiye'deki kurumların dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Türk basını ve Dünya basını Türk azınlığa karşı gerçekleştirilen insanlık dışı zulümleri gündeme getirmiştir. Buna ek olarak, Türk basınının bu olaylar karşısında ilgisinin daha yoğun olması üzerine Bulgaristan yapılan haberlerin engellemesi için Türklerin yoğun olduğu bölgeleri “yasak bölge” olarak ilan etmiştir. Bu yasaklamaya rağmen Bulgaristan'ın Türk azınlığına uyguladığı baskı ve işkenceler kamuoyunda duyulmuştur. Birçok alanda örneğin; barolar, üniversiteler gibi kurumlarda uygulanan bu asimilasyon politikası kınanmıştır. Yapılan bu asimilasyon politikalarına en büyük tepki ise her kesimden halkın bir araya gelerek ülkenin farklı farklı bölgelerinde kınama mitingleri düzenlemesidir²¹².

Uluslararası alanda gelen tepkiler asimilasyon politikası kendini açıkça gösterdiği zaman da ve genellikle Türkiye'nin araya girmesiyle olmuştur. Asimilasyona karşı ilk tepkiler 1985 yılında gelmeye başlamıştır. Avrupa Konseyi raporunda Bulgaristan'ın baskıya son vermesini ve azınlıkların gerçek isimlerinin kullanılmasına imkân verilmesi istenmiştir. Bazı ülkeler Sofya'ya yönelik yaptırımlar uygularken bazı ülkeler sessizliğini korumuştur. Yaptırım uygulayan ülkelere bir tanesi Amerika Birleşik Devletleridir. Amerikan Türk Dernekleri Federasyonu o dönemin başkanı Reagan'a Bulgaristan Türkleri hakkında bir mesaj göndermişlerdir. ABD, Bulgaristan ile yapacağı ticaret görüşmelerini ertelemişlerdir. NATO Zirvesinde Türkiye azınlıklara karşı uygulanan baskı ve zulümlere karşı NATO üyesi

²¹¹ Lütem, s.243.

²¹² Ayşegül İnigar Kemaloğlu, **Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s.53-83.

Ülkelerin gerekli hassasiyeti göstermelerini istemiştir. NATO ise Avrupa Güvenlik İş birliği çerçevesinde Bulgaristan ile imzaladıkları antlaşmaları sürekli olarak reddettiğini duyurmuştur.

Tüm bu yaşanan gelişmeler Bulgaristan'ın bu zamana kadar olan olumsuz tavrının değişmesini sağlamıştır. Bulgaristan Türkiye'nin müzakere çağrılarını geri çevirmemiş ve 23 şubat 1988'de Belgrad'da protokol ile diyalog süreci başlatılmıştır. Ancak herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler Türkiye Dış işleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Bulgaristan Dış işleri Bakanı Mladenov arasında görüşmeler ve mektuplaşmalar şeklinde gerçekleştirilmiş. Ancak bu görüşmelerden tek elle tutulabilir bir sonuç ise Bulgaristan'ın aileleri birleştirme kapsamında 143 Türk'e izin vermesidir. Daha sonra 1989'un Mayıs ayına gelindiğinde ülke çapında birçok Türk açlık grevine başlamıştır. Bu şekilde direnen ve kitlesel eylem yapan insanlar sınır dışı edilmişlerdir. Sınır dışı edilenlerin giderken yalnızca küçük bir çanta almalarına izin verilmiş ve evlerini ve değerleri eşyalarını bırakmak zorunda kalmışlardır. Gerçekleştirilen sürgünler iki ülke arasında ki ilişkilerde krize neden olmuştur. 1989 Mayıs yürüyüşlerinden sonra Bulgaristan Hükümeti yeni bir g formülü aramaya başlamıştır ancak lkelerinde Türk olduğunu kabul etmedikleri için herhangi bir g antlaşması yapmak istememişlerdir. Bu yüzden yasal göçmen olarak değil de turist olarak Türkiye'ye göndermek için hazırlıklara başlamışlardır. Bulgaristan Komünist Partisi, yurt dışına gitmek isteyen vatandaşlara pasaport verileceğini duyurmuş ve yeni bir kanun kabul edilmiřtir²¹³.

Türk Hükümeti Bulgaristan'dan gelecek olan Türk Azınlığa vizeleri geçici olarak kaldırmıştır. Bundan kısa bir süre içinde de oradaki Türklerin Türkiye'ye gleri başlamıştır. Bu süreç Türkiye-Bulgaristan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Aynı zaman da bu g iki ülke içinde çeşitli telafisi zaman isteyen sorunlar oluşturmuştur. Bulgaristan' a ekonomisine büyük bir darbe vurmuştur. Çünkü gelen Türkler 'in birçoğu ürünlerini hasat etmeden bazıları ise sanayi kollarındaki işlerinden ayrılmıştır. Türkiye'de ise iş ve barınma sıkıntısıyla 1989 yılının Ağustos ayına kadar gelenlerin sayısı 320 bini bulmuştur. Gelenlerin sayısının 300 binden fazla olduğu için Türkiye geri adım atarak Bulgaristan'dan göç etmek için Türkiye'ye

²¹³ Emin Atasoy, **Bizden Olan tekiler Asimilasyon Kıskaçında Bulgaristan Türkleri**, MKM Yayıncılık, Bursa, Mayıs 2011, s.208.

gelecek olanlara vize uygulanmaya başlanılmıştır. Vize uygulamasıyla birlikte bir kısım ailelerin vize engeline takılmasıyla birlikte bölünmüş ailelerin sayısı artmıştır. Bölünmüş ailelerin yanında iş ve barınma gibi çeşitli sebeplerden dolayı tersine göç de yaşanmıştır²¹⁴.

Berlin duvarının yıkılmasından bir gün sonra 10 Kasım 1989'da Dış işleri bakanı ve Politbüro üyesi Petar Mladenov'un liderliğinde bir grup Bulgar Komünist Partisi üyeleri darbe yaparak Jivkov'u parti genel sekreterliğinden almışlardır. Jivkov'un yerine BKP Genel Sekreterliği'ne Dış işleri Bakanlığı yapan daha ılımlı siyasi görüşe sahip Petar Mladenov getirilmiştir.

Bulgaristan'da Komünist Parti'nin reformcu kanadı, totaliter rejimi sona erdirmiştir. Bu dönemde dünya ölçeğinde bir değişim yaşanmıştır. Söylemler değişmiş ve çok kültürlülük kavramı SSCB ve Bulgaristan'da yankı bulmaya başlamıştır.

2.2.2.4. Soğuk Savaş Sonrası İkili İlişkiler

Todor Jivkov döneminin sona ermesinden Bulgaristan'da yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerindeki 1980'li yıllarda ki en önemli konu, Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan asimilasyon politikaları olmuştur. Yeni dönem ile birlikte ülkede demokratik değişim süreci başlamış ve bu süreçten Türk azınlık faydalanmıştır. Mladenov'un iktidara gelmesinin hemen ardından Türklere yönelik izlenen asimilasyon politikasına son verilmiş ve azınlığın önde gelen temsilcileriyle görüşmelerde bulunulmuştur. Mladenov göre başlar başlamaz azınlıklarla ilgili politikaların değiştirilmesine çalışmıştır. Mladenov hükümet politikalarının eleştirilmesini yasaklayan yasayı kaldırmış ve bu suçla yargılanan Türklere af getirilmiştir. Daha sonraki aylarda da devlete karşı propagandayı yasaklayan maddenin yürürlükten kalkmasıyla cezalandırılan 50 kadar Türk serbest bırakıldı. Ülkede gerçekleştirilen açıklamalar ve kısıtlayıcı yasaların kalkmasından sonra Türkler ve Pomaklar eski isimlerinin geriye verilmesi ve dini haklarının tekrardan tanınması için Sofya'da çok sayıda azınlığın katıldığı geniş katılımlı gösteriler düzenlenmiştir. Bu gösteriden yıl sonuna kadar devam etmiş ve azınlıklar taleplerini bu gösteriler yoluyla dile getirmiştir. BKP Merkez Komitesi 29 Aralık

²¹⁴ Kemaloğlu, s.248.

1989’da karar alarak bundan sonra Bulgaristan’da yaşayan herkesin adını, dilini, dinini özgürce seçebileceğini duyurmuştur²¹⁵.

Jivkov döneminden sonra Türkiye Bulgaristan ilişkilerine baktığımızda Mladenov ile birlikte yeni hükümet yukarıda bahsettiğimiz gibi eski rejimin uygulanmış olduğu politikalardan uzaklaşmıştır. Mladenov ülkesinde bulunan Türk azınlığa saygı göstereceğini belirtmiştir. Sovyetler Birliği bu dönemde azınlıklara haklarının iadesini destekleyeceğini söylemiştir. Bulgaristan’ın bu tutumuna karşı Ankara, Jivkov dönemi sonrasında yaşananlar karşısında ikili ilişkilerde temkinli bir politika izlemiştir. Bu temkinli yaklaşımın sebebi ise bu yıllarda Bulgar milliyetçileri tarafından gerçekleştirilen protestolar ve hâlâ Türk azınlık isminin resmi olarak hiçbir yerde geçmemesidir. Türk azınlık yerine Müslüman azınlık kullanılmaktadır. Türkiye, ikili ilişkilerin gelişmesinin Bulgaristan’ın Türklere yönelik politikasına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bulgaristan Bakanı Boiko Dimitrov, Türkiye ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak istediklerini söylemiş ve iki ülkenin insan hakları ile ilgili ortak deklarasyon yayınlamasını önermiştir. Aynı zamanda, iki ülkenin kendi aralarında askeri alanda önlemler almasını önermiştir. Mesut Yılmaz, bu söylemlerden sonra iki ülke arasında yeni bir sayfa açılabilceğinden bahsetmiştir²¹⁶.

9 Ocak 1990’da Kuveyt’te ikinci kez iki ülkenin dış işleri bakanları bir araya gelmiştir. Daha ılımlı bir havada geçen toplantı üç saat kadar sürmüş ve bu toplantının sonunda Türkiye Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz toplantıyı olumlu olarak değerlendirmiştir. Bulgaristan Dışişleri Bakanı “Müslüman Türk Azınlığı” sorunu ile ilgili zaman istemiştir²¹⁷. Aynı ay Bulgaristan Komünist Partisi 320 bin Türk’ün göç etmesine sebep olan yeniden doğuş hareketinde ki uygulamaların yanlış olduğunu kabul etmiş ve ertesi gün çok partili hayata geçiş kararı almıştır. Bulgaristan’a tanınan bu süre boyunca azınlıklara hakları iade edilmeye başlanmıştır. Azınlıklara siyasal hakların tanınmasından sonra 1990 yılında Ahmet Doğan önderliğinde Hak ve Özgürlükler Hareketi kurulmuştur. 1991 seçimlerinde Bulgaristan’da Türklerin kurmuş olduğu Hak ve Özgürlükler Hareket’i seçim sonuçlarına göre anahtar parti haline gelmiştir. Bu süreçte yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hak ve Özgürlükler

²¹⁵ Ali Dayıoğlu, “1989-2010 Döneminde Bulgaristan’la Ve Müslüman -Türk Azınlıkla ilgili Gelişmeler” **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları** (Ed. Neriman Ersoy-Hacısalıhoğlu ve Mehmet Hacısalıhoğlu), Balkar& Balmed, İstanbul, 2012, s.306-308.

²¹⁶ Coşkun, s.51.

²¹⁷ Milliyet, 10 Ocak 1990, s.1.

Hareketi'nin desteklediği Jelyu Jelev kazanmıştır. Ülkede yaşayan Türk azınlık Jelyu Jelev'e , karşı sempati beslemektedir. Yeni seçilen Cumhurbaşkanı Jelyu Jelev 'in Türkiye ile ilişkileri normalleştirme isteği Ankara Hükümeti ve Bulgaristan yaşayan Türkler tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu süreçte iki devlet karşılıklı olarak sınırlarında yoğunlaştırdıkları askeri yapılanmayı geri çekmişlerdir²¹⁸.

Bulgaristan açısından baktığımızda, Türkiye ile olan ilişkileri kendi dış politikaları açısından bu dönemde stratejik noktada yer almıştır. Bulgaristan kendi dış politikasını oluştururken yönünü batıya doğru çevirmiştir. Batı ile ilişkilerini düzeltebilmesi için batılı kurumlar Türk azınlık sebebiyle sorun yaşadığı ülke olan Türkiye ile sorunlarını çözmesini önermiştir²¹⁹. Bu yüzden Bulgaristan Türkiye ile olan ilişkilerine olumlu ilişki kurmaya çalışmıştır. Bulgaristan bu dönemde SSCB ile olan ikili ilişkilerinde mesafeli bir tutum sergilerken Türkiye ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır Türk azınlığın durumunda meydana gelen düzelme ve Bulgaristan'ın Türkiye'yle olan ilişkilerin birçok alanda gelişmesini sağlamıştır. Türk azınlığın durumunda meydana gelen düzelme, ikili ilişkilerin düzelmesi yönünden araç oluşturmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in 1992 yılında Bulgaristan'ı ziyaret etmesi daha sonra Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ziyaretiyle iki ülke arasında ki siyasi ilişkilerde olumlu bir tablo oluşmuştur. DGB Hükümeti ile Ankara arasında askeri alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Dostluk, İyi Komşuluk İş birliği ve Güvenlik Antlaşması 1992 yılında imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile ortak sınırdaki askeri güçler karşılıklı bir şekilde çekilmiştir. Bu sayede sınırdaki gerginlik ortadan kalkmıştır. Ayrıca Bulgaristan Cumhurbaşkanı Jelyu Jelev ülkesinin NATO'ya girmesini destekleyen liderlerden birisidir. 1994 yılında Bulgaristan, NATO'nun Barış için Ortaklık programını imzalamıştır.

Bulgaristan'ın bu yıllarda dış politikasında Batı'yla ilişkiler ön planda yer almaktadır. Bunun nedenine baktığımızda ülkede gerçekleşen yüz binlerce Türk'ün Yeni dönem Türkiye bu dönemde Bulgaristan'ın NATO'ya üyeliğini desteklemiştir²²⁰. Türkiye ile Bulgaristan'ın ticari ilişkilerinde de bariz bir şekilde iyileşme yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye'den birçok iş adamı, Bulgaristan'da yatırımlar yapmaya

²¹⁸ Üste, s.59.

²¹⁹ Crampton, s.205.

²²⁰ Şule Kut, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, İstanbul, s.201.

başlamıştır. Ayrıca ticaret dışında askeri, ulaşım, eğitim ve kültür gibi birçok konu Bulgaristan için Türkiye önemli bir nokta da yer almaktadır. Bunun sebebi iki ülke arasında ki coğrafi yakınlık ve Bulgaristan'ın serbest piyasa ekonomisine geçme yönünde ki çabasıdır.

Türkiye Dışişleri Bakanı Erdal İnönü'nün 28 Haziran 1995'de Bulgaristan'ı ziyaret ettiği sıra 1992 yılında imzalanan Dostluk ve İş birliği Anlaşması Parlamento'da onaylanmıştır. Aynı zamanda ikili ilişkilerin iyileştirilmesi için bir protokol imzalanmıştır. 1997 yılına geldiğimizde Türkiye ile Bulgaristan arasındaki yakınlaşmanın sürdüğünü bu yıl Petar Stoyanov'un gelmesi ve hükümet kanadının da reformcu Demokratik Güçler Birliği'nin gelmesiyle ikili ilişkiler daha fazla gelişme kaydetmiştir. Türkiye, Demokratik Güçler Birliği'nin batılı değerlere daha yakın olduğuna inanmış ve kendilerine daha uygun olduğunu düşünmüşlerdir. Baktığımızda bu seçimlerde aslında ODS koalisyonun olduğunu bu koalisyon ise Demokratik Güçler Birliği (UDF) liderliğinde Bulgar Sosyal Demokrat Parti, Hak ve Özgürlükler Hareketi ve Popüler Birlikten oluşmaktadır²²¹. 1997 seçimlerinin Bulgaristan için önemine bakıldığında hem teknokrat hükümetin kurulması hem de bu seçimden sonra Batı ile ilişkilerini geliştirmek için daha fazla yoğunlaştırdığı bir dönem olduğunu görmekteyiz. Bulgaristan'daki Türkleri ilgilendiren önemli gelişme ise rejim değişikliği sonrasında Türkler, ilk kez hükümette koalisyon ortağı olarak yer almıştır. Bu yıl gerçek değişim sürecinin ülke için başlangıcı olmuştur. Değişim sürecinin kolaylaşmasını sağlayan ise hem hükümet kanadında hem de Cumhurbaşkanının reform yanlısı olmasıdır. Bu yüzden bu dönemde Avrupa Birliği ile önemli adımlar atılmış NATO ile ilişkiler geliştirilmiştir.

Türkiye ile olan ikili ilişkilere baktığımızda ise reformist yaklaşımların iki ülke daha da yakınlaştırdığını görmekteyiz. Bu süreçte Mesut Yılmaz'ın Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir. Böylece on dokuz yıl sonra ilk kez bir Türkiye Başbakan'ı Bulgaristan'ı ziyaret etmiş oldu²²². Mesut Yılmaz'ın yapmış olduğu ziyaret iki ülke arasında ki ilişkileri yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu ziyaret ile Mutludere nehri ağzında ki suların paylaşımı ve Karadeniz'deki suların kullanım alanı belirlenmiş oldu.

²²¹ Nazif Mandacı, "Bulgaristan: Siyasal Hayat Ve Kurumlar", **Bulgaristan İdari, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Yapı**, (Ed. Burak Tangör), TİAV, Ankara, 2020, s.80.

²²² Buket Önal, **Soğuk Savaş Sonrası Türkiye- Bulgaristan İlişkileri**, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 27-29 Nisan 2011, s.321.

Aynı yıl içinde temmuz ayında Bulgaristan Cumhurbaşkanı Petar Stoyonov Türkiye'yi ziyaret ettiğinde ise çevre, savunma ve turizm gibi konularda yeni anlaşmalar imzalanmıştır. Stoyanov, ülkesinde 1980'li yıllarda yürütülen yeniden doğuş süreci adı altında uygulanan asimilasyon politikasından dolayı özür dilemiştir. 1998 yılında Başbakan İvan Kostov, 1989 yılında Türkiye'ye gelip yerleşenlerin sosyal hakları hakkında bir anlaşma imzalamıştır²²³. İlk zamanlarda Türk azınlık hakkında yapılan görüşmeler bu dönemde sonuç doğurmaya başlamıştır.

Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ile olan görüşmeleri de Demokratik Güçler Birliği önderliğinde ki ODS koalisyon sürecinde önemli ölçüde ilerleme kaydetmiştir. Bu hükümet önceki hükümetlerden farklı olarak Avrupa Birliğine olan yaklaşımı ekonomik yardım alabilecekleri bir kuruluş olarak görmemiştir. 1997 Aralık ayında Bulgaristan Avrupa Birliği'ne aday gösterilmiştir. Avrupa Birliği belirlemiş olduğu altı adayla görüşmelere başlamış fakat Bulgaristan şartları yerine getirmediği için sonuç alamamıştır. Kozluduy nükleer Santrali'nin güvenli olmadığı ve ünitelerinin kapanması gerektiği belirtilmiş ve Bulgaristan'da 1998 yılına kadar dört reaktörü kapatacağını söylemiştir. Ancak belirtilen tarihlerde kapatılmadığı için Avrupa Birliğiyle ilişkilerinde sıkıntı yaşanmıştır. Diğer sorunlar ise Roman azınlığın topluma entegre edilmesi sonucunda güvenilir ve etkili bir kamu yönetiminin gerçekleştirilmesi, kaçakçılık ve yolsuzluk gibi konularda yasal düzenlemelerin uygulanması olmuştur²²⁴. Demokratik Güçler Birliği Bulgaristan'ın AB'ne üyelik sürecinde önemli bir konumda yer almıştır.

1999 yılında uluslararası yaşanan olaylar Bulgaristan ile Avrupa Birliğini yakınlaşmasını sağlamıştır. NATO bu dönemde Yugoslavya'ya düzenlediği askeri müdahalede ve Kosova'da Arnavutlara karşı başlatılan etnik temizlik de Bulgaristan'ın jeopolitik öneminin anlaşılmasını sağlamıştır. Bulgaristan'ın Kosova'da yaşanan kriz esnasında NATO uçaklarının kendi hava sahasını kullanmasına izin vermiş ve bu konuda uluslararası topluma destek sağlamıştır. Bu döneme kadar gerçekleştirdikleri ekonomik reformlar ve ülkelerinde sağladıkları siyasal istikrar sayesinde Avrupa Birliği Bulgaristan'ı yeniden değerlendirmeye

²²³ Bıçaklı, s.255.

²²⁴ Antoaneta Dimitrova and Rilka Dragneva, "Bulgaria's Road to the European Union: Progress, Problems and Perspectives", **Perspectives on European Politics and Society**, Cilt: 2, Sayı: 1, Leiden, 2001, s. 90-95.

almıştır. Sofya hükümeti 1999 yılında Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Konvansiyonu'nun altı nolu protokolünü onamış ve idam cezasını kaldırmıştır²²⁵.

Bulgaristan'ın ülkesinde ki Türklere karşı tutum değiştirmesinin en önemli sebeplerinden biri Türk azınlığın Hak ve Özgürlükler Hareketi gibi siyasi örgütlenme yoluna gidebilmesidir. Ülke bulunan Türklerin kendi partilerine sahip olmaları onların siyasal sisteme entegre olmalarını sağlamıştır. Her ne kadar kurulan Hak ve Özgürlükler Hareketi ülkede ki milliyetçi kesim tarafından hoş karşılanmasa da daha sonra parti, dinsel ve milliyetçi söylemlerden kaçınmış aynı zamanda Müslüman ve Türk olmayanları da aday göstermiştir. Bu durumda partinin ılımlı bir tavır takındığından bahsedebiliriz. Ülkede Türklerin kurduğu başka partilerde vardır. BU partilere baktığımızda, Hak ve Özgürlükler Hareketinden kopan bir grubun kurduğu ve Güner Tahir'in liderliğini yaptığı Ulusal Hak ve Özgürlükler Partisi, Demokratik Değişimler Partisi, Demokratik Adalet Partisi, Türk Demokratik Partisi, Halis Okan'ın kurduğu Birleşme Partisi ve Sabri Hüseyin'in kurduğu Yeniden Doğan Türk Demokratik Partisi sayılabilir. Bu partilerin kurulması Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin oylarının bölünmesine neden olmuş bu sebeple de parlamentoda temsil oranları düşmüştür²²⁶.

Avrupa Birliği, Aralık 2000'de Bulgar vatandaşlarına birlik sınırları içerisinde vizesiz dolaşım hakkı tanımıştır. Bu gelişmeden sonra Türkiye de Bulgar vatandaşlarına vize uygulamasını kaldırmıştır. Ayrıca 2000'li yıllara gelindiğinde, iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler karşılıklı ziyaretler açısından önceki dönemin devamı şeklinde ilerlemiştir. NATO'nun Prag Zirvesinde yedi ülke resmen davet edilmiştir. Bu yedi ülkenin içerisinde Bulgaristan'da bulunmaktadır. 2003 yılında dönemin Başbakan yardımcısı ve Bulgaristan göçmeni olan Ertuğrul Yalçınbayır Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin kongresine katılmıştır. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, 2003 yılının mayıs ayında Sofya'yı ziyaret etmiştir. Abdullah Gül bu ziyaretinde Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanı ve Başbakan ile görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde Türkiye'nin Bulgaristan'ın NATO üyeliğini desteklediği vurgusu yapılırken bu durum Bulgaristan tarafını memnun etmiştir²²⁷. Türkiye, NATO içerisinde ikinci büyük

²²⁵ Coşkun, s.84.

²²⁶ İlhan Uzgel, "Balkanlarla İlişkiler" **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001**, (Ed. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.489

²²⁷ Kader Özlem, Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (2002-2015), **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt:4, Sayı :2, 2015, s.95.

orduya sahip olması ve coğrafi konumu nedeniyle gelişmelere yön veren devletlerden birisidir.

Bulgaristan'ın 29 Mart 2004 tarihinde NATO'ya katılmasıyla, Türkiye Bulgaristan arasında güvenlik alanında müttefiklik ilişkisi doğmuştur. Bulgaristan için bu adım Batı dünyasına resmi olarak dönüşü ifade etmektedir. Aynı zamanda Balkan ülkelerine bakıldığında ortak temel sorunlardan bir tanesinin de ordularının zayıf ve ordularına yönelik sivil kontrolün bulunmamasıdır. NATO'ya üye olunduğunda hem ekonomik olarak ülkeye yabancı yatırımların artacağı düşüncesi hem de organize suçlar ve yaygın olan yolsuzlukların önüne geçileceği düşüncesi ülkede hâkim olmaya başlamıştır²²⁸.

Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde dış politikadaki söylemlerinin değiştiği söylemlerinde ise kültürüyle, inancıyla, ilkeleriyle ve yönetim anlayışıyla Avrupalı olma isteği göze çarpmıştır. Hak ve Özgürlükler Hareketi bu süreçte hem Avroatlantik kurumlarla yakın iş birliğini hem de Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde yapıcı politikalar izlemiştir. Üyelik sürecinde, ülkelere yaşayan Türk azınlığa karşı da Avrupa Birliği'nin politikalarına uyumlu olmaya çalışsa da 2005 yılında kurulan ATAKA partisi, Türklerin partisi Hak ve Özgürlükler Hareketi'ni kapatma girişiminde bulunmuştur. Türkiye partiye karşı uygulanan bu girişime tepki göstermiştir. Diğer bir yandan, Bulgaristan resmi söylemlerinde Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklediğini belirtmiştir²²⁹. Ülkenin gerçekleştirdiği siyasal dönüşüm dış politikasında da önemli değişimler yaratmıştır. Bulgaristan'ın NATO ve Avrupa Birliği üyeliği ile birlikte dış politikasının bölgesel krizlerden uzak, dış ilişkilere açık ve iş birliğine yatkın bir politikaya evirildiği söylenebilir²³⁰. Soğuk savaş döneminde hem farklı bloklar da olan hem de Türk azınlık nedeniyle sorun yaşayan iki ülke Bulgaristan'ın Avrupa Birliği ve NATO'ya üye olması ve iktidar ortağı HÖH'ün olmasıyla ilişkileri farklı bir düzeye taşımışlardır.

2005 yılında Bulgaristan Başbakanı Simeon Sakskoburgotski ve Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Hamzabeyli-Lesovo sınır kapısının açılışını

²²⁸ Vehibe Atalan, **Uluslararası Sistemin Türkiye ve Bulgaristan Dış Politikaları Üzerine Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s.103.

²²⁹ Bıçaklı, s.279.

²³⁰ Çınar Özen, "Bulgaristan Dış Politikası ve Dönüşümü :Tarihsel Bir Değerlendirme", **Bulgaristan İdari, Siyasi Ve Sosyo-Ekonomik Yapı**, (Ed. Burak Tangör), TİAV, Ankara, 2020, s.266.

gerçekleştirmişlerdir. Sakskoburgotski, iki ülkenin Avrupa'ya yöneldiği bu zamanda sınır kapılarının önemine vurgu yapmış aynı zaman da bu kapı sayesinde iki ülkenin halklarının ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olacağını ifade etmiştir²³¹. 1 Ocak 2007'de ise Bulgaristan ve Romanya ile birlikte Avrupa Birliğine üyelikleri kabul edilmiştir. 2008 yılına gelindiğinde, ATAKA partisin meclise 1915 olaylarının soykırım olarak tanımlanması ile ilgili Meclise öneri sunmuştur. Bu öneri Mecliste reddedilmiştir ancak reddedilse de Bulgar milliyetçilerin Türkiye karşıtı olan düşüncelerini diri tutulmasını sağlamıştır. Bu yüzden yıl içinde çeşitli provokasyonlar gerçekleştirilmiştir. Resmî açıklamalara baktığımızda, Bulgaristan Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklediğini belirtmiştir. 2009 yılında ikili siyasi ziyaretlerde ise enerji iş birlikleri çerçevesinde Nabucco projesi ön plana çıkmıştır²³².

Avrupa Birliğine tam üye olunmasıyla beraber azınlık sorunlarının AB çatısı altında güvenceye alındığının düşüncesiyle Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin azınlık hakları hakkında yaptığı söylemler azalmıştır. Türkiye Bulgaristan ilişkilerinde ekonomik 2009-2013 arası Boyko Borisov'un Bulgaristan'ın Avrupa Gelişimi için Vatandaşları-GERB döneminde Türk karşıtı söylemler artmaya başlamıştır.

2.2.2. Askeri İlişkiler

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan'ın aralarında ki askeri ilişkiler, o dönemde gerçekleşen siyasal ve sosyal olaylara göre şekillenmiştir. Türkiye, cumhuriyetin kurulmasından itibaren Bulgaristan'la olan ilişkilerinde iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek için çaba göstermiştir. Cumhuriyetin kurulmasından İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde kötü dönemler bir kenara bırakılmış ve iyi ilişkiler yürütülmeye çalışılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dünya düzeninde Bulgaristan, Sovyet Bloğunda yer aldığından dolayı iki ülke birbirlerine karşı dengeli ve temkinli politika izlemişlerdir. Hem askeri ilişkiler hem de Balkan ülkeleri arasında iş birliğini arttırmak için Yugoslavya'nın öndeliğini yapmış olduğu Balkan Konferanslarının oluşumu sırasında Türkiye ve Bulgaristan arasında oluşan diyalog ortamı oluşturulmuştur.

²³¹ Bulgaristan'la Yeni Sınır Kapısı Açıldı", **Hürriyet**, 19.06.2005, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bulgaristanla-yeni-sinir-kapisi-acildi-38714114> (7.02.2022).

²³² Özlem, Adalet, s.96.

Soğuk savaş döneminin bitmesi ile birlikte iki ülke arasında siyasi bakımdan sağlanan normalleşme ile birlikte ekonomik alandan önce güvenlik alanında ilerlemeler kaydedilmeye başlanmıştır. Güvenlik alanının ön planda olmasının sebebi ise, Bulgaristan'ın Varşova Paktı'nın dağılmasıyla beraber 1990'lı yılların ortasından itibaren güvenlik açısından NATO'ya yaklaşma çabasıdır. Bu dönemde Bulgaristan askeri alanda gerçekleştirdiği adımları NATO'ya üyelik için dış politikasında da buna uygun olarak hareket etmiştir.

İki ülke için Bulgaristan'da 1990 yılında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimleri, ikili ilişkilerin arttırılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Jelyu Jelev'in cumhurbaşkanı olması ile ülkeler arasında ki ilişkilerde iyileşme devam etmiştir. Jivkov'un devrilmesinden sonra , o dönemde yaşanan olaylara sünger çekilmiş ve komşu ülkelerin birbirleriyle ilişkileri örnek teşkil etmiştir.

1990'lı yıllarda ikili ilişkilerin geliştirilmesi adına iki ülke arasında hukuki metinler imzalanmıştır. Bu metinlerin esas temelini ise “Dostluk İyi Komşuluk, İş birliği ve Güvenlik Antlaşması” oluşturmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye ve Bulgaristan arasında 1991 yılında Sofya Belgesi imzalanmıştır. Yine aynı yıl temmuz ayında imzalanan anlaşmada Türkiye ve Bulgaristan'ın sınırdaş oldukları bölgelerde askeri güçlerinin azaltılması kararlaştırılmış ve Aralık ayında ise askeri ilişkilerde önem arz eden karşılıklı güvenliği arttırıcı bir antlaşma imzalanmıştır²³³.

1991'de imzalana Sofya Belgesi ve 1992 yılında imzalanan Edirne Belgesi'ne baktığımızda, bu iki belgeye göre askeri eğitim konusunda iş birliği başlatılmış aynı zamanda iki ülkenin sınırlarında 15 km yakınında askeri manevra yapılmaması kararlaştırılmıştır. Edirne Belgesi'nin ardından 6 Mayıs 1992'de “Dostluk, İş birliği ve Güvenlik Antlaşması “ile her ülkenin sınırlarında bulunan birlikler geri çekilmiştir. Aynı yıl Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Bulgaristan'ı ziyaret etmiş ve bu ziyarette Türkiye'nin Bulgaristan'ın NATO üyeliğini desteklediğini açıklamıştır²³⁴. 1992 yılından sonra Bulgaristan'ın NATO'ya yönelik attığı adımların hepsinde Türkiye, Bulgaristan'ı desteklemiştir. Bulgaristan'ın bu yıllardan itibaren kurduğu ilişkilere baktığımızda, Bulgaristan'ın Türkiye ile dengeli ilişkiler kurması Bulgaristan için oldukça önemlidir. Bunun sebebi ise NATO kurucu Antlaşması'nın

²³³ Bıçaklı, s.282.

²³⁴ Caner Sancaktar, “1990 sonrası Türkiye'nin Balkanlar Politikası”, **TASAM**, 12.07.2010, [https://tasam.org/trTR/Icerik/1294/1990_sonrasi_turkiyenin_balkanlar_politikasi,\(19.03.2022\).](https://tasam.org/trTR/Icerik/1294/1990_sonrasi_turkiyenin_balkanlar_politikasi,(19.03.2022).)

5. Maddesidir. Bu madde NATO'ya üye olarak alınacak Devletlerin, NATO üyesi devletlerin iradeleriyle alınacağını düzenlemektedir. 5.Madde bağlamında Türkiye, Bulgaristan'ın NATO'ya alınmasını hukuken veto hakkına sahiptir. Bu bağlamda, iki ülke savunma ve güvenlik de olduğu gibi diğer alanlarda da iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadır²³⁵.

1993'de Askeri Teknik İş birliği Antlaşması ve 1997 yılında Askeri Eğitim İş birliği Antlaşması imzalanmıştır. İki ülkenin de Karadeniz'e kıyısı bulunması sebebiyle birçok uluslararası ve bölgesel yapılanmada birlikte hareket etmektedir. Bunlardan bir tanesi de Türkiye'nin öncülük ettiği önemli bir askeri örgütlenme olan Karadeniz Donanma ve İş birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)'dur. İstanbul'da 2 Nisan 2001 tarihinde imzalanan antlaşmasında ise Karadeniz'deki dengeleri sağlamak ve iş birliğini geliştirmek amacıyla Karadeniz'de kıyısı bulunan Türkiye, Rusya, Bulgaristan, Gürcistan, Ukrayna ve Romanya'nın bulunduğu Karadeniz Donanma ve İş birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) çok uluslu bir deniz filosu oluşturulmuştur²³⁶.

Türkiye, Bulgaristan'ın NATO üyeliği ilk zamanlardan beri desteklemiş ve 2003 yılından sonra da Türkiye bu desteğini sürdürmüştür. Türkiye'nin bu desteğinden dolayı Bulgaristan'ın Cumhurbaşkanı Georgi Pırvanov, o dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'e teşekkürlerini iletmiştir. Daha önce de bahsetmiş olduğumuz, Karadeniz Deniz İş birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) kapsamında o dönem birkaç belgenin imzalanmasına dair Bulgaristan ve Türkiye arasında sıkıntı ortaya çıkmıştır. 2004 yılında Bulgaristan'ın ve Romanya'nın NATO'ya üye olmasının ardından Karadeniz Deniz İş birliği Görev Grubu'nda NATO'nun etkisinin artmasına neden olmuştur²³⁷.

²³⁵ Kamuran Reçber, "Avrupa Savunma ve Güvenlik Perspektifinde Türkiye- Bulgaristan İlişkileri", **Balkanlar'daki Türk Kültürü'nün Dünü-Bugünü -Yarını Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı**, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Bursa, 26-28.10.2001, s.247.

²³⁶ Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:1,Sayı:1, 2007, s.211.

²³⁷ Özlem, s.217.

2.2.3. Ekonomik İlişkiler

Bulgaristan, 1989 yılından sonra Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan değişimlerle birlikte Komünist Ülkeler Arasında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin (COMECON) etkisini yitirmiştir. Komünist Ülkeler Arasında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin çökmesiyle beraber Bulgaristan üretim pazarlarını yitirmiş bu yüzden de ekonomisinde küçülmeler görülmüştür.

1990'lı yıllardan önceki ekonomik ilişkilere baktığımızda ise ticari ilişkiler belirli zamanlarda arttırılmak istenilse de 1984-1989 yılları arasında gerçekleştirilen Türk azınlığa uygulanan baskı ve şiddetin uygulanması iki ülkenin siyasi ilişkilerini kopma noktasına getirmiş aynı zamanda iki ülkenin ticari ilişkileri de zayıflamıştır. 1990'lı yıllarda Bulgaristan, komünist iktisadi modeli terk ederek serbest piyasa ekonomisini benimsemeye başlamıştır. Ülkenin serbest piyasa ekonomisine geçmesiyle birlikte ekonomi alanında Türkiye ve Bulgaristan'ın ilişkilerinde ilerleme kaydedilmiştir. Yukarda bahsettiğimiz gibi iki ülke arasında askeri iş birliğinin artmasıyla birlikte ekonomik alanda da iş birliklerinde artış görülmüştür. Aynı zamanda bu dönemde birçok Türk iş adamları Bulgaristan'a yatırım yapmıştır.

Türkiye-Bulgaristan Serbest Ticaret Anlaşması 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye-Bulgaristan arasındaki ticari ilişkilerin hacmi artış gözlenmiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasında ekonomik alanda imzalanan belgeler aşağıdaki gibidir²³⁸:

- Ticaret, Ekonomi, Sanayi ve Teknoloji Alanlarında İş birliği Anlaşması (1994),
- Yatırımları Karşılıklı Teşvik ve Koruma Anlaşması (1994),
- Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması (1997),
- Turizm Alanında İş birliği Anlaşması (1997)
- Enerji ve Altyapı Alanlarında İş birliği Anlaşması (1998),
- Uzun Vadeli Sözleşme (1999),
- Serbest Ticaret Anlaşması (1999).

²³⁸ Emin Çarıkçı, "Türk-Bulgar İlişkileri", **Balkanlar'da Türk Kültürü**, Sayı :44, 2002, s.22.

2000’li yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği müzakerelerine başlanmasıyla aynı zamanda Bulgaristan’ın siyasi ve ekonomik istikrarının artmasıyla ülkeye Doğrudan Yabancı Yatırım (DYS) olarak Türk iş adamları yatırım yapmıştır. Bu dönem ekonomik alanda belgeler imzalanmaya devam etmiştir. Bu belgeler²³⁹:

- İkili Hava Ulaştırma (2004)
- Deniz Ticareti Taşımacılık Anlaşması (2004)
- Teknik Düzenlemeler, Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi ve Meteoroloji Alanlarında Danışma ve İş birliği Mekanizması Tesis Edilmesine Dair Mutakabat (2009).

Bulgaristan’ın 2007 yılında Avrupa Birliğine üye olmasıyla 1999 ‘da yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması ortadan kalkmıştır. Bunun yerine Avrupa Birliği ve Türkiye arasında uygulanan Gümrük Birliği Anlaşması geçerli olmuştur. Bulgaristan, Avrupa Birliği üyesi olduğu için mal, hizmet, sermaye ve insanların serbest dolaşım hakkından yararlanmaktadır. Bu yüzden Bulgaristan’a yatırım yapmak cazip hale gelmiştir. Aynı zamanda komşu ülkeler olmaları, kültürel ve siyasi koşulların geçmişe göre iyileşme kaydetmesi yatırım ilişkilerini geliştirmektedir. Bu bağlamda 1991 yılında DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) bünyesinde Türkiye-Bulgaristan İş Konseyi, Sofya’da imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. 1995 yılında Bulgaristan’da daha önce kurulmuş olan iyi niyet protokolü ile kurulmuş olan iş konseyi yeniden yapılandırılmıştır. Bu yeniden yapılandırılan İş Konseyi’nin muhatap kuruluşunu ise Bulgaristan Sanayi ve Ticaret Odası’dır. Kurulan bu konseyin amacı ise iki ülke arasındaki iş birliklerinin artmasında yardımcı olmak aynı zamanda özelleştirme süreci boyunca Türk firmalarının aktif rol oynamasını sağlamaktadır. İki ülke arasında Bulgar firmalar, Türkiye’deki enerji projeleri ve gıda ürünlerine karşı ilgi gösterirken Türk firmalar ise Bulgaristan’da yapılan altyapı projelerinde yer almaktadır. Bu konsey, sektörel ve bölgesel temas kurarak heyet organizasyonları yapmaktadır²⁴⁰.

Türkiye, Bulgaristan’a yatırım yapan ülkeler arasında 16.sırada yer almaktadır. Bulgaristan’da faal durumunda 67 adet Türk firması bulunmaktadır. Türk firmaları tarafından 15.000 kişi istihdam edilmektedir. Kasım 2020 itibariyle

²³⁹ Bıçaklı, s.361.

²⁴⁰ <https://www.deik.org.tr/turkiyeavrupaiskonseyleriturkiyebulgaristaniskonseyi?pm=66&sm=kunye>, (28.03.2022).

Bulgaristan Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı Türk sermayeli Bulgar firma sayısı 2.249, Türk şirketlerinin kayıtlı temsilcilik sayısı ise 1.071'dir²⁴¹.

İki ülkenin birbirleriyle yaptıkları ticaretinde önemli rol oynayan ürünlere baktığımızda, ülkemize Bulgaristan'dan mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli cihazlar, bakır, ayçiçeği tohumu, plastik ve kurşunun ithalatı ön plana çıktığı görülmektedir. Bulgaristan ise Türkiye'den giyim eşyaları, plastik ürünleri, kara taşıtları ve bu taşıtların parçalarını ve demir çelik ihraç etmektedir²⁴².

Tablo 3: Bulgaristan – Türkiye İthalat ve İhracat Verileri

	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2018	2816	2545	+271	5361
2019	2668	2384	+284	5052
2020	2634	2124	+510	4758
2021	3954	2545	+1409	6449

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=disticaret104&dil=1>, 12.06.2021.

Tablo incelendiğinde ticaret verilerinden yola çıkarak ikili ekonomik ilişkilerin artış kaydettiğini görülmektedir. Bulgaristan, en çok ihracat yaptığımız 20 ülke içerisinde 16. Sırada yer almaktadır. Geçmiş yıllara göre bakıldığında ihracat sayılarında artış gözlenmektedir. İhracatta olan bu denli fazla olması Bulgaristan'da faaliyet gösteren Türk firmalarının katkılarıyla gerçekleşmektedir. İkili ticaret ve iş ilişkilerinde son yıllarda olumlu bir eğilim gözlenmektedir. Bulgaristan ile 4,5 milyar dolarlık bir dış ticaret hacmimiz bulunmaktadır²⁴³. Bulgaristan için bu dış ticaret hacmi kayda değer görünse de bu durum hem komşu hem de serbest uygulamasına sahip iki ülke bakımından yetersiz görülmektedir. Stratejik boyutta ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi için yukarıda bahsettiğimiz gibi iki ülke arasında ön plana altyapı ve enerji ön plana çıkmaktadır. Son yıllarda ikili ticari ilişkilerde turizm sektörü ön plana

²⁴¹ T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri (2019-2020)**, Sofya, 2020, s.91.

²⁴² [https://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa\(27.03.2022\)](https://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristan-siyasi-iliskileri-.tr.mfa(27.03.2022)).

²⁴³ [https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-bulgaristan-ticaret-hacminde-2021-hedefi-5-milyar-dolar-/2136598\(28.03.2022\)](https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-bulgaristan-ticaret-hacminde-2021-hedefi-5-milyar-dolar-/2136598(28.03.2022)).

ıkılmaktadır. Turizm sektörünün gelişmesi iki ülkenin de kış ve yaz için turizme uygun olması bu sektörü geliştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN'DA YAŞAYAN AZINLIK VE AZINLIK OLMAYAN VATANDAŞLARIN TÜRKİYE ALGISI ÜZERİNE ALAN ARAŞTIRMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

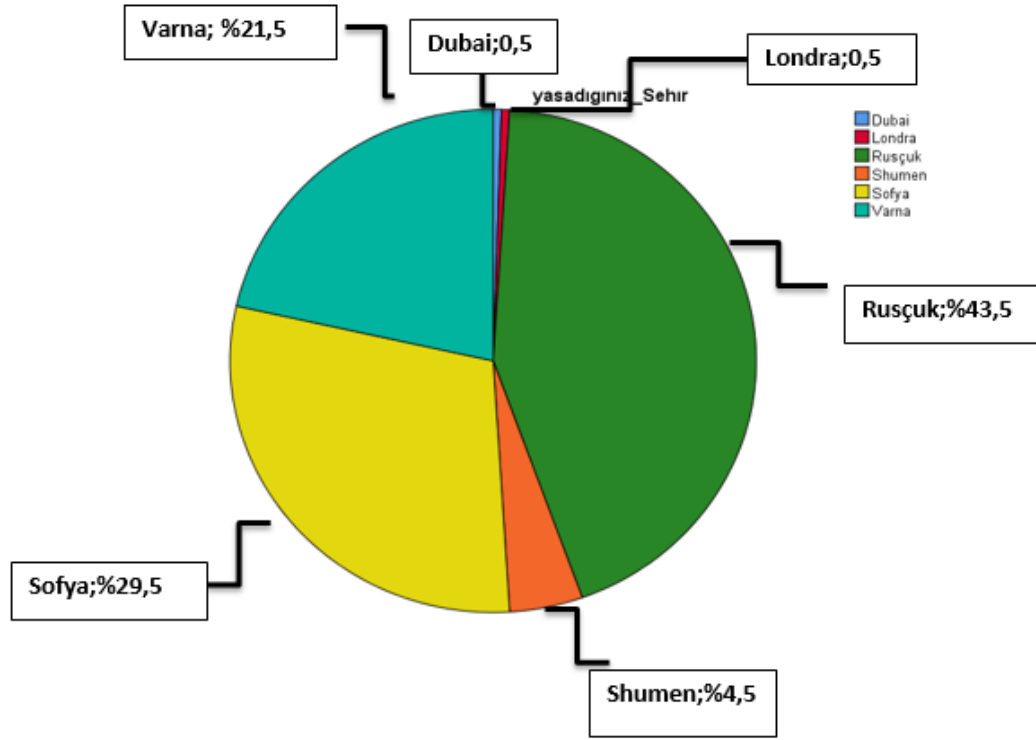
3.1. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bulgaristan'da yaşayan azınlık ve azınlık olmayanların Türkiye hakkındaki algısını ölçmek amacıyla farklı şehirlerde yaşamakta olan % 94.5 'nin Rusçuk, Varna ve Sofya şehirlerinde yaşayanların oluşturduğu 200 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması, pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle hem katılımcılara ulaşım hem de Bulgaristan içerisinde şehir değiştirme konusunda çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Aynı zamanda hem vize kısıtlamanın olması hemde ekonomik külfetler nedeniyle süre sıkıntısı yaşanmıştır. 2020 yılında bir ay boyunca 150 kişiye ulaşılmış, 2021 yılında ise 50 kişiye daha ulaşılarak 200 kişiyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin %49'u erkeklerden oluşurken, %51 kadınlardan oluşmaktadır. Anket çalışması, dil zorluğunun aşılması için Türkçe, İngilizce ve Bulgarca olmak üzere üç farklı dilde hazırlanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

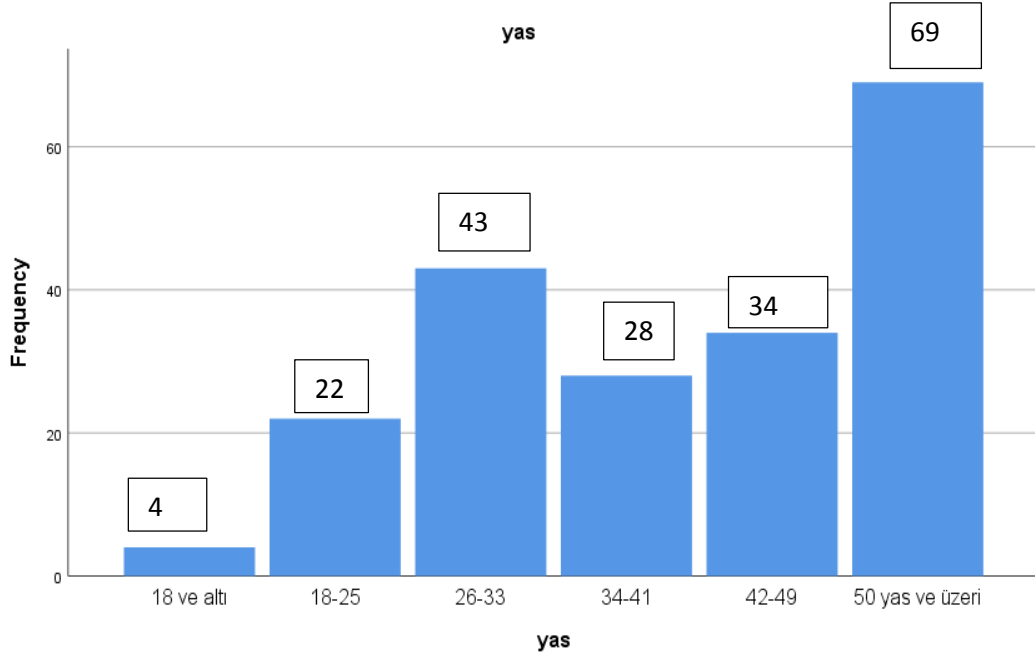
Araştırmanın veri analizinde, nicel araştırma yöntemlerinden bir olan anket kullanılmıştır. Anketler üç ayrı dilde uygulanmış ve veriler SPSS programı ile karşılaştırmalı tablolar haline getirilip yorumlanmıştır.

Şekil 3: Anket Yapılan Kişilerin Yaşadığı Şehirler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

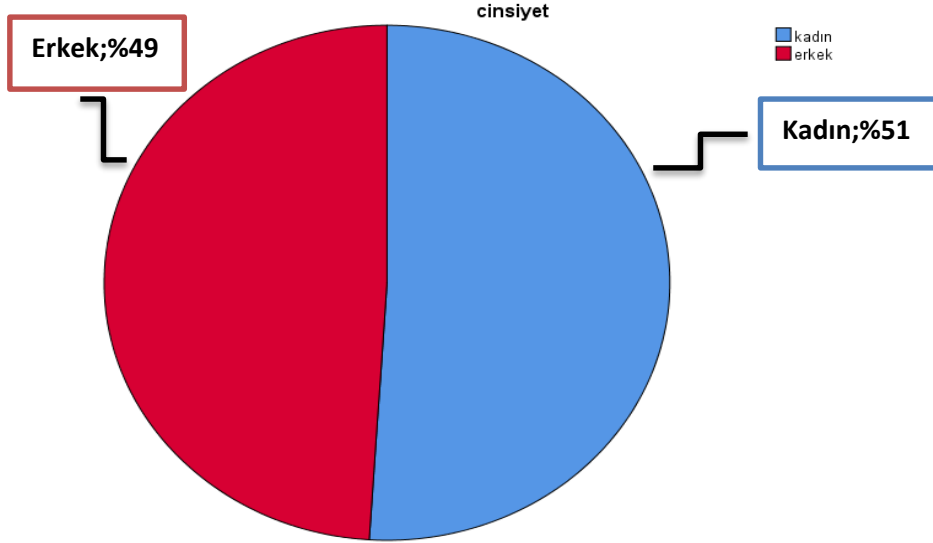
Şekil 4: Ankete Katılanların Yaş Aralığı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılan 200 kişinin vermiş olduğu yaş sorusuna bakıldığında, 18 yaş ve altı kişi sayısı 4 ile %2’i oluşturmakta, 18-25 yaş aralığı ise 22 kişi ile %11, 26-33 yaş kişi sayısı 43 kişi ile %21,5, 34-41 yaş aralığında olan kişi sayısı 28 %14 ve 42-49 yaş aralığında olan kişi sayısı 34 ile %17’dir. Yaşların sınıflandırılmış olduğu ankete baktığımızda, katılımcıların büyük çoğunluğunun 50 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. 50 yaş ve üzeri katılımcı sayısı 69 kişiyle katılanların %34,5’ünü oluşturmaktadır.

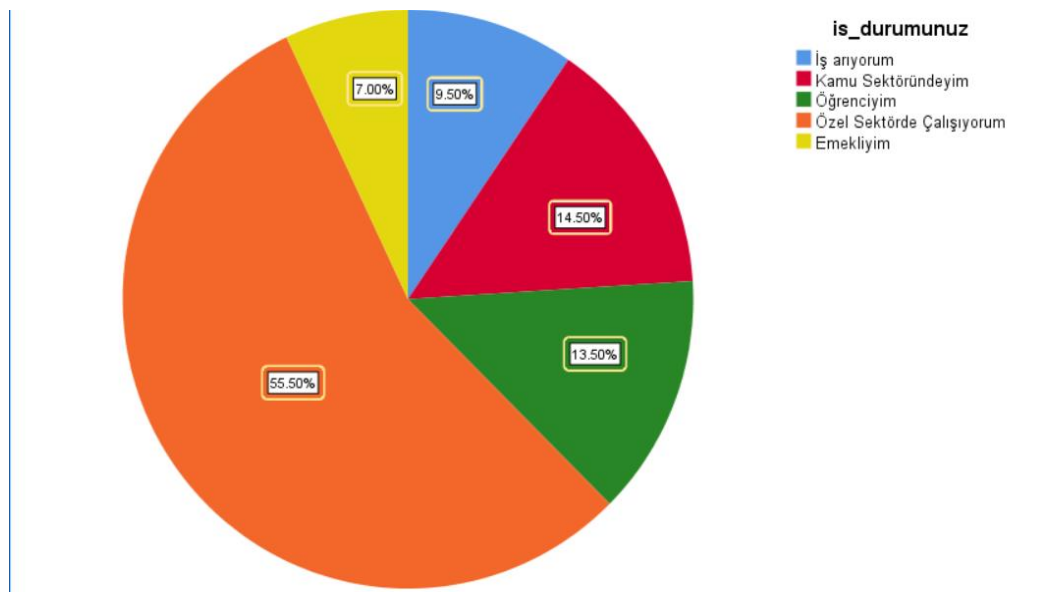
Şekil 5: Cinsiyet Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılanların %49'unu erkekler oluştururken %51'ni kadınlar oluşturmaktadır.

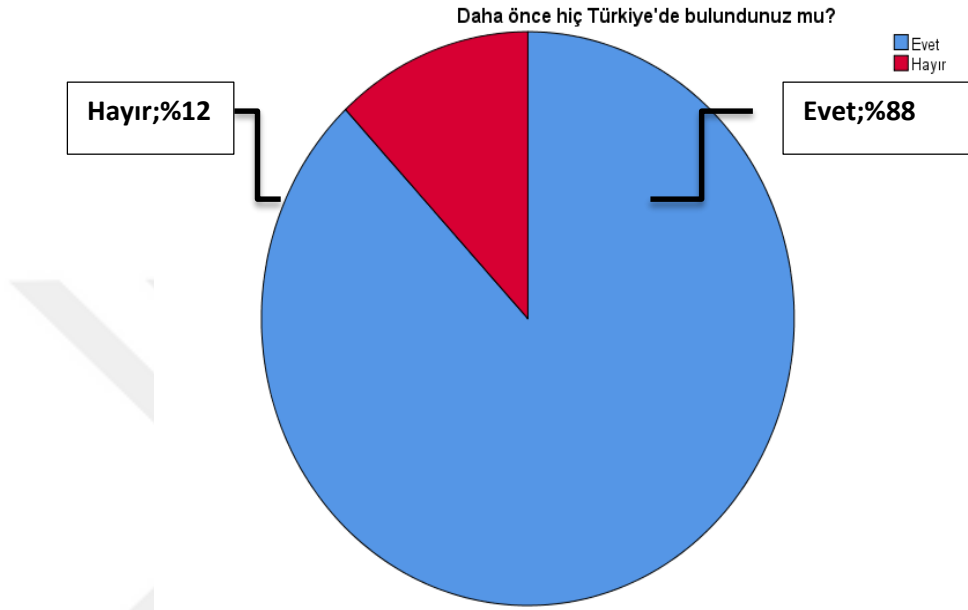
Şekil 6: Ankete Katılanların İş Durumu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

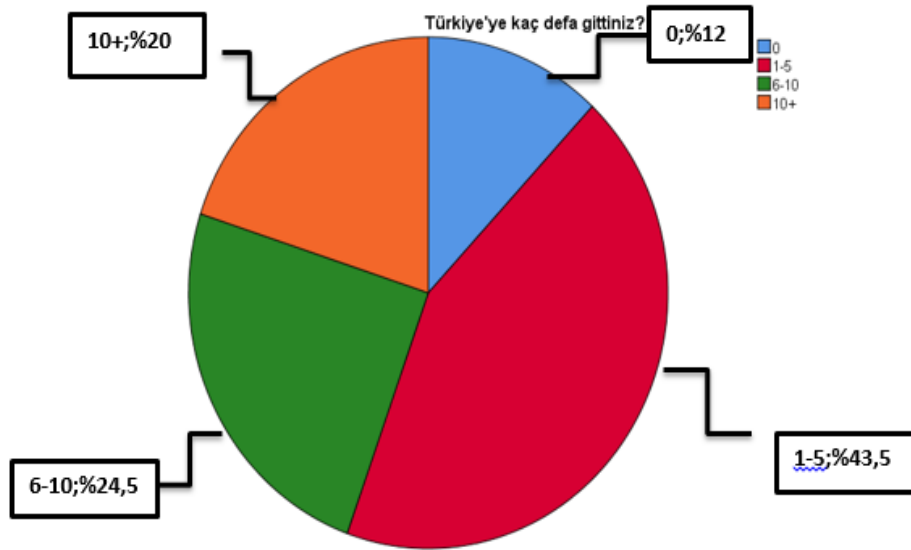
Ankete katılanların %55'i özel sektörde çalışırken %14.50 kamu sektöründe, %13.50'si öğrenci, %9.50 iş arayan ve %7.00'si emeklidir.

Şekil 7: Ankete Katılanların Türkiye'de Bulunma Durumları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

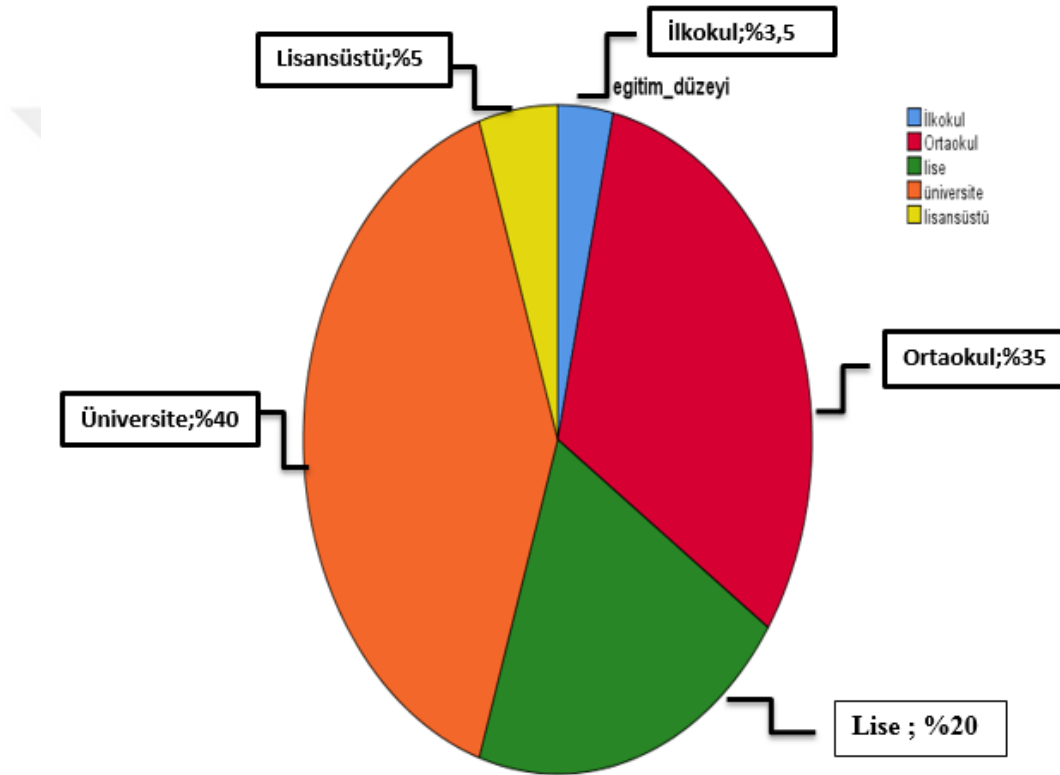
Şekil 8: Ankete Katılanların Türkiye'de Bulunma Sayısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılanların %88'i Türkiye'ye daha önce en az bir kere giriş yapmış kişilerdir. Geriye kalan %12'lik bir oran ise Türkiye'ye daha önce hiç gitmemiş kişilerden oluşmuştur. Türkiye'yi en az 1 kez en fazla 10 kez görenlerin oranı ise %68'dir. Türkiye'ye en az 1 en fazla 10 kez gelenlerinin oranının yüksek olması, Türkiye'ye ilişkin kanaatlerin sadece duyuma ve duygusal algıya dayanmadığını, kanaatlerin aynı zamanda gözlemle de oluştuğunu düşündürmektedir.

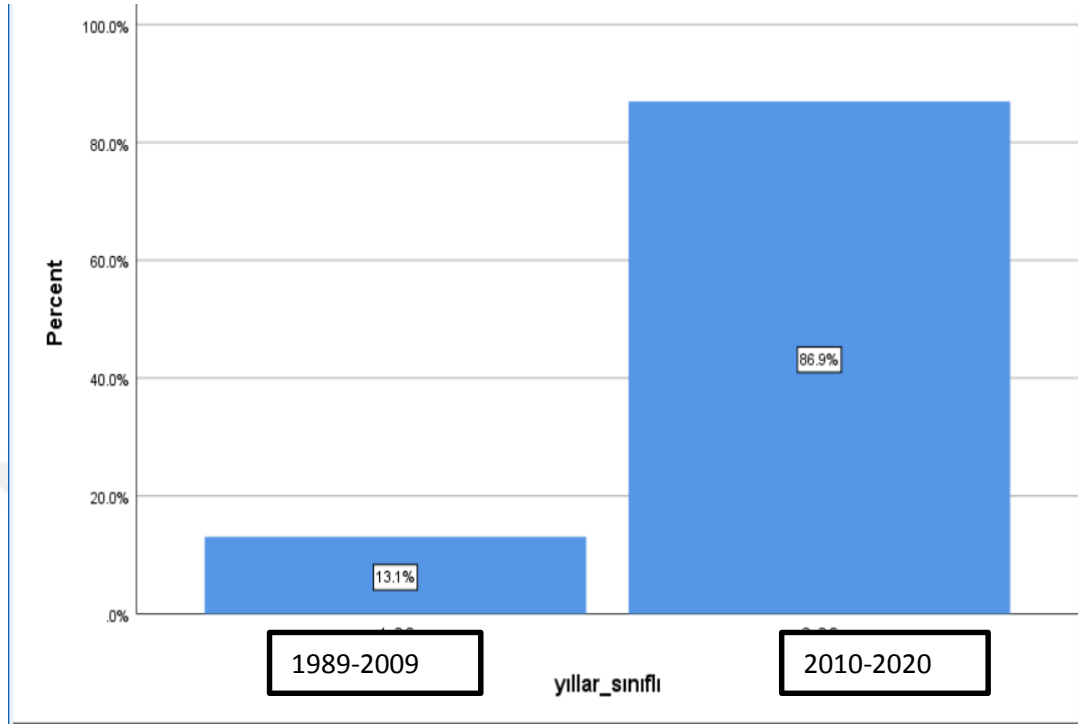
Şekil 9: Katılımcıların Eğitim Seviyeleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

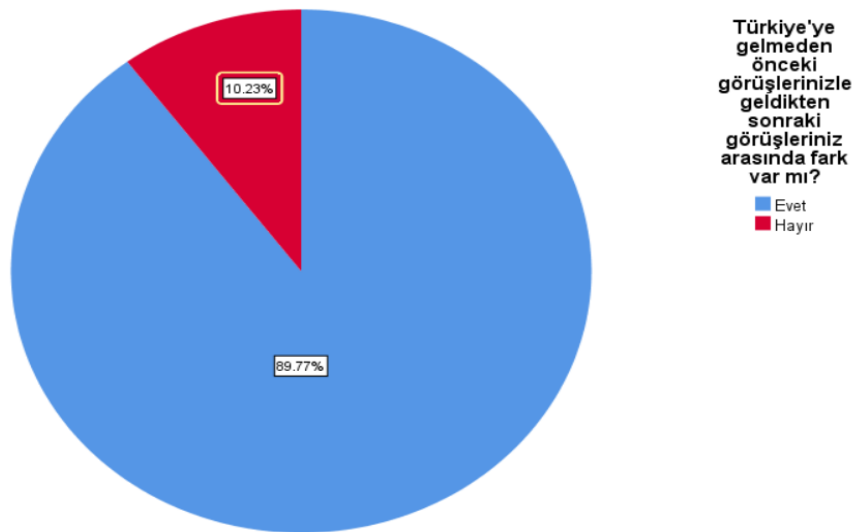
Ankete katılan 7 kişi ilkökul mezunu (%3,5) , 62 kişi ortaokul mezunu (%31), 41 kişi lise mezunu (%20,5), 80 kişi üniversite mezunu (%40) ve lisansüstü mezunu kişi sayısı 10 (%5) 'dir.

Şekil 10: Ankete Katılanların Türkiye'ye Gitme Yılları

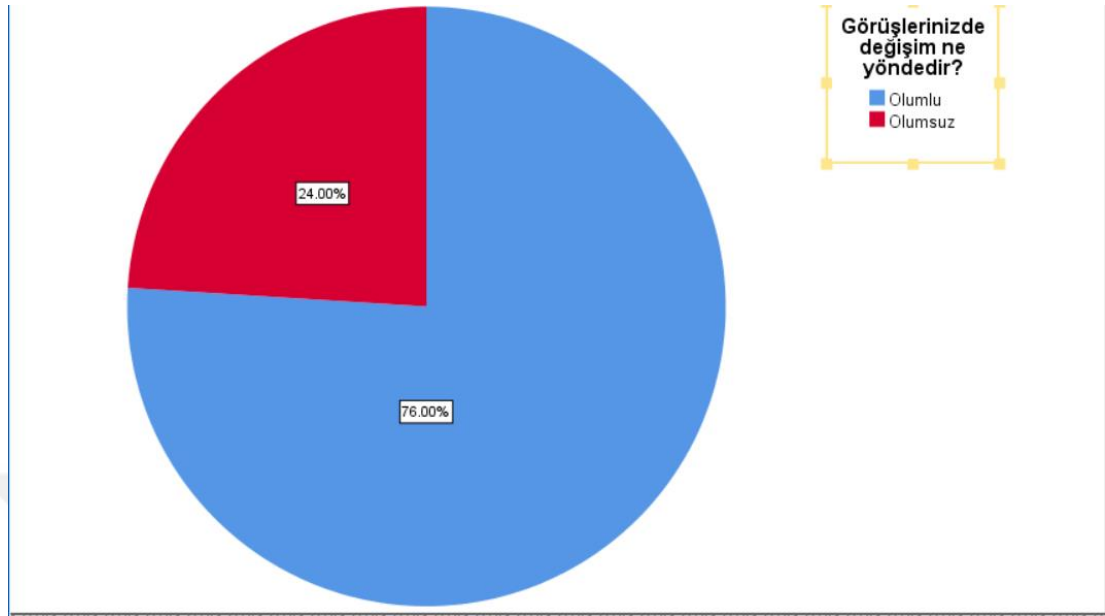
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 11: Katılımcıların Türkiye'yi Ziyaretlerinden Önceki Görüşleri İle Sonraki Görüşleri Arasında Gerçekleşen Değişim Grafiği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 12: Katılımcıların Görüşlerindeki Değişimin Yönü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

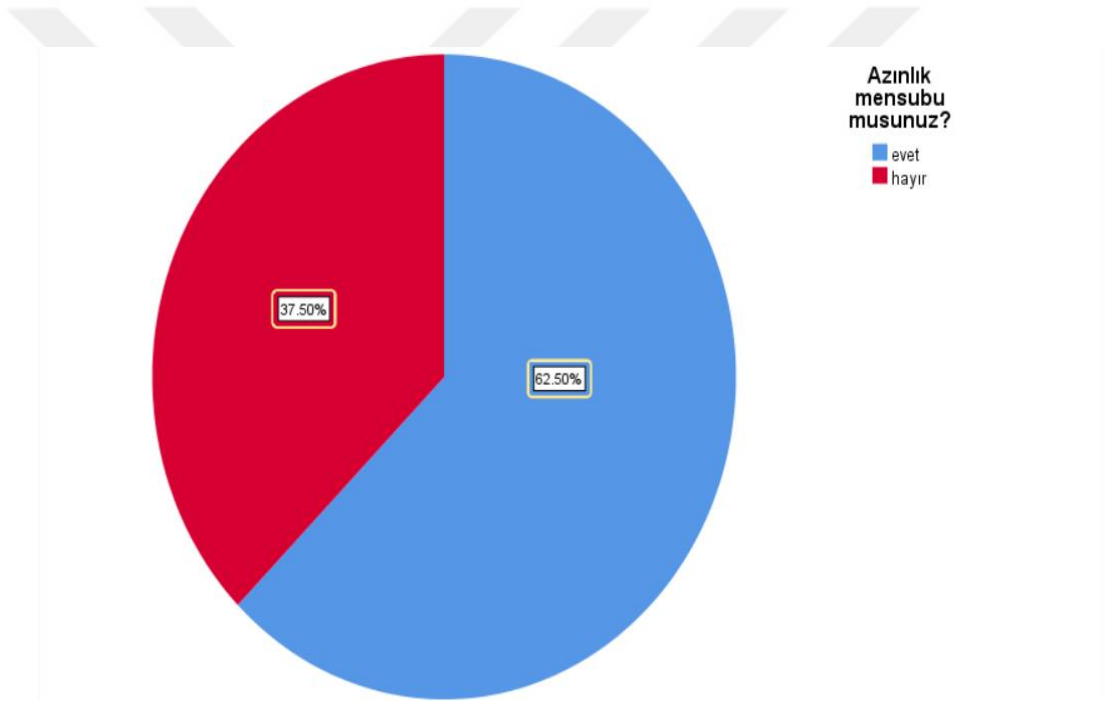
2010-2020 arası yıllarda Türkiye'ye seyahat edenlerin oranı %13,1 iken bu oran 1989-2009 yıllarında seyahat edenlerde %13,1'dir. 1989-2009 yıllarında seyahat edenlerin sayısı ve oranıyla ondan sonra gelenlerin oranında fazla artış olduğu görülmektedir. Bu durum şu şekilde açıklanabilir. Bulgarların uluslaşmasından itibaren Bulgaristan'da Türklere karşı gerçekleştirilen ötekileştirme karşıtı söylemler ve devlet politikaları ile Türkler öteki'yi temsil etmiştir. Bu ötekileştirme sonucunda ziyaretlerin olumsuz yönde etkilendiğini ancak daha sonra katılımcıların Türkiye'yi gördükten sonra izlenimlerinin olumlu olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ile ilgili uluslararası açıklanan veriler arasında baktığımızda demokrasi endeksinde 2021 verilerine göre 167 ülke arasında 103'üncü olması, Eurostat verilerine göre ²⁴⁴Avrupa Birliği genelinde en yüksek işsizlik oranına sahip üçüncü ülke olması ve 2021'de hazırlanan Avrupa Birliği ilerleme raporlarına²⁴⁵ göre Türkiye demokratik kurumların işleyişinde ciddi sıkıntıların olduğu belirtilmiştir. Nitekim Türkiye'yi ziyaret etmeden

²⁴⁴ [https://tr.euronews.com/2021/11/05/turkiye-avrupa-daki-32-ulke-icinde-issizlik-oran-n-n-en-yuksekoldugu3ulke#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20i%C5%9Fsizlik%20temmuz%20ay%C4%B1na,y%C3%BCzde%2014%20ile%20C4%B0spanya%20var.\(14.06.2022\).](https://tr.euronews.com/2021/11/05/turkiye-avrupa-daki-32-ulke-icinde-issizlik-oran-n-n-en-yuksekoldugu3ulke#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20i%C5%9Fsizlik%20temmuz%20ay%C4%B1na,y%C3%BCzde%2014%20ile%20C4%B0spanya%20var.(14.06.2022).)

²⁴⁵ https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html (14.06.2022).

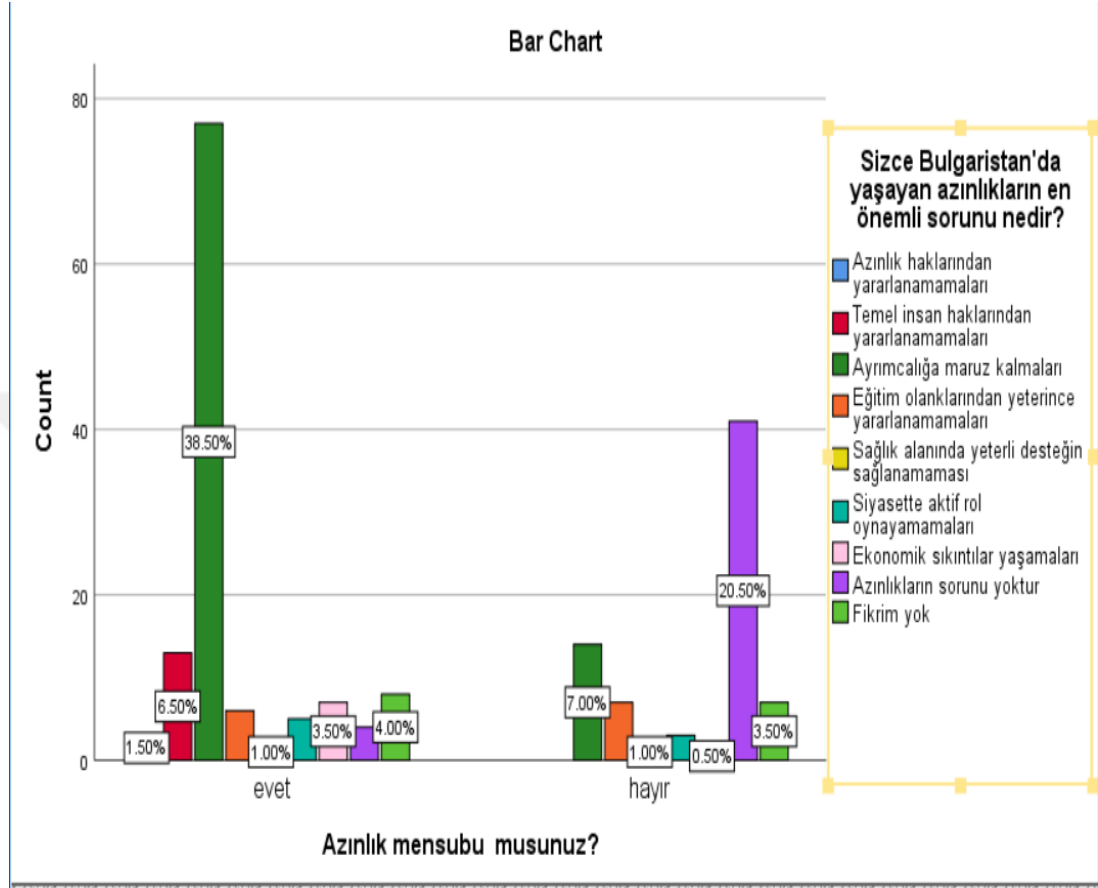
önceki görüşleriyle ilgili ziyaret ettikten sonraki görüşleri arasında değişim olduğunu söyleyenlerin oranı %89,77'dir. Bu değişimin olumlu yönde olduğunu söyleyenlerin oranı ise %76,5'dir. Bu orana göre açıklanan raporlarda gerçekleştirilen Türkiye'yi olumsuzlama çabasının o kadar gerçekleri yansıtmadığını söyleyebiliriz ki gelen kişilerin görüşleri olumlu yönde olmuştur. Bu olumlu yönde değişimin sebebi ise gördükleri yaşam şekilleri, ürünlere erişebilirlik, sağlık alanında yapılan atılımlar, genç ve dinamik nüfusa sahip olması ve alt yapısının güçlü olması gibi etkenlerin rol oynadığını söyleyebiliriz.

Şekil 13: Katılımcıların Azınlık Olup Olmamları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

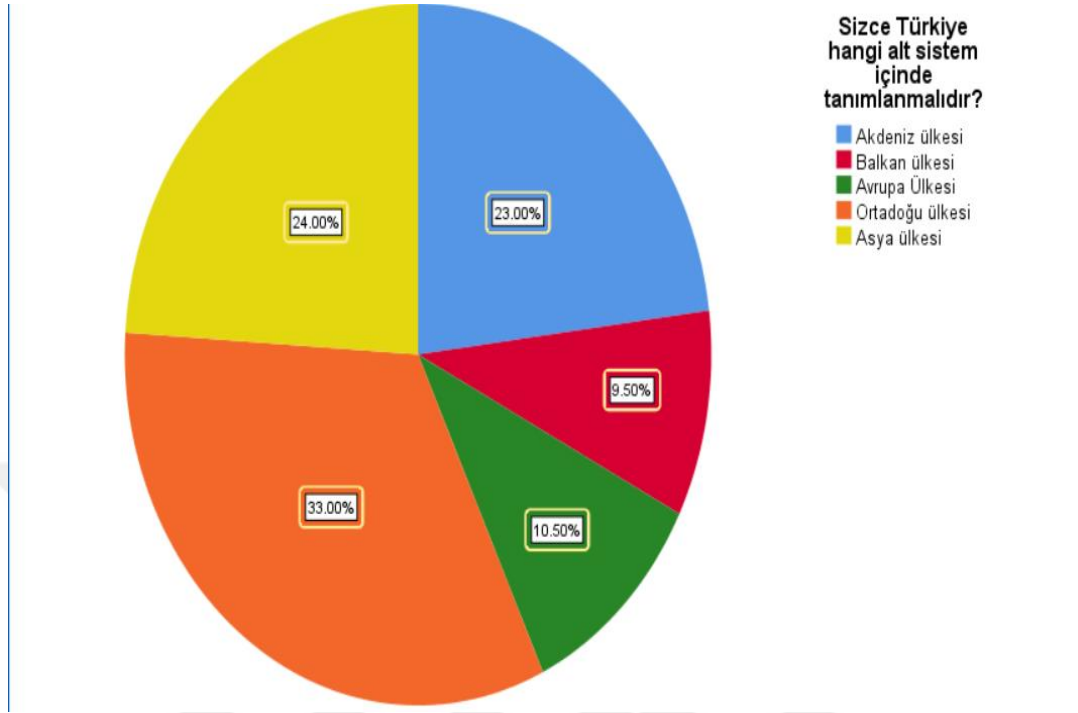
Şekil 14: Katılımcıların Azınlık Olup ve Olmamlarına Göre Bulgaristan’da Yaşayan Azınlıkları En Önemli Sorunları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

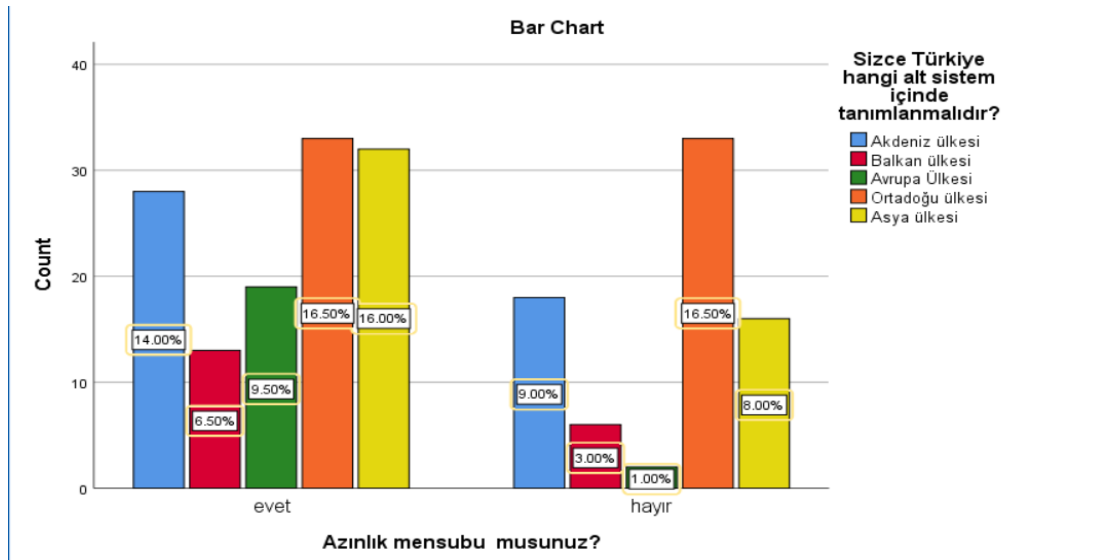
Ankete katılanların %62,5 oranı azınlık mensubudur. Günümüzde Bulgaristan’da yaşayan azınlıklar hukuksal açıdan birçok hakka sahiptir. Ancak sosyal ve siyasal hayatta bu haklardan tam olarak yararlanamamaktadırlar. Azınlık mensubu olanların büyük oranı %38,5 ‘u ayrımcılığa maruz kaldıklarından bahsederken azınlık olmayanların %20,5’u ülkede yaşayan azınlıkların sorunu olmadığını söylemektedir. Bu da göstermektedir ki ülkede azınlık olmanın ayrımcılığa maruz kalmak için önemli bir durum olduğu görülmektedir. Bu durumda azınlıkların ayrımcılığa maruz kalmasını önlemek amacıyla atılması gereken adımlar olduğunu göstermektedir.

Şekil 15: Bulgaristan’da Yaşayanların Türkiye’yi Hangi Politik Altsistem Olarak Gördükleri

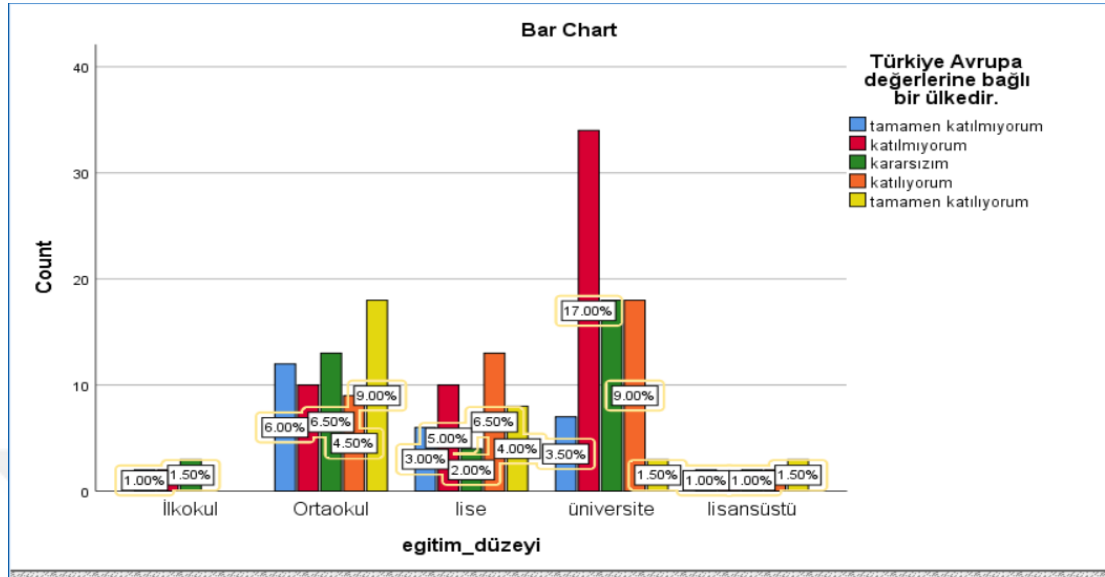
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 16: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Katılımcıların Türkiye’yi Politik Altsistem Olarak Gördükleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 17: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye'nin Avrupa Değerleri Bağlılığı Hakkındaki Düşünceleri

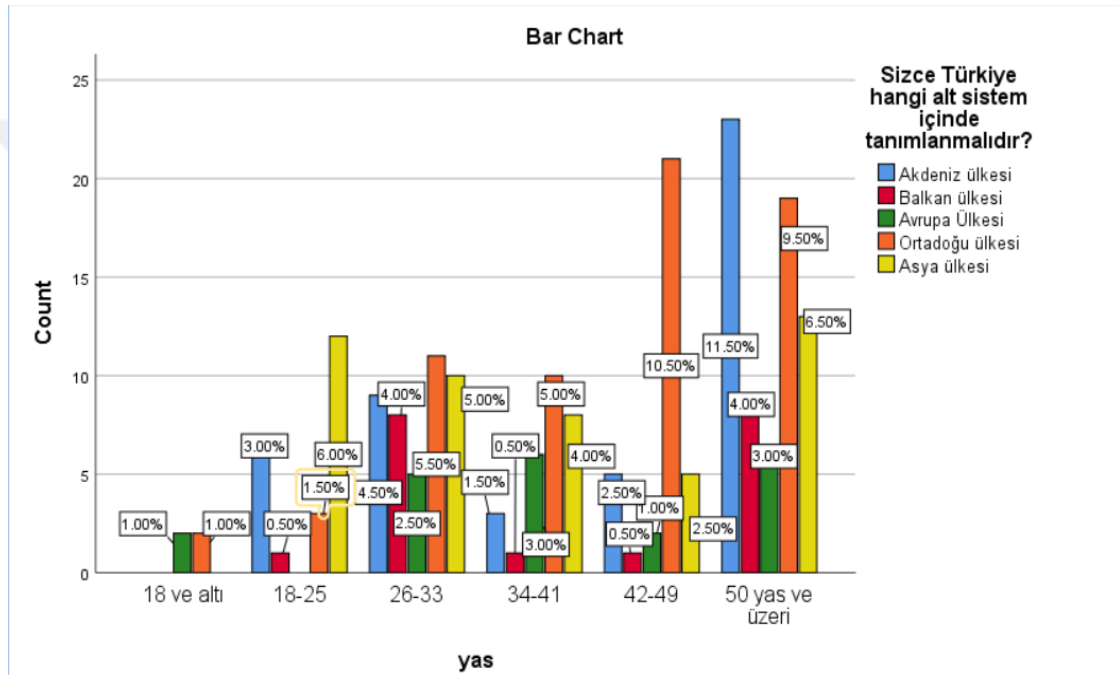

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların ağırlıklı olarak cevaplarına baktığımızda, %33'ü Türkiye'yi Ortadoğu ülkesi olarak nitelendirilirken %24'ü Asya ülkesi ve %23'ü Akdeniz ülkesi olarak nitelendirilmiştir. Katılımcılar, düşük oranda ise %10,50 Avrupa ülkesi ve %9.50 Balkan ülkesi olarak tanımlamıştır. Türkiye'yi Ortadoğu ve Asya politik alt sistemi olarak görenlerin oranının %57 olması Türkiye'nin Avrupa Birliği vizyonunun dışında bir algı oluşturmaktadır. Aynı zamanda katılımcıların azınlık olup olmama durumlarına göre değerlendirdiğimizde, azınlık olan vatandaşların da azınlık olmayan vatandaşlar ile aynı görüşte olduğu görülmektedir. Azınlık olan vatandaşlar, %16,5 oranında Ortadoğu ülkesi olduğunu belirtirken ikinci sırada %16 oranla Asya ülkesi almaktadır. Azınlık olmayan vatandaşlar ise ikinci sırada Türkiye için %9 oranında Akdeniz ülkesi olduğunu düşünmektedir. Burdan hareketle, ülkede yaşamakta olan azınlık vatandaşların Türkiye'nin politik alt sistemi hakkındaki düşünceleri oldukça dikkat çekicidir. Burada yaşayan azınlık olan vatandaşlara göre, Türkiye Avrupa Birliği vizyonu dışında yer almaktadır. Nitekim ki katılım soruları arasında yer alan Türkiye'nin Avrupa değerlerine bağlılığı ile ilgili soruda Türkiye 'nin Avrupa değerlerine bağlı bir ülke olduğunu düşünenlerde ortaokul mezunlarında bu oran %13,5 iken lise mezunlarında bu oran %10,5 düşmektedir. Üniversite mezunlarında

ise Türkiye'nin Avrupa değerlerine bağlı olmadığını düşünenlerin oranı %20.5 iken bağlı olduğunu düşünenlerin oranı %10.5'dur. Eğitim seviyesi arttıkça Türkiye'nin Avrupa değerlerine bağlı olmadığını düşünen kişi sayısının arttığı görülmektedir. Türkiye'nin Bulgaristan ile komşu ülkeler olmaları ve Avrupa Birliği'ne aday bir ülke olarak bu algının değişmesinin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

Şekil 18: Bulgaristan'da Yaşayanların Türkiye'yi Yaş Gruplarına Göre Hangi Politik Altsistemde Gördüklerinin Gruplanması

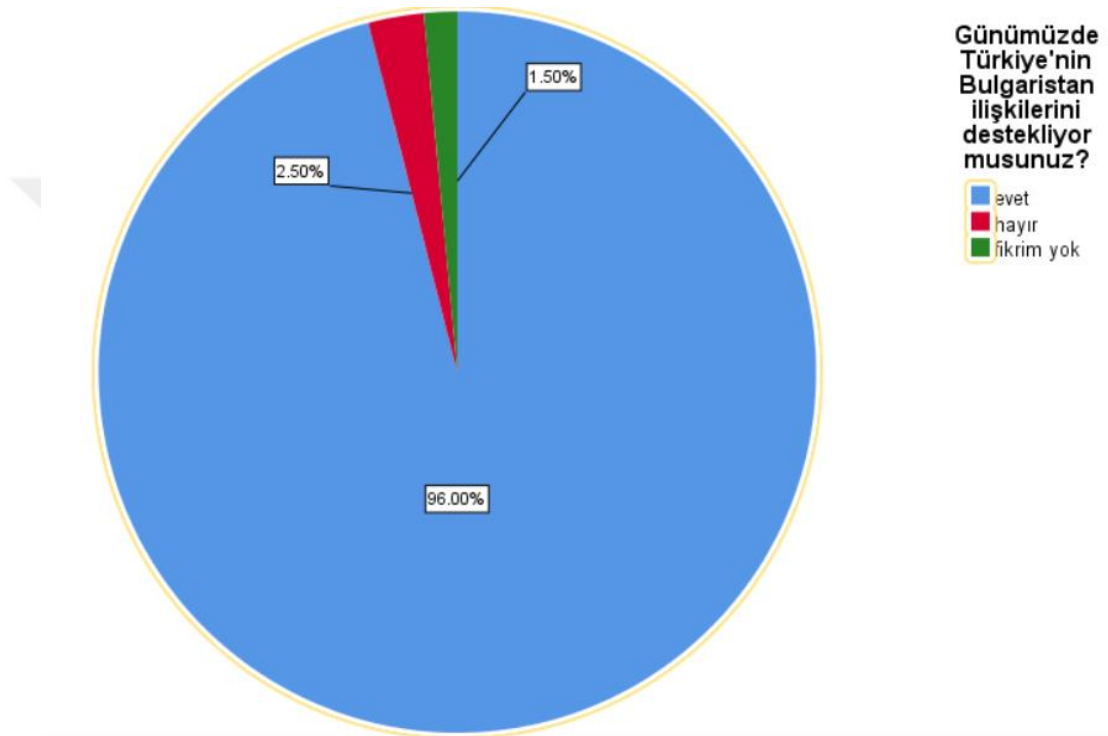

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yaş grupları olarak Türkiye'nin politik alt sistem olarak sınıflandırılmasına baktığımızda, 18-25 yaş aralığında %6'lık bir oranda Asya ülkesi ön plana çıkarken 26-33 yaş aralığında %5.50 ile Ortadoğu ülkesi ve %5'lik oranda Asya ülkesi ön plana çıkmıştır. 33-41 yaş aralığında da Asya ve Ortadoğu ülkesi oranları birbirine yakın çıkmıştır. 42-49 yaş aralığında en büyük fark ve yüksek oranda %10.50 ile Ortadoğu ülkesi çıkmıştır. 50 yaş üstünde ise politik alt sistem olarak Akdeniz ülkesi ön plana çıkmaktadır. 26-49 yaş aralığında ki katılımcılar, Türkiye'yi yüzdelik olarak daha yüksek oranda Asya ve Ortadoğu alt sistemi içinde tanımlamaktadır. Bu yaş aralığındaki insanların üzerinde Todor Jivkov döneminin baskıcı politikaları ve çeşitli

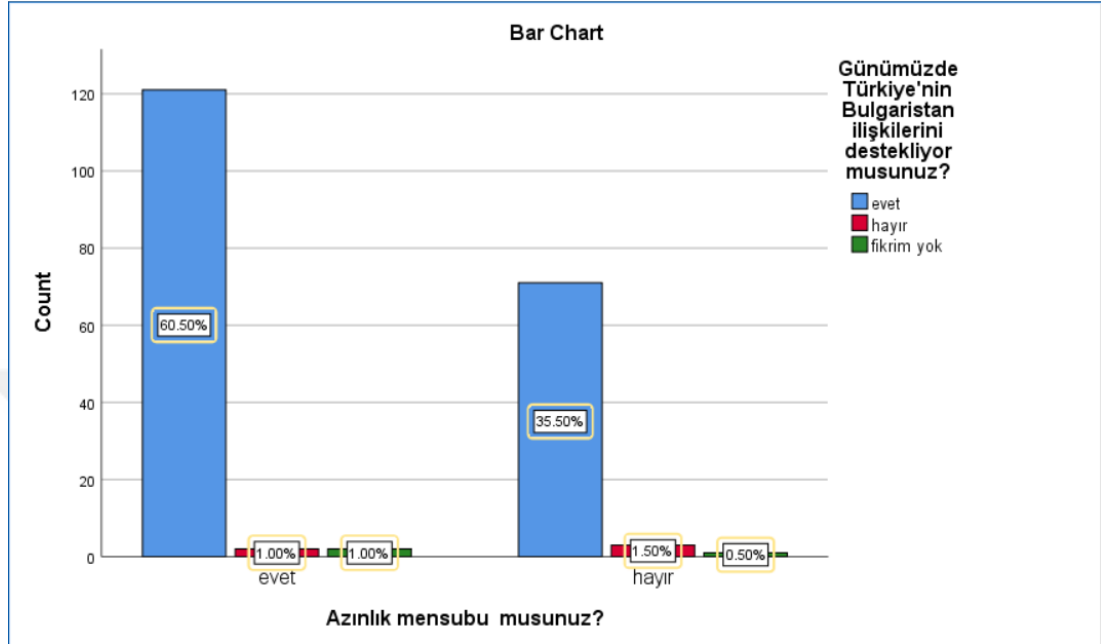
propagandaları ile Türkiye'yi olumsuzlama çabasının etkili olduğu düşünülebilir. Bu algının bu yaş aralığında değiştirilmesi Avrupa değerleri açısından önem arz etmektedir.

Şekil 19: Katılımcıların Türkiye Ve Bulgaristan İlişkilerinin Desteklenmesi Hakkındaki Görüşleri

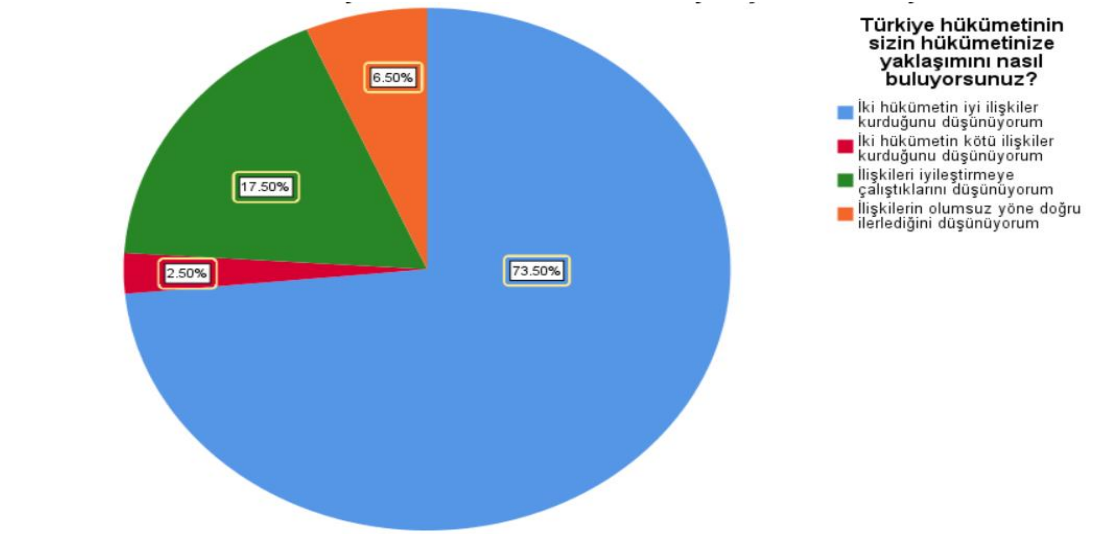
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 20: Katılımcıların Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye Ve Bulgaristan İlişkilerinin Desteklenmesi Hakkındaki Görüşleri

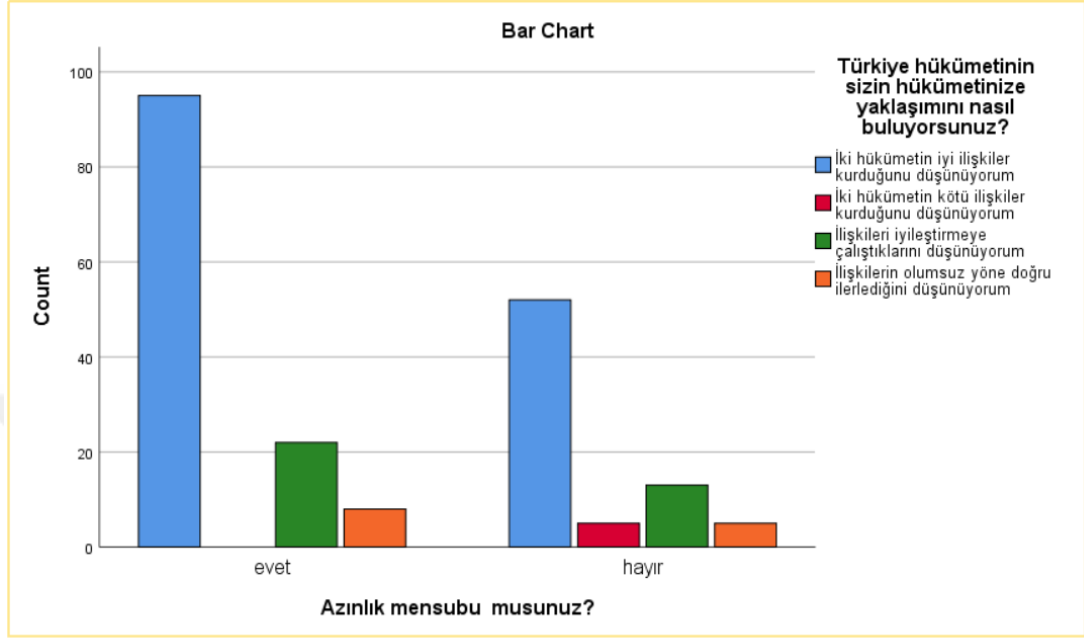
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 21: Türkiye Hükümetinin Bulgaristan Hükümetine Yaklaşımı Hakkında Katılımcıların Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

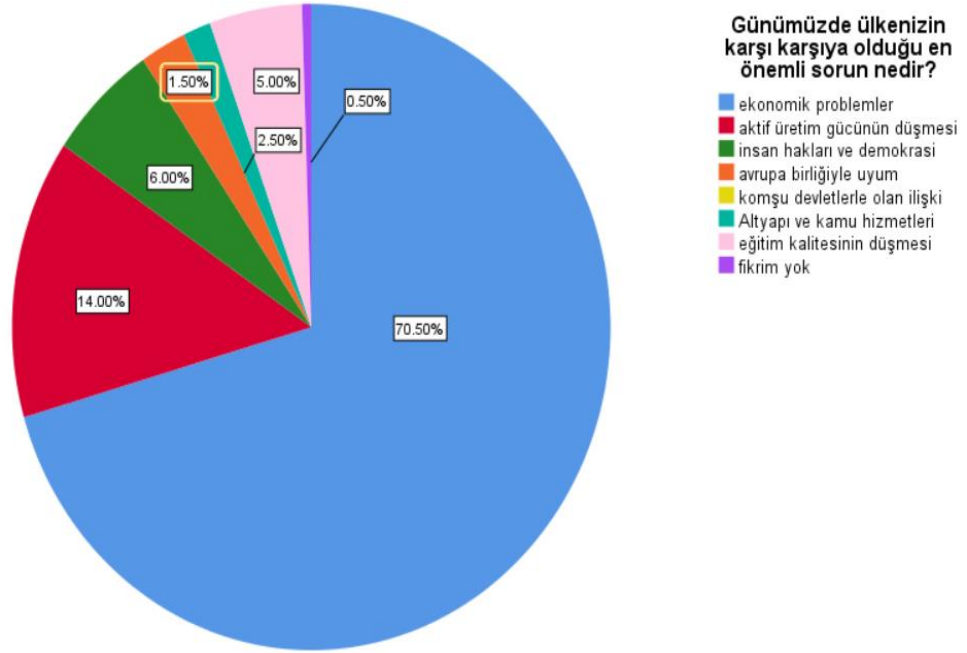
Şekil 22: Katılımcıların Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye Hükümetinin Bulgaristan Hükümetine Yaklaşımı Hakkında Katılımcıların Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

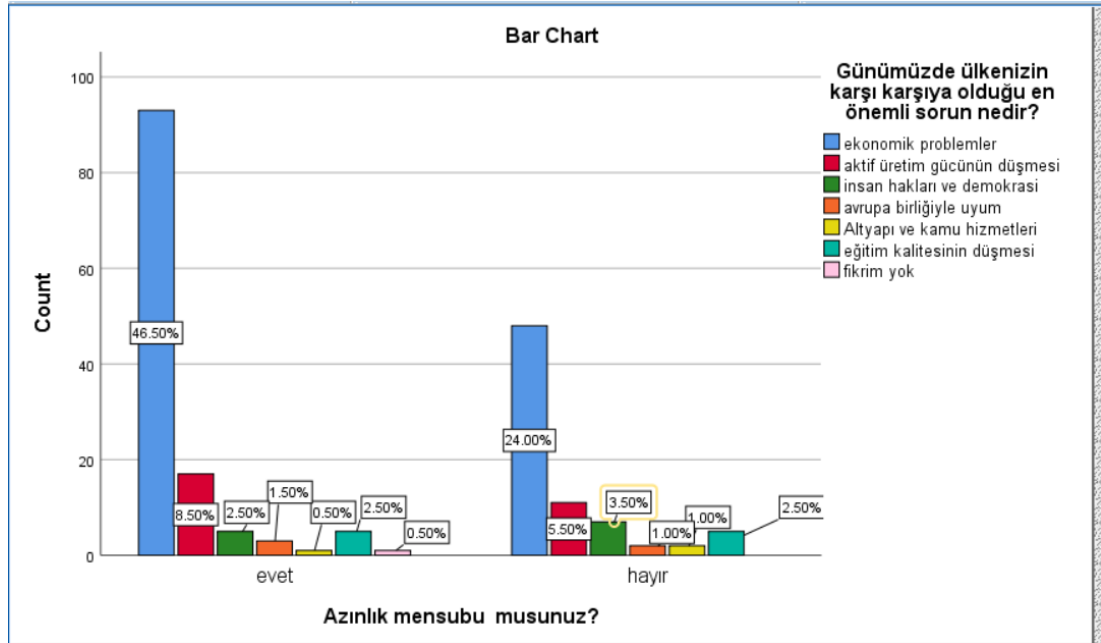
Ankete katılanların %96'sı Türkiye ile Bulgaristan'ın ikili ilişkilerini desteklediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların azınlık olan ve olmayan vatandaşlar olarak değerlendirdiğimizde, her iki grubunda ikili ilişkileri destelediği görülmektedir. Katılımcılar aynı zamanda %73.50 oranında iki hükümetin iyi ilişkiler kurduğunu dile getirmişlerdir. Aynı zamanda katılımcıların azınlık olup olmama durumlarına göre incelediğimizde her iki grubunda iki hükümetin iyi ilişkiler kurduğu görüşünde olduğu görülmektedir. Bu görüşün ortaya çıkmasında Todor Jivkov sonrası dönemde Bulgaristan ve Türkiye hükümeti arasında azınlık sorunları ile ilgili atılan adımlar ve iki ülke arasında hem ticari hem de sosyal hayat açısından gerçekleştirilen ilerlemelerin etkisinin olduğu görülmektedir.

Şekil 23: Bulgaristan'ın Karşılaştığı En Önemli Sorun

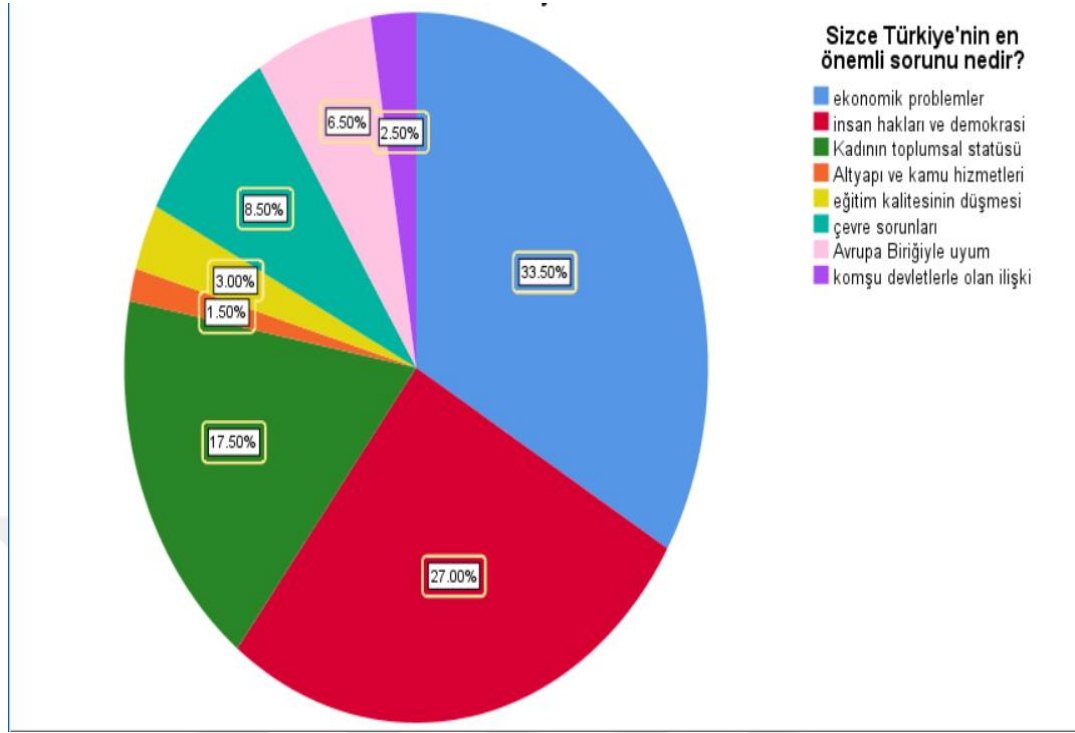
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 24: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Bulgaristan'ın Karşılaştığı En Önemli Sorun

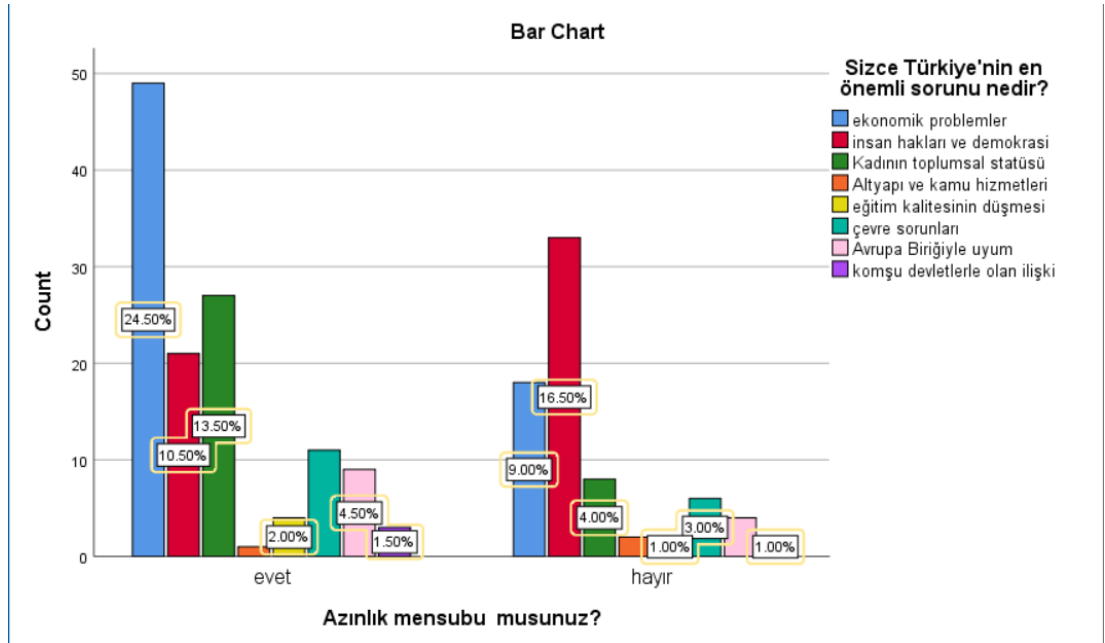
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 25: Türkiye'nin Karşılaştığı En Önemli Sorun

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

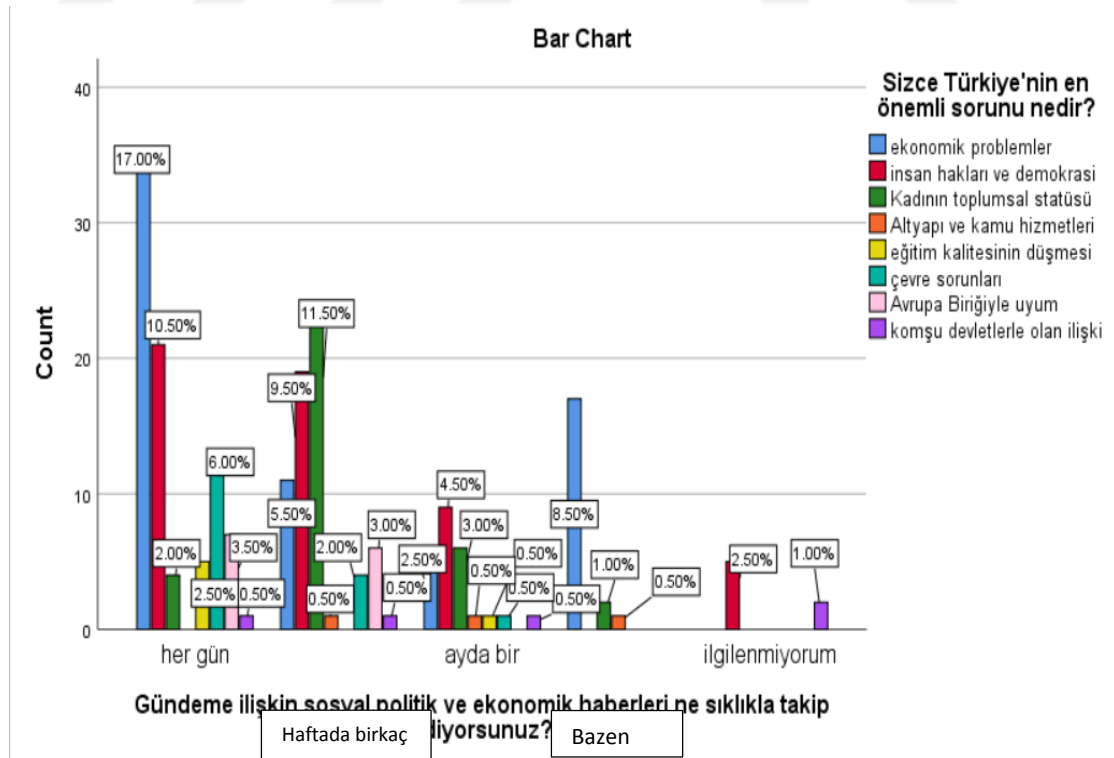
Şekil 26: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye'nin Karşılaştığı En Önemli Sorun

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

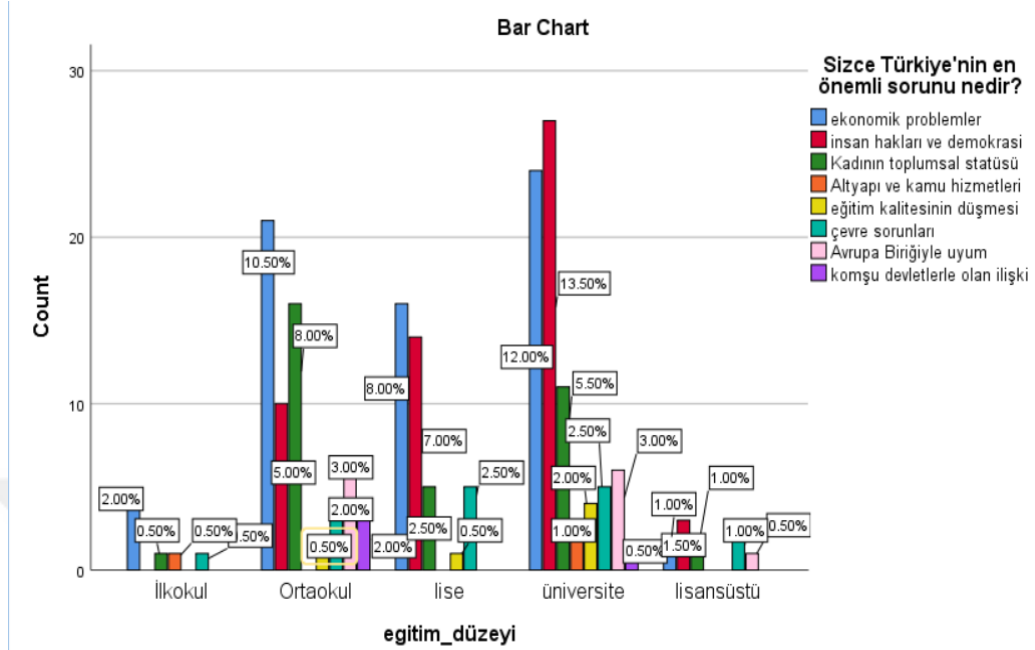
Katılımcıların yanıtlarına bakıldığında iki ülkenin karşılaştığı sorun ekonomik problemler olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Bulgaristan’da bu cevap %70,5 oranında iken Türkiye’de %33,5’dir. Bulgaristan’da en önemli ikinci sorun olarak aktif üretim gücünün gösterilmesi söylenirken Türkiye hakkında sorun olarak ikinci işaretlenen şık insan hakları ve demokrasi olmuştur. Kadının toplumsal statüsünün ve insan hakları ve demokrasinin Türkiye’de sorun olduğunu düşünenlerin oranı %54,50 ‘dir. Bu oranın bu denli ciddi olması çağdaşlık ve Avrupalı olmak ile ilgili algıları etkilemektedir. Azınlık olup olmama durumlarına göre değerlendirdiğimizde, azınlık olan vatandaşlar Türkiyenin en önemli sorununa ekonomik problemler cevabını verirken, azınlık olmayan vatandaşlar en önemli sorun olarak insan hakları ve demokrasinin olduğunu söylemişlerdir. Azınlık olan vatandaşlar, ikinci en önemli sorun olarak kadının toplumsal statüsünü dile getirirken, azınlık olmayan vatandaşlar ikinci en önemli soruna ekonomik problemler cevabını vermişlerdir.

Şekil 27: Katılımcıların Gündemi Takip Etme Sıklığına Göre Türkiye’nin En Önemli Sorunu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

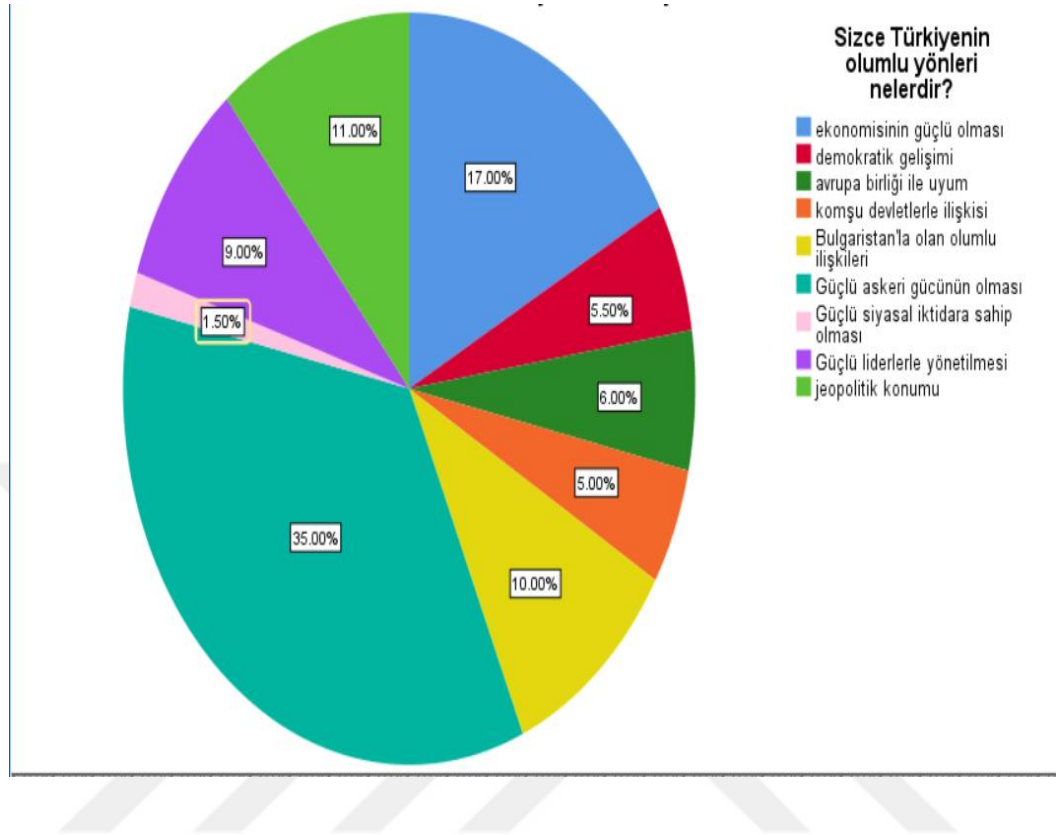
Şekil 28: Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Türkiye'nin En Önemli Sorunu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

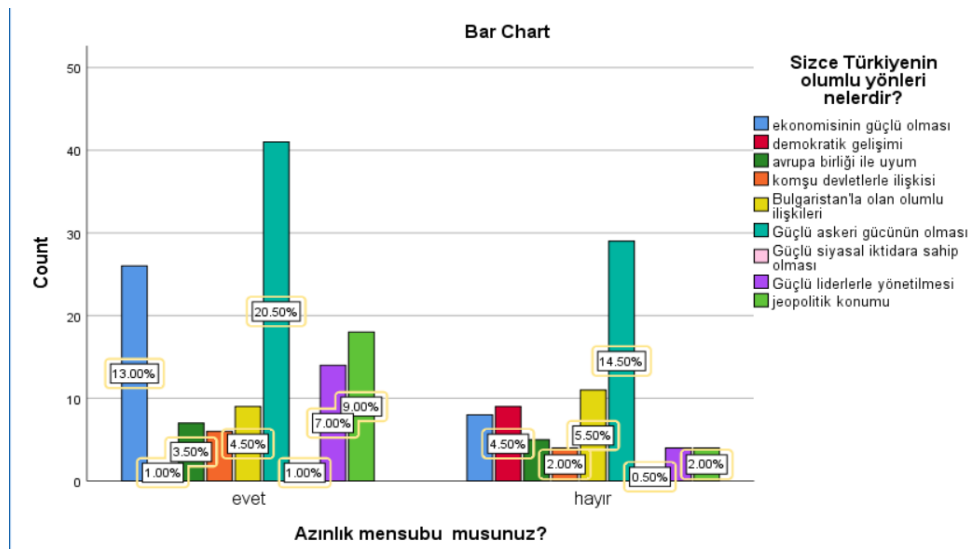
Katılımcıların gündemi takip etme sıklığına bakıldığında Türkiye'nin en önemli sorunu cevabına gündemi her gün takip edenler, ekonomik sorunlar cevabını verirken haftada birkaç kere gündemi takip eden katılımcılar, çevre sorunlarını dile getirirken her iki takip oranında ikinci sırayı insan hakları ve demokrasi almaktadır. Bu soruya verilen cevapları katılımcıların eğitim seviyesine göre incelediğimizde, ekonomik problemler yanıtı ortaokul ve lise mezunlarında ön planı çıkarken üniversite mezunlarında insan hakları ve demokrasi cevabı ön plana çıkmıştır.

Şekil 29: Türkiye'nin Olumlu Yönü

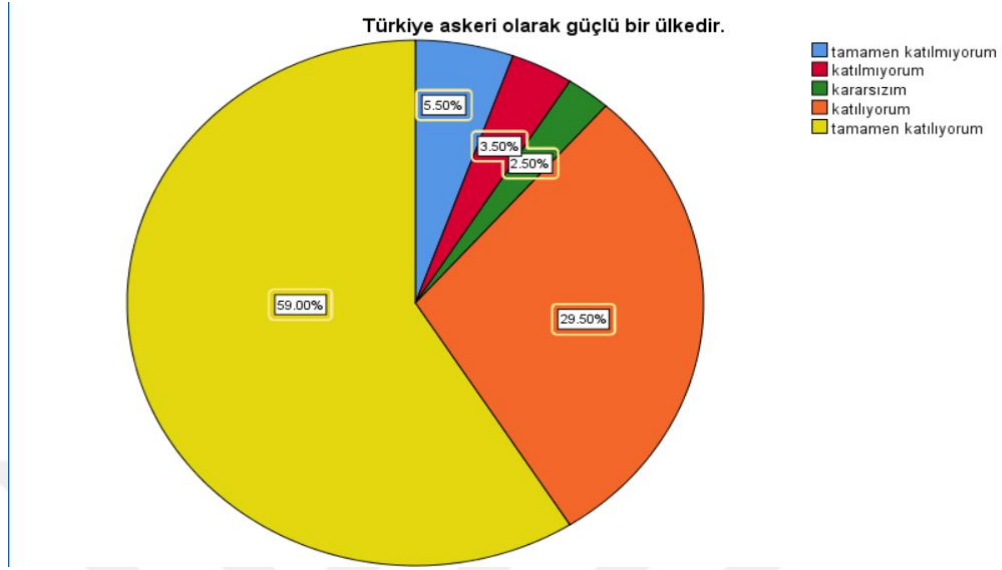

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 30: Azınlık Olup Olmama Durumlarına Göre Türkiye'nin Olumlu Yönleri

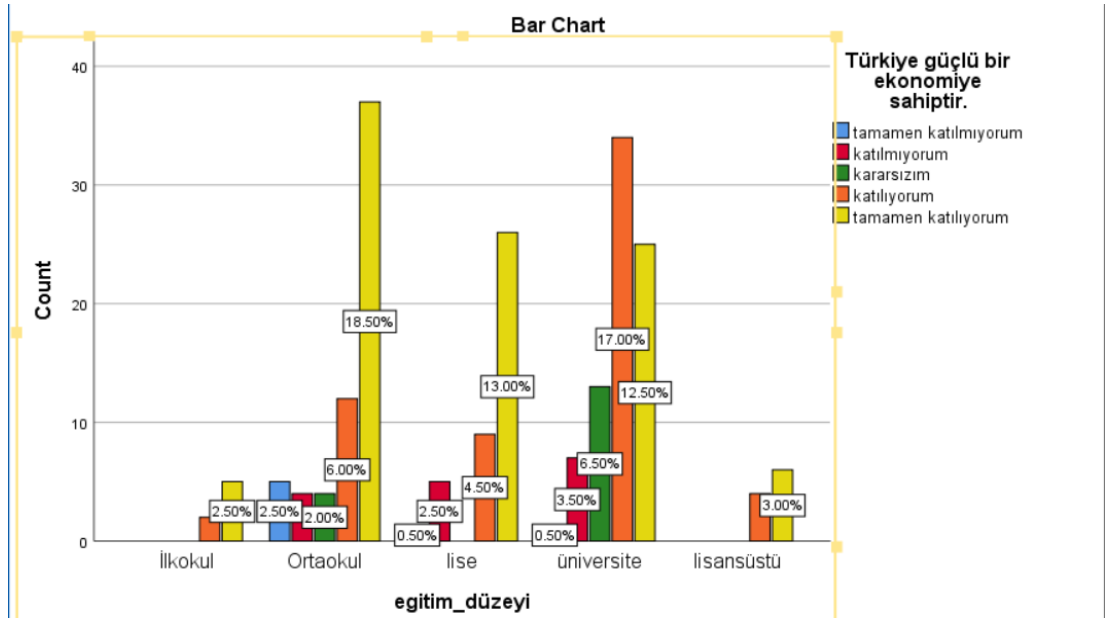

Şekil 31: Türkiye'nin Askeri Gücü Hakkında Katılımcıların Düşünceleri

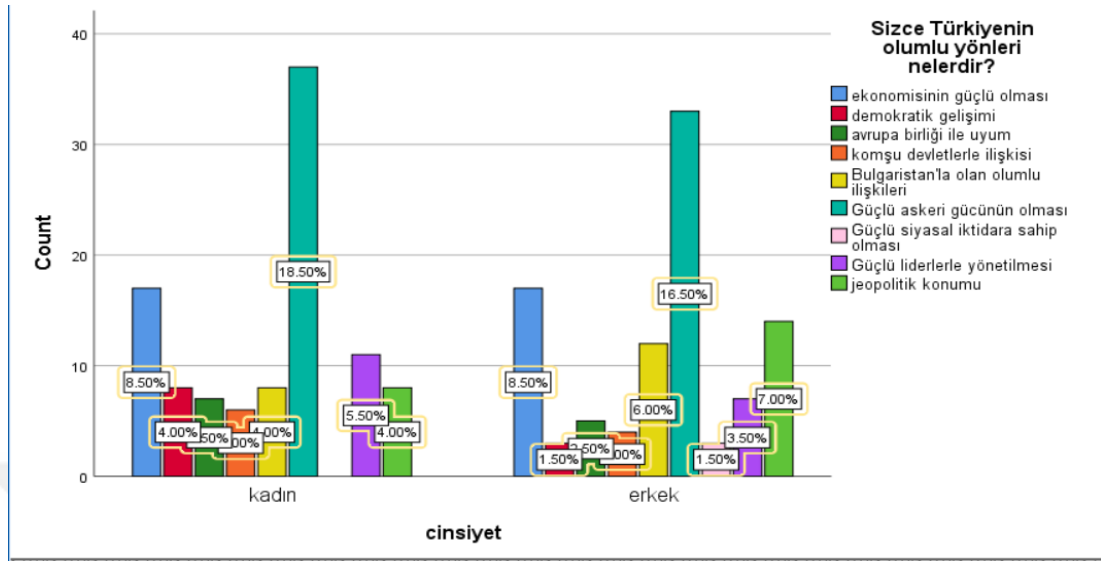
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 32: Eğitim Seviyesine Göre Katılımcıların Türkiye Ekonomisi Hakkındaki Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 33: Cinsiyet Grubuna Göre Türkiye'nin Olumlu Yönü

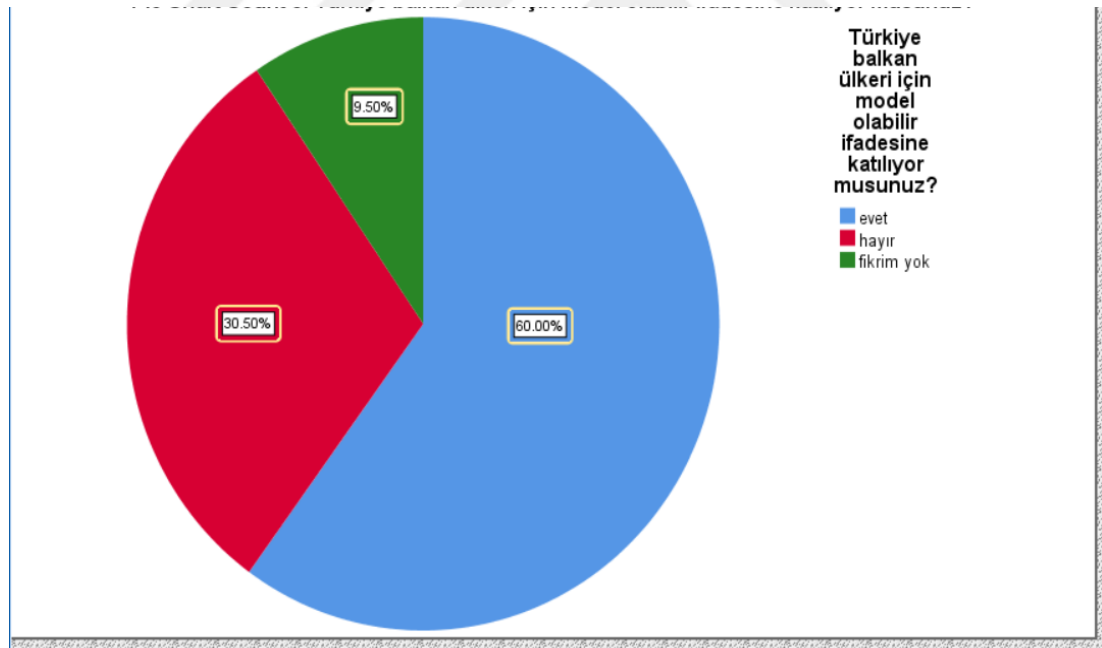
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ankete katılanların Türkiye'ye ile ilgili olumlu özelliklerinin ne olduğu sorulduğunda ise öne çıkan cevabın %35'lik bir oranla Türkiye'nin güçlü askeri güce sahip olması olarak belirlenmiştir. Askeri güç politik alanda kilit kavramlardan bir tanesi olmakla birlikte Türkiye'nin NATO'nun en güçlü beşinci ordusuna sahip olması ²⁴⁶ Türkiye'nin yumuşak gücüne katkıda bulunmaktadır. Azınlık olup olmalarına göre değerlendirdiğimizde hem azınlık olan vatandaşlar hem azınlık olmayan vatandaşlar en önemli olumlu özellik olarak, güçlü askeri gücü olması cevabını verirken ikinci olumlu özelliğe verilen cevapların farklılaştığı görülmüştür. Azınlık olan vatandaşlar, Türkiye'nin güçlü ekonomisi cevabını verirken azınlık olan vatandaşlar Bulgaristan ile olumlu ilişkilerinin olması cevabını vermişlerdir. Katılım sorularında da Türkiye askeri olarak güçlü bir ülkedir diyenlerin oranı %88,50'dir. İkinci olarak ön plana çıkan cevap ise Türkiye'nin ekonomik önemli bir güç olarak düşünülmesidir. Bu durum Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlayabilir. Ankete katılanların %17'si Türkiye'nin ekonomik potansiyelini olumlu olarak değerlendirmektedir. Katılımcıların eğitim seviyesine göre bakıldığında eğitim

²⁴⁶ <https://www.globalfirepower.com/countries-listing-nato-members.php#:~:text=GFP%20REGION-S%20%7C%20ANNUAL%20RANKING&text=Color%20arrows%20indicate%20year%2Dover,c ombined%20GFP%20rating%20of%203.8900> (16.06.2022).

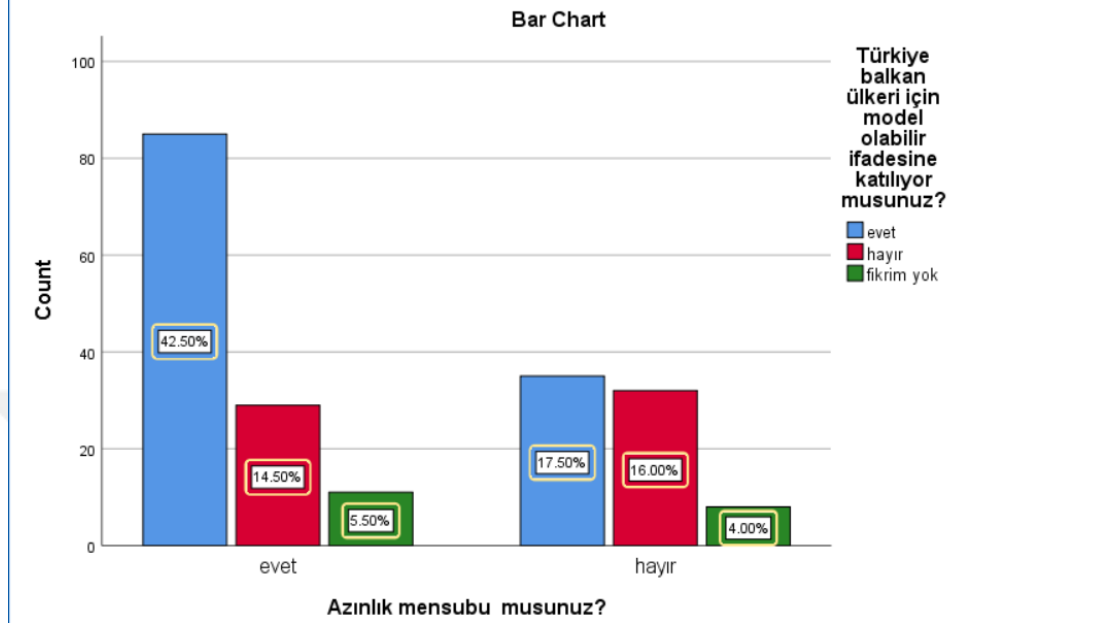
seviyesi arttıkça katılan kişilerin Türkiye ekonomisinin güçlü olduğuna dair katılım oranı artmıştır. Üniversite mezunlarının Türkiye'nin güçlü ekonomisi olduğuna katılım oranı %29,50'dir. Ancak sanat, kültür ve bilimsel alandaki çalışmalar aynı zamanda insan hakları gibi konularda Türkiye'nin olumlanma oranı o kadar yüksek değildir. Bu durum bizlere Türkiye'nin bu alanlarda gerçekleştireceği adımlarla beraber ülkenin yumuşak gücünü ve diğer ülkelerdeki algının olumlu yöne çevrilmesinin gerekliliğini göstermektedir. Bu noktaya kadar kadın ve erkek katılımcılar paralel görüş bildirmişken kadınlar, %5.50'lik bir oran ile Türkiye'nin güçlü bir lider profili ile yönetilmesi konusunu olumlu yön olarak değerlendirendirmişlerdir. Erkekler ise Türkiye'nin güçlü liderle yönetilmesinden ziyade Türkiye'nin jeopolitik konumunun %7'lik bir oran ile daha önemli olduğu görüşündedir.

Şekil 34: Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İçin Model Olarak Görülüp Görülmemesi

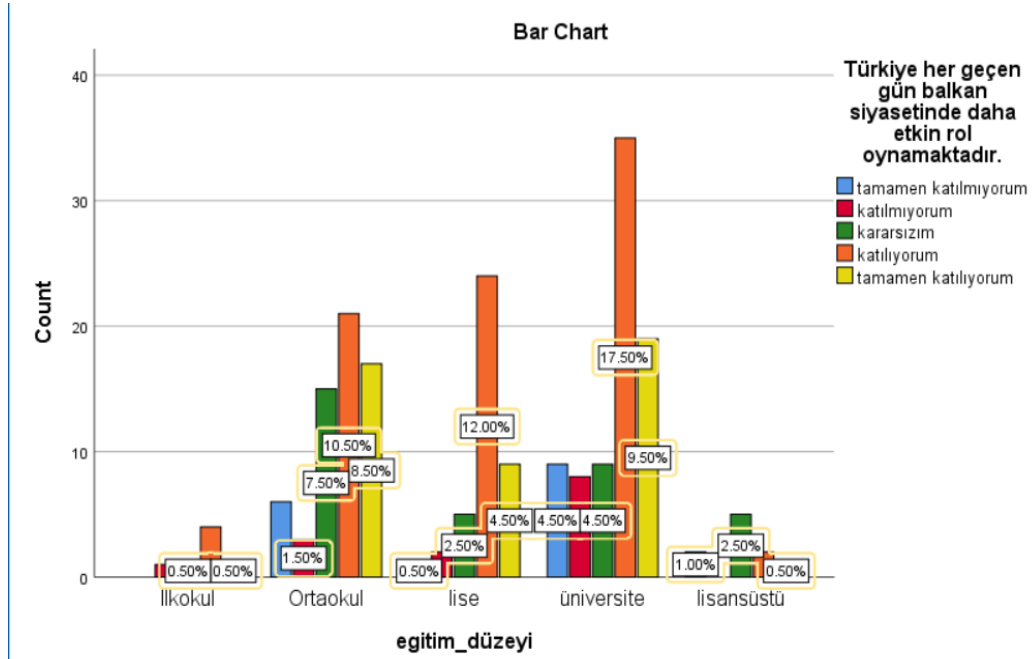
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 35: Katılımcıların Azınlık Olup Olmamalarına Göre Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İçin Model Olarak Görülüp Görülmemesi

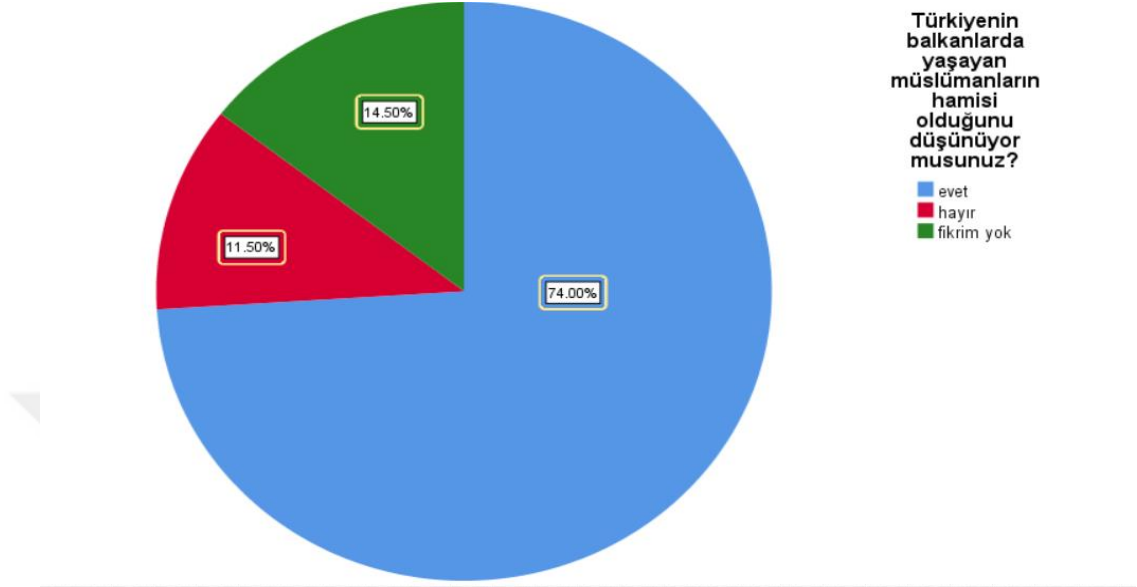
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 36: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'nin Balkan Siyasetindeki Etkinliği Hakkındaki Düşünceleri

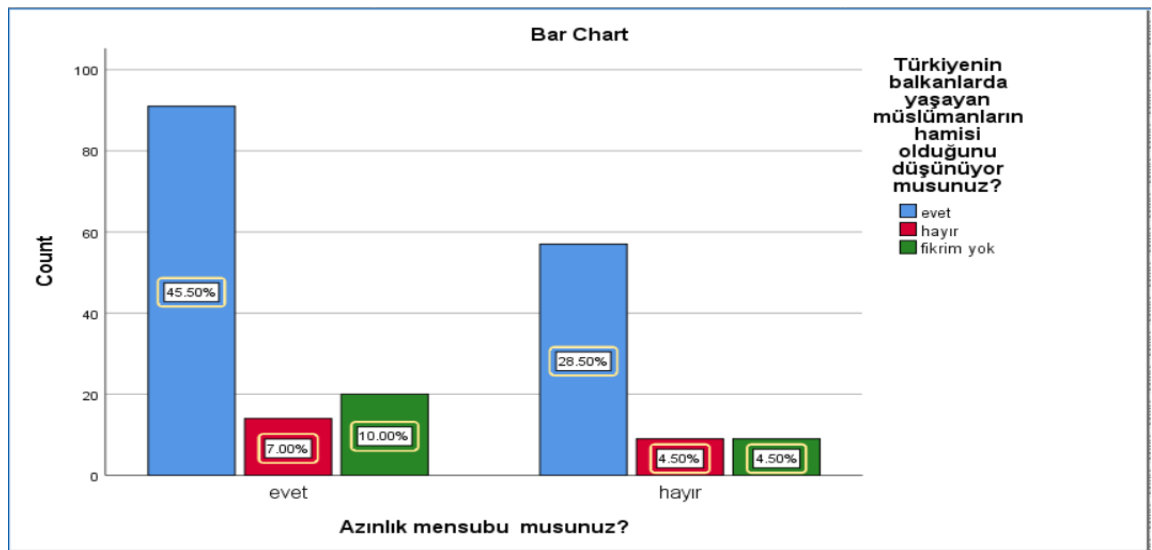
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 37: Katılımcıların Türkiye'nin Balkanlarda Yaşayan Müslümanların Hamisi Olup Olmadığı Hakkındaki Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

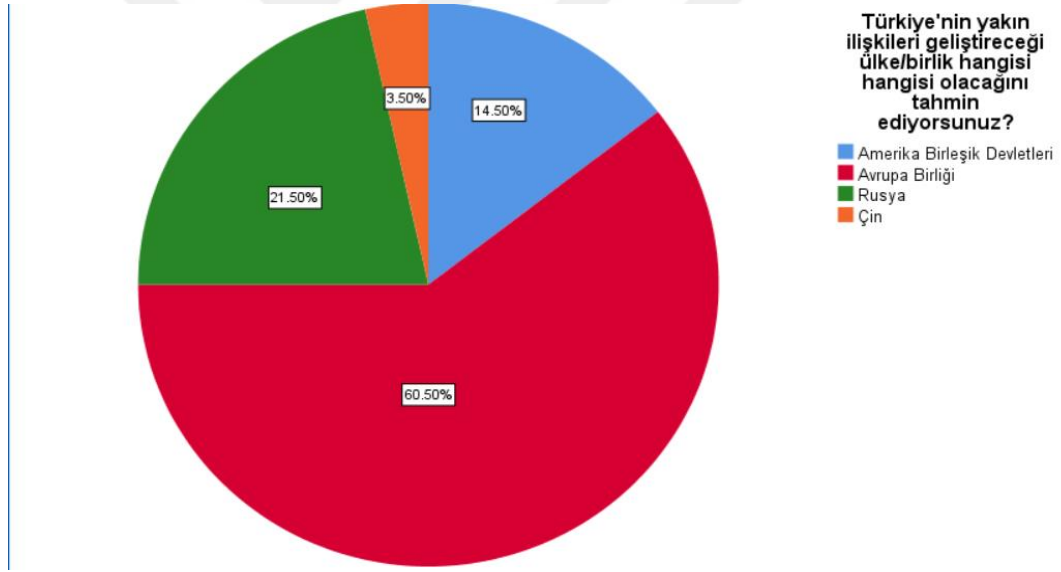
Şekil 38: Azınlık Olup Olmamalarına Göre Katılımcıların Türkiye'nin Balkanlarda Yaşayan Müslümanların Hamisi Olup Olmadığı Hakkındaki Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılar, Türkiye'nin balkanlarda yaşayan Müslümanların hamisi olduğunu düşünmektedir. Azınlık olup olmamalarına göre değerlendirildiğinde ise hem azınlık olan kişiler hem de azınlık olmayanlar Türkiye'yi balkanlardaki Müslümanlar üzerinde koruyucu bir güç olarak görmektedir. Balkanlarda TİKA'nın başlatmış olduğu Ramazan ayında Balkanlar ve Doğu Avrupa'da bölgelerinde gıda destek programının ülkede 10 binden fazla insana ulaşmış olması²⁴⁷, Bulgaristan'da yer alan Kırcaali şehrinin kurucusu Gazi Kırca Ali'nin kabri TİKA tarafından yenilenerek türbe yapılmıştır. Aynı zamanda Kırcaali Merkez Camii çevre düzenlemesinin de aynı kuruluş tarafından yapılmıştır²⁴⁸.

Şekil 39: Türkiye'nin Gelecekte Yakın İlişki Kuracağı Ülke /Birlik Tahminleri

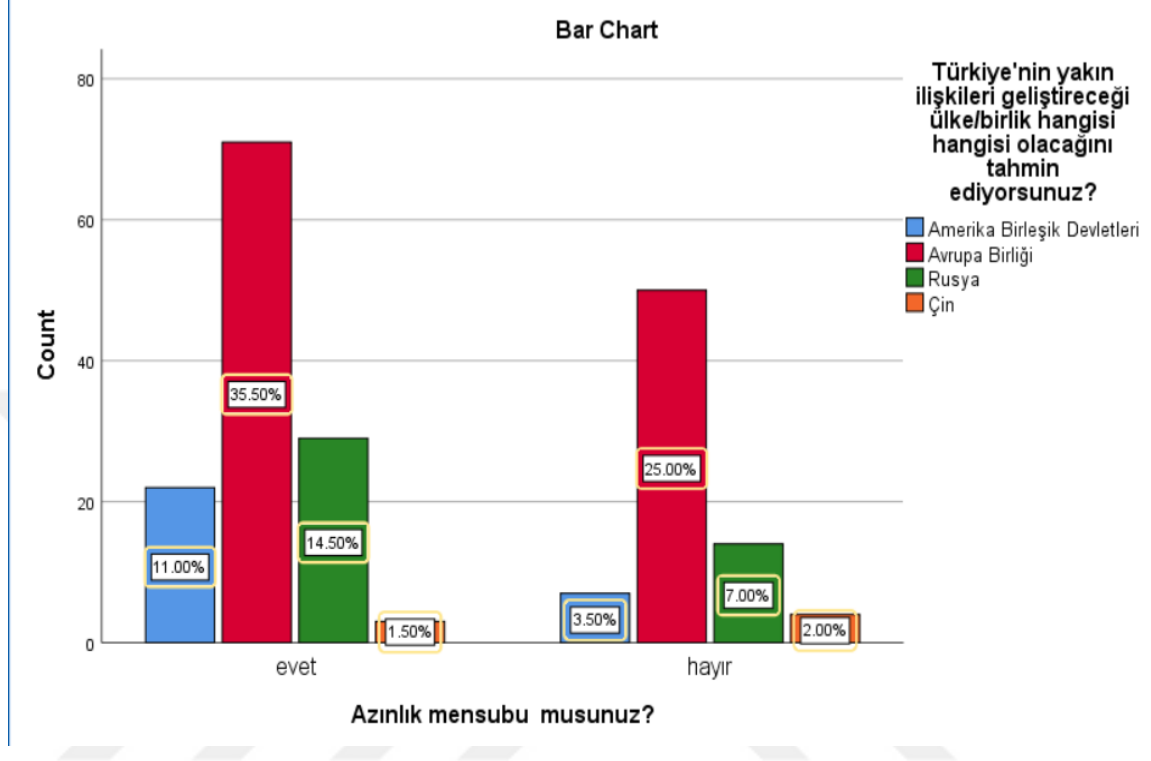

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

²⁴⁷ https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gida_destek_programi_bulgaristan%27da_basladi57545(E.T. 16.06.2022).

²⁴⁸ https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bulgaristan%27da_gazi_kirca_ali%27nin_turbesi_tamamlandi-51798(E.T.16.06.2022).

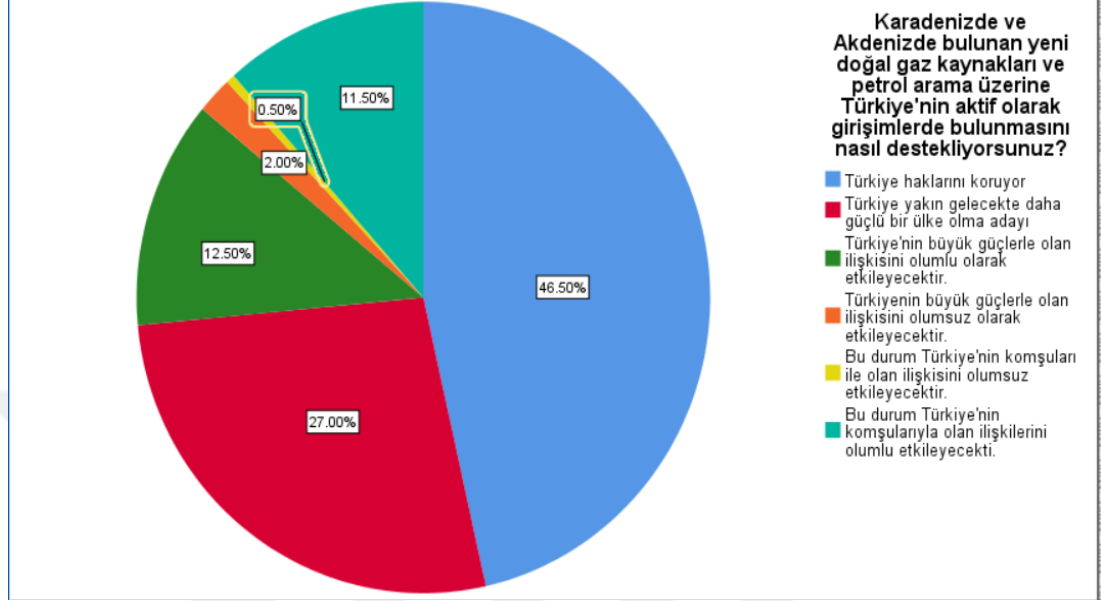
Şekil 40: Azınlık Olup Olmamlarına Göre Katılımcıların Türkiye’nin Gelecekte Yakın İlişki Kuracağı Ülke /Birlik Tahminleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

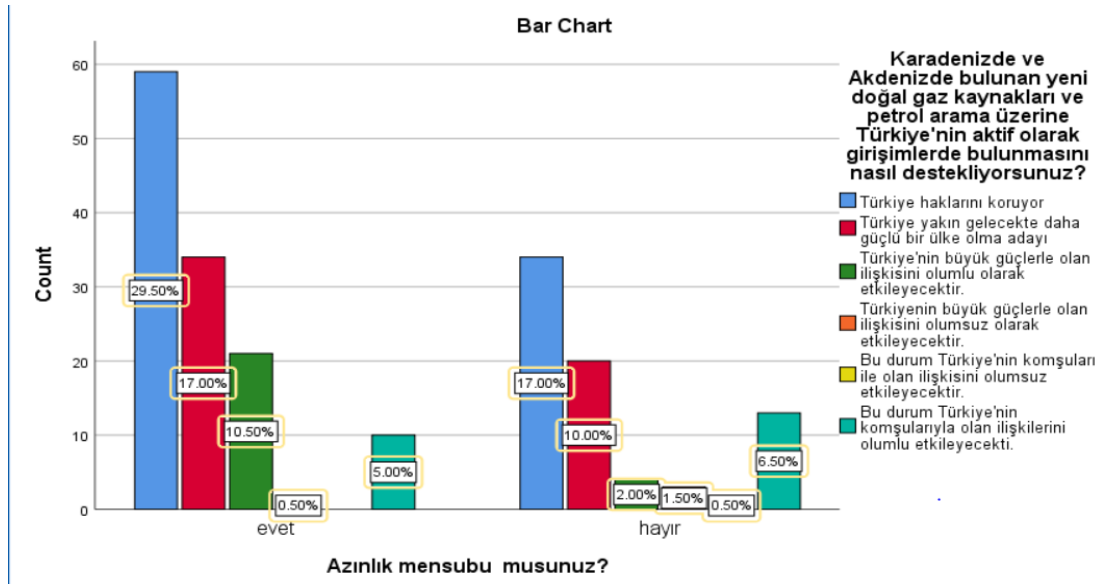
Katılımcılar, Türkiye’nin gelecekte %60,50’lik bir oranla Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştireceğini düşünürken ikinci olarak katılımcıların %21.50’lik bir oranı Rusya ile ilişkilerin gelişeceğini düşünmektedir. Azınlık olma ve olmama durumlarına göre değerlendirildiğinde hem azınlık olan vatandaşların hem de azınlık olmayan vatandaşların Türkiye’nin Avrupa Birliği ile gelecekte ilişkilerini geliştireceğini düşünmektedir. Bu görüşlerinnde azınlık olup olmama durumlarına göre görüşlerinde herhangi bir farklılık olmamaktadır. Her iki grupta, Türkiye’nin önemli güç ortakları ve büyük güçlerle ilişki içinde olacağı düşünülmektedir.

Şekil 41: Doğalgaz ve Petrol Aramalarında Türkiye'nin Aktif Rolde Bulunmasının Nasıl Değerlendirildiği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

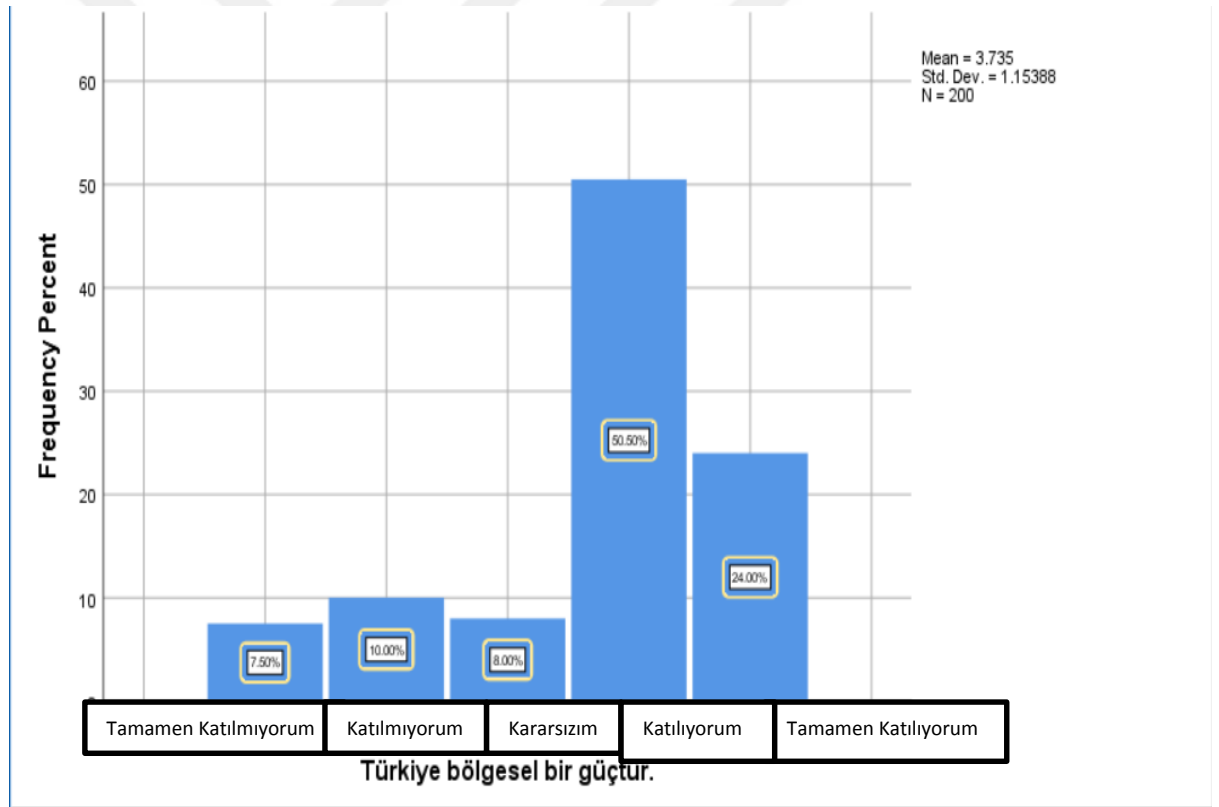
Şekil 42: Azınlık Olup Olmamlarına Göre Katılımcıların Doğalgaz ve Petrol Aramalarında Türkiye'nin Aktif Rolde Bulunmasının Nasıl Değerlendirildiği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

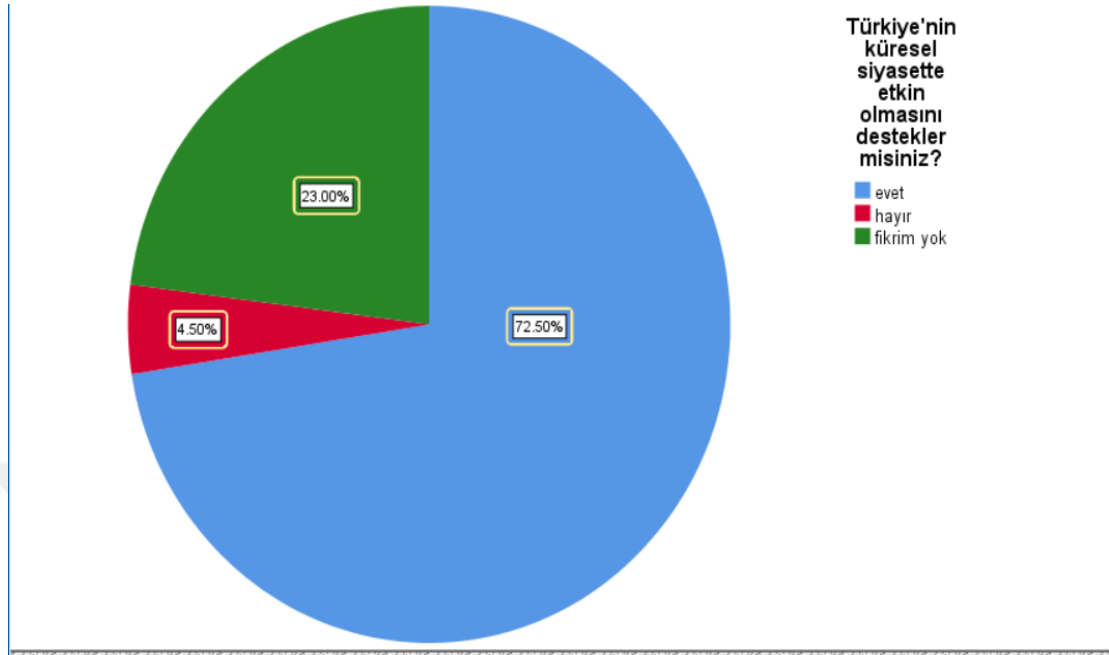
Türkiye'nin Karadeniz ve Akdeniz'de bulunan yeni doğalgaz kaynakları ile ilgili aktif çalışmalarda bulunulması katılımcılar %46.50'lik oranda Türkiye'nin haklarını koruduğunu düşünürken aynı zamanda Türkiye'nin yakın gelecekte güçlü bir ülke adayı olacağı hakkında görüş bildirmişlerdir. Bulgaristan'da yaşayan vatandaşların azınlık olup olmama durumlarına göre değerlendirdiğimizde hem azınlık olanların hemde azınlık olmayanların aynı görüşte olduğu görülmüştür. Bu durum Bulgaristan'da yaşayanların Türkiye'nin geleceği ile ilgili olarak olumlu düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların Türkiye'nin geleceği ile ilgili karamsarlık içinde olmadığı görülmektedir.

Şekil 43: Katılımcıların Türkiye'nin Bölgesel Güç Olması Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 44: Türkiye'nin Küresel Siyasette Etkin Olmasının Desteklenme Oranı

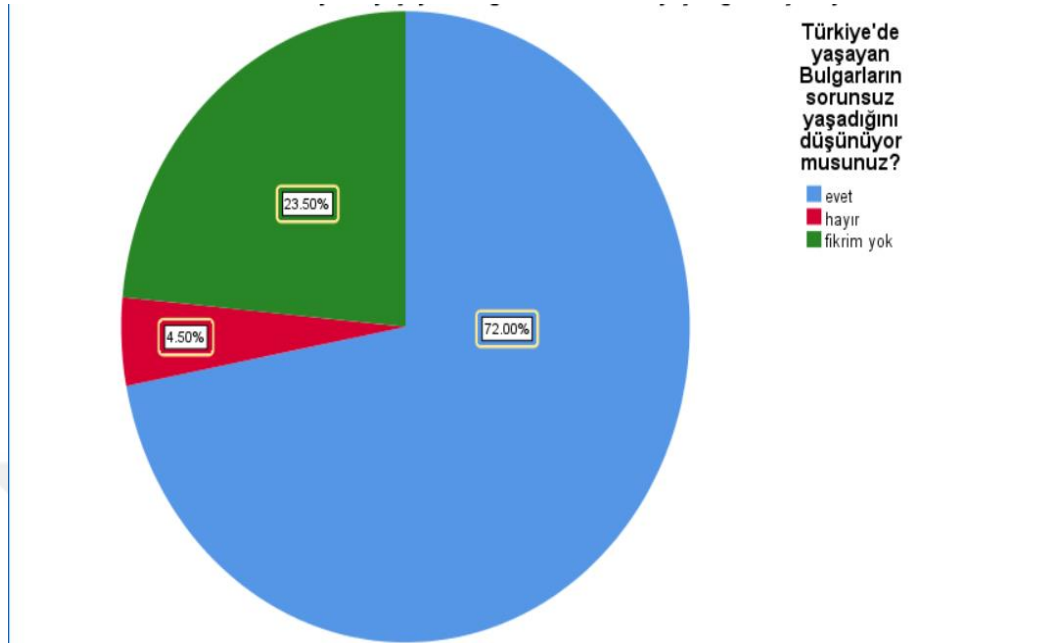

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloyu incelediğimizde katılımcılar %74.50'lik bir oranda Türkiye'nin bölgesel güç olduğunu düşünmektedir. ABD Uluslararası İstihbarat Konseyi'nin 2021 yılında yayımlamış olduğu Küresel Eğilimler 2040 raporuna baktığımızda da önümüzde ki 20 yıl içerisinde Türkiye'nin bölgesel güç olacağı belirtilmiştir²⁴⁹. Aynı zamanda katılımcılar, Türkiye'nin küresel siyasette etkin bir rol oynamasını %72,50'lik bir oranla desteklemektedir. Türkiye Bulgaristan ilişkilerinin olumlu yönde olması Bulgaristan'da yaşayanların Türkiye'nin küresel alanda attığı adımları daha fazla destekleri görülmektedir.

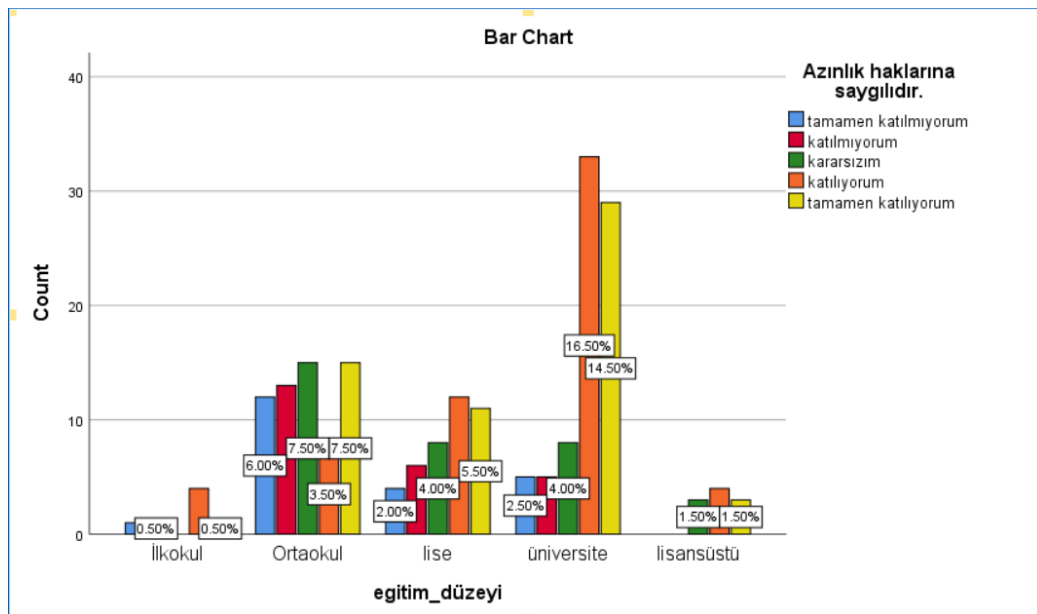
²⁴⁹ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56690279> (E.T.28.06.2022).

Şekil 45: Ankete Katılan Kişilerin Türkiye’deki Bulgarlar Hakkındaki Düşünceleri

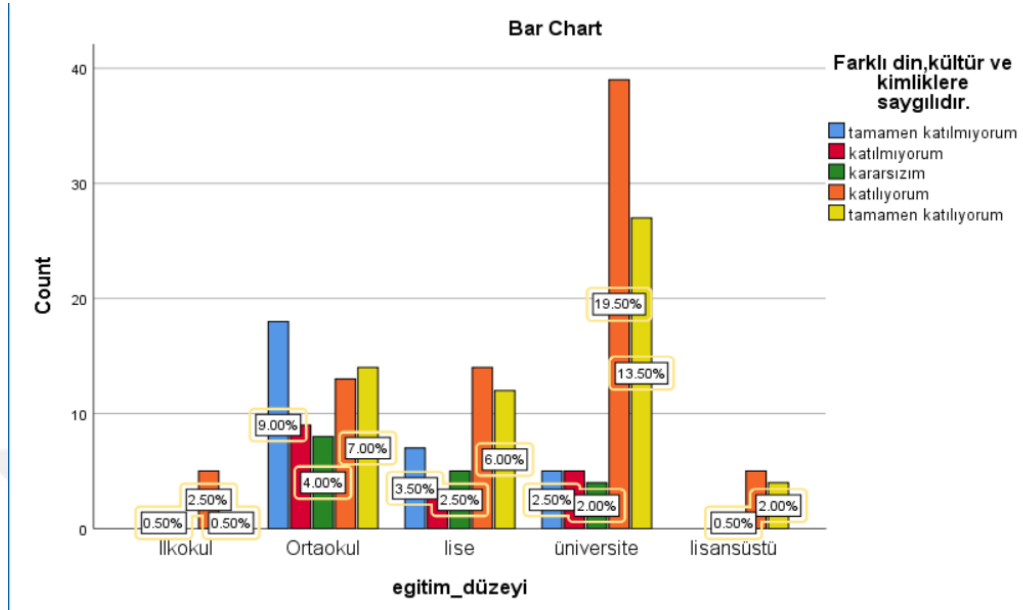
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 46: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye’nin Azınlıklara Karşı Tutumu Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 47: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye’deki Din, Bölge Ve Kültür Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılar, %72’lik bir oran ile Türkiye’de yaşayan Bulgarların sorunsuz yaşadığını düşünmektedir. Türkiye’de Ortodoks Bulgarlar genellikle İstanbul’da yaşamını sürdürmektedir. Sayıları her geçen yıl azalmasına rağmen etnik kimliklerini koruyabilmişlerdir²⁵⁰. Her ne kadar ilişki kurdukları semtten komşuları ve yerel yönetim tarafından bu toplum bilinse de kendilerine ait Stevi Stefan kilisesinde hem de dini hem de kültürel faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu toplumun Komünist rejim sonrası Bulgaristan devleti ile olan ilişkileri son 20 yılda artmıştır. Bu toplum iki ülkenin ilişkilerinde her ne kadar Bulgaristan’daki Türk toplumu kadar sayıları fazla olmasa da oldukça önemlidir. Bu toplumun kendi vakfını kurması, kendi dilini kliselerde öğretmesi hem dini hem de kültürel faaliyetlerine devam etmesi Türkiye’de sorunsuz yaşadıkları kanıtlar niteliktedir²⁵¹. Nitekim ki Bulgaristan’da yaşayanlar ’da Türkiye’de yaşayan Bulgarların sorunsuz yaşadığını düşünmektedir.

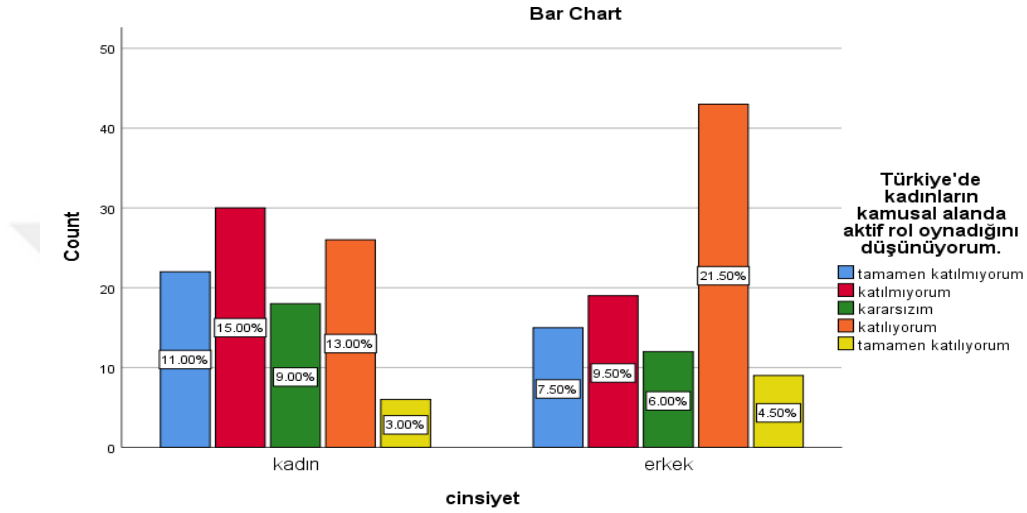
Diğer bir katılım sorusunda Türkiye’nin azınlık haklarına saygılı olduğu katılımcılar tarafından katılım derecelerine göre işaretlenmiştir. Bu katılım sorusu ile

²⁵⁰ <https://bnr.bg/tr/post/100897392/gorulmeyentoplumistanbuldakiiristiyانبulgarlar> (28.06.2022).

²⁵¹ <https://bnr.bg/tr/post/100918039/zhfdsdhgf>, (28.06.2022).

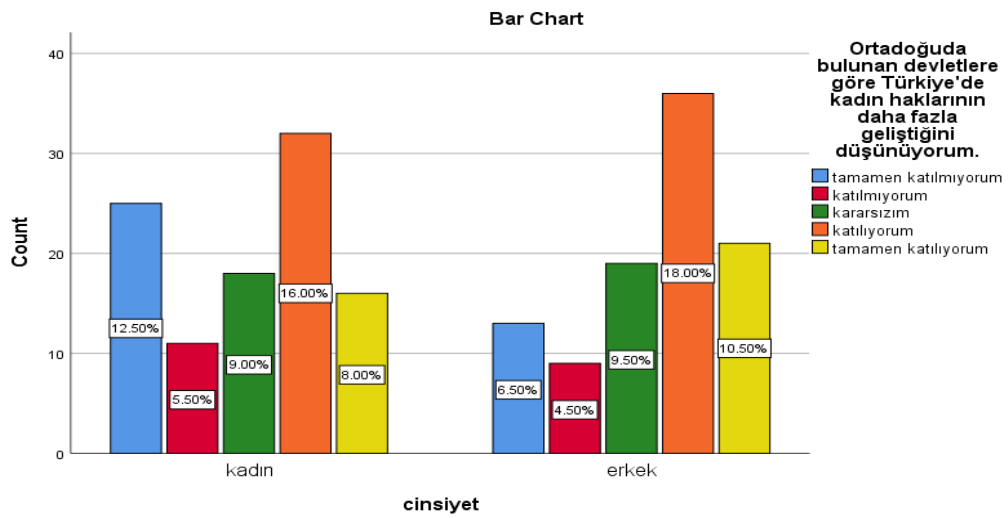
katılımcıların eğitim seviyesini karşılaştırıldığında eğitim seviyesi arttıkça bilgiye dayalı olarak Türkiye'nin azınlık haklarına saygılı bir ülke olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin farklı din, kültür ve kimliklere saygılı olmasına katılanların oranının eğitim seviyesi arttıkça arttığı görülmektedir.

Şekil 48: Cinsiyetlere Göre Türkiye’de Kadınların Kamusal Alandaki Rolü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

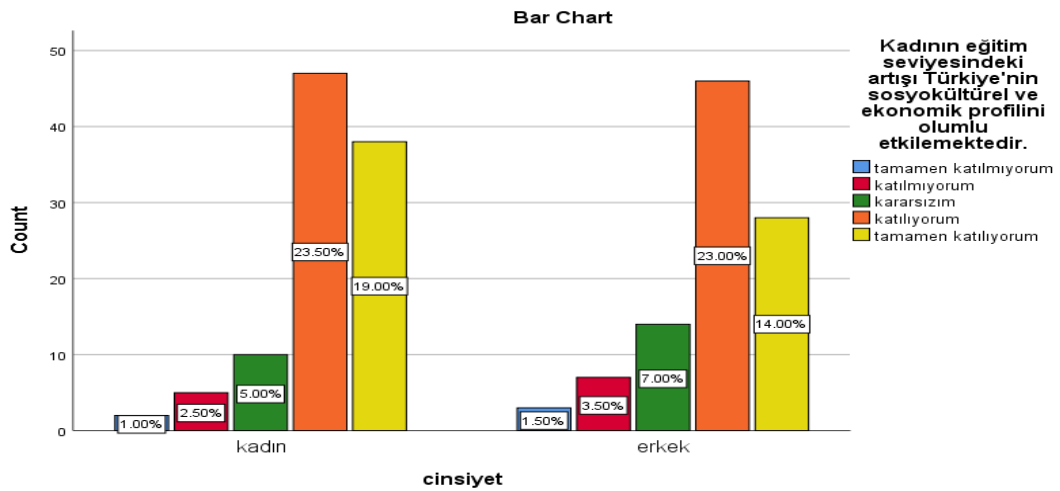
Şekil 49: Ortadoğu’da Bulunan Kadın Hakları İle Türkiye’de Bulunan Kadın Hakları Hakkında Katılımcıların Analizi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ortadoğu’da bulunan devletlere göre Türkiye’de bulunan kadın haklarının gelişimi ile ilgili soruya kadınların %24’ü, erkeklerin ise %28,5 oranında olumlu cevap verirken olumsuz cevap verenlerin oranı azımsanacak noktada değildir. Kadınlar %18 oranında erkekler ise %11 oranında olumsuz kanaat bildirmişlerdir. Bu konu hakkındaki tüm değerlendirmeler dikkate alındığında, kadınların Türkiye’deki kadın hakları ile ilgili hassasiyetlerinin ve beklenti seviyelerinin daha yüksek olduğu düşünülebilecektir. Bu düşünce ile birlikte her ne kadar farklı toplumlardan gelseler de kadınlar arasında dayanışma olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir. Nitekim Türkiye’de kadınların kamusal alanda aktif rol oynamadığını düşünen kadınların oranı %26 iken kadınların kamusal alanda aktif rol oynadığını düşünen erkeklerin oranı %26 olmuştur.

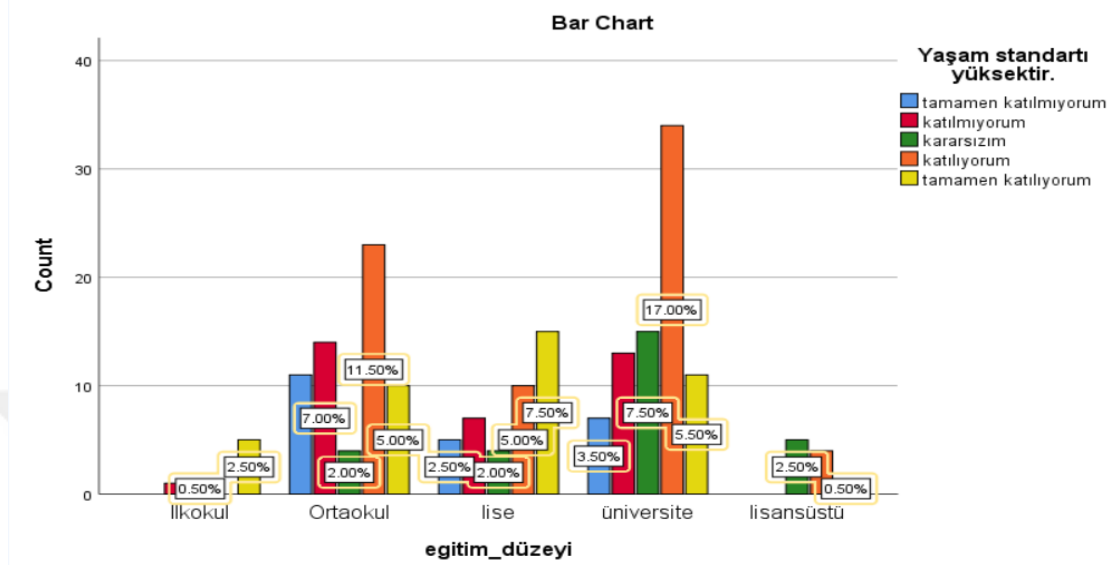
Şekil 50: Cinsiyetlere Göre Kadının Eğitim Seviyesinin Türkiye’nin Sosyokültürel Ve Ekonomik Profilini Etkilemesi Hakkındaki Düşünceleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

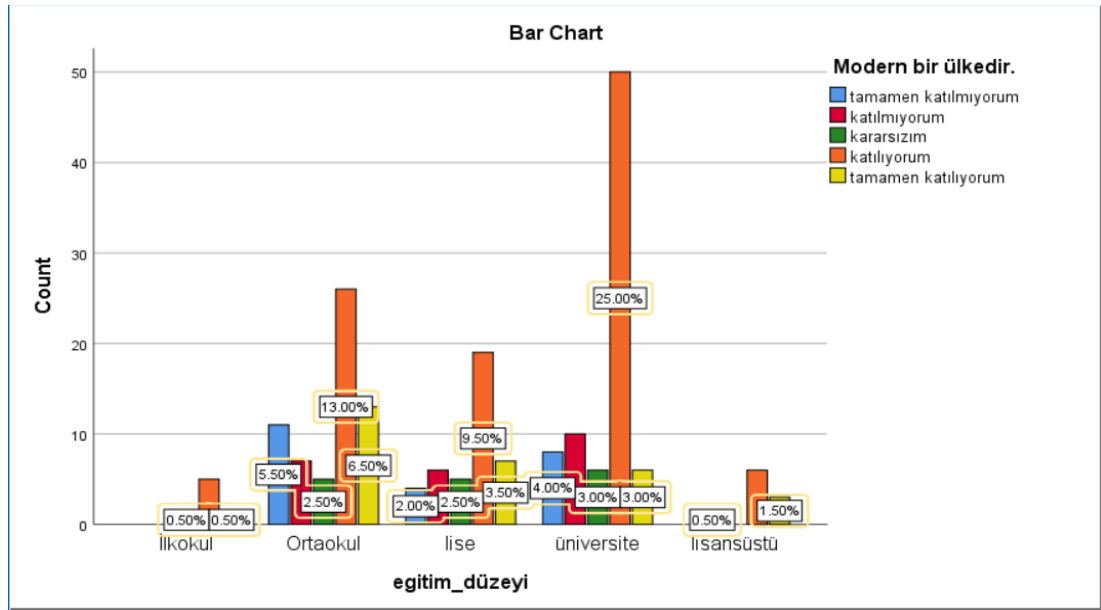
Ankete katılan bireyler Türkiye’de kadınların eğitim seviyesinin artmasına paralel olarak ekonomik özgürlüklerinde de bir artış olacağını düşünmektedir. Bir sonraki soruda kadınların eğitim seviyesi arttıkça Türkiye’nin ekonomik profilinin olumlu yönde etkiyeceği kadınlar ve erkekler arasında fikir birliği içinde düşünülmelidir.

Şekil 51: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye’deki Yaşam Standardı Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

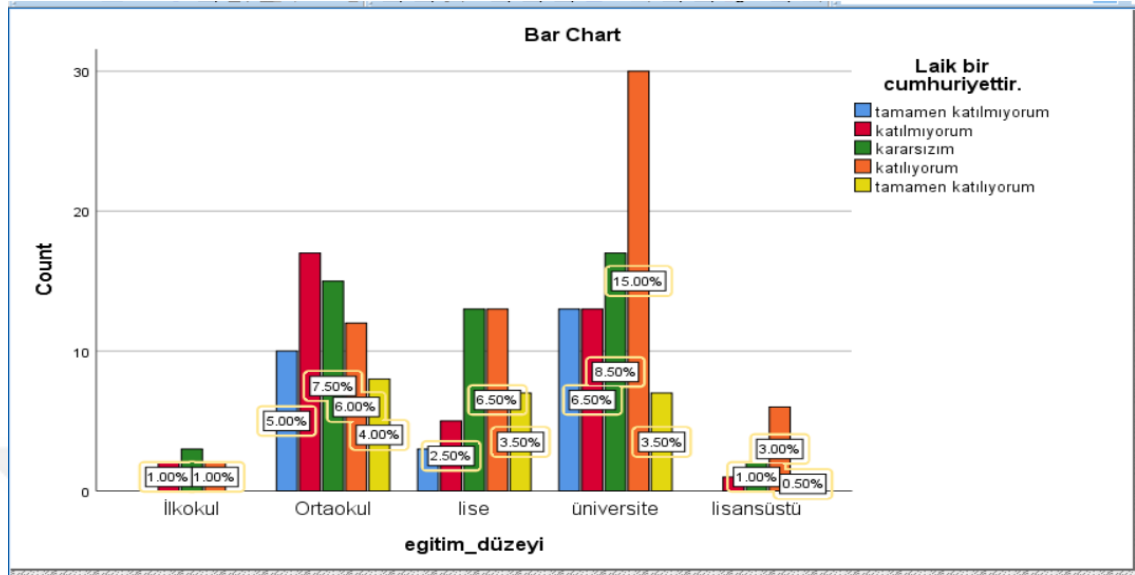
Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 52: Eğitim Seviyelerine Göre Katılımcıların Türkiye’deki Modernlik Hakkında Düşüncelerinin Dağılımı

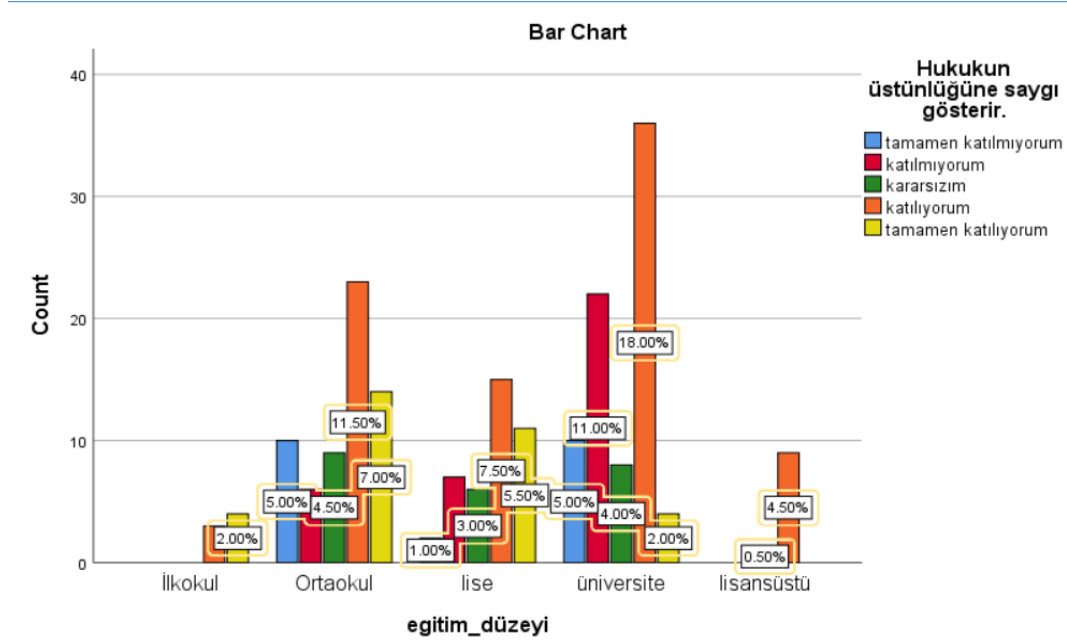

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 53: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'nin Sistemi Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Şekil 54: Katılımcıların Eğitim Seviyelerine Göre Türkiye'deki Hukuk Üstünlüğü Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ders kitapları, devletlerin ideolojisini genç kuşaklara aktarma amacını taşımaktadırlar. Yapılan araştırmada, Bulgaristan’da “İnsan ve Toplum” dersinde ilkokulda okutulan ders kitabında Türklerle ilgili olarak çeşitli ithamlara yer verildiği görülmüştür. Bu kitaplar ile eğitim sistemi içerisinde öğrencilerin beyinleri Türk düşmanlığı ile sistematik bir şekilde yıkanmaya çalışılmıştır²⁵². Bulgaristan’daki Türklerin geçmişlerinin tarihsel olarak incelenmemiş aynı zamanda okul kitaplarında Türkler ile ilgili anlatımlara yer verilmemiştir. Aynı zamanda Osmanlı dönemi ile ilgili olumsuz algı oluşturulmuştur. Eğitim sisteminde Türklere karşı oluşturulmaya çalışılan bu algının yanı sıra basında da Todor Jivkov döneminde Türklere karşı olumsuz algı oluşturulmuştur. Yayın organlarında Türkiye’de gerçekleştirilen grevler ve olumsuz haberler vurgulanarak yayınlanmıştır. Ayrıca Bulgaristan’dan Türkiye’ye hususi olarak gönderilen kişilerin gezileri belirli fotoğraflar ile yayınlanmıştır. Fotoğraflar genellikle köylerde, kenar mahallelerde çalışan insanlardan oluşmaktadır²⁵³. Tüm bunlar ile Bulgaristan’ın Türkiye’den daha gelişmiş olduğu algısı yaratılmak istenilmiştir.

Anket sorularımızda da Türkiye ile ilgili olan sorularda eğitim seviyesi arttıkça Türkiye’ye karşı olumlu algının arttığı görülmektedir. Bu da eğitim seviyesi arttıkça bireylerin araştırmaları sonucunda, Türkiye ile ilgili olan algılarının olumlu yönde değiştiğini söyleyebiliriz.

²⁵² İsa Tak ve Nurses Yıldız, 1980–1990 Yılları Arasında Bulgaristan’da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Ve Osmanlı Algısı, **Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi** Yıl:2, Sayı:2, 2014, s.84.

²⁵³ Süleyman Köksal, **Komünizm Döneminde Bulgaristan’da Türkiye Algısı ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s.118-119.

SONUÇ

Balkanlar; Türkiye açısından bakıldığında hem Avrupa'ya açılan kapı hem de Türklerin kültürel ve tarihsel nüfuzunun yoğun olduğu bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra Türkiye, Balkan devletleriyle olan ilişkilerinde barışçıl bir politika izlemiştir. Türkiye'nin o dönem için statükoyu koruma anlayışı, ülkenin Balkanlara yönelik gerçekleştirdiği politikaya da yansımıştır. Balkan ülkesi olan Türkiye'nin Balkanlara karşı aktif bir dış politika izlemesi 1980'ler ve sonrasındaki döneme rastlamaktadır. Balkanlara yönelik Türkiye'nin daha aktif bir dış politika izlemesi; Bulgaristan'da 1980'li yıllarda Türk azınlığa yönelik olarak gerçekleşen olumsuz tutumlar ve sonrasında gerçekleşmiştir. Todor Jivkov döneminde Türk azınlığı asimile etmek için çeşitli sosyal, politik ve kültürel baskılara başvurmuştur. Türk azınlığına karşı gerçekleştirilen asimilasyon politikalarından biri de olumsuz bir Türkiye algısı yaratmaktır. Bu tez çalışmasında oluşturmak istenen bu algının azınlıklarda nasıl oluştuğu azınlık olmayanlarda nasıl olduğu gerçekleştirilmeye çalışılan olumsuz algının zaman içerisinde törpülenip törpülenmediğini ölçmektir.

Bulgaristan'daki ulusçuluk sürecinden itibaren Bulgaristan'da Türklere karşı gerçekleştirilen ayrımcı söylemler ve bu söylemleri devlet politikalarında uygulayarak Türklerin "öteki"yi temsil etmesi istenmiştir. Bu ötekileştirme ile birlikte Türklerin temsil etmiş olduğu öteki algısı aynı zamanda ötekilerin anavatanı olarak düşünülen Türkiye'ye karşı olumsuz bir algı oluşmuştur. Ancak ankete katılanlar arasında Türkiye'ye gelmeden önce geldikten sonra arasında görüş değişiklikleri ciddi farklar bulunmaktadır. Katılımcılar, Türkiye'yi ziyaret ettiklerinde görüşlerinin olumlu olduğunu söylemişlerdir. Bu durum da daha önceden gerçekleştirilen ötekileştirme ve olumsuzlama çabası ülkeyi görmeden önce düşünceleri olumsuza çevirirken ülkeyi gördükten sonra bu olumsuzlamaların pek de işe yaramadığı görülmüştür. Olumsuzlama algısının işe yaramadığını katılımcıların Türkiye'ye en az 1 en fazla 10 kez gelenlerinin oranının yüksek olduğu için Türkiye'ye ilişkin kanaatlerin sadece duyuma ve duygusal algıya dayalı olarak oluşmadığını aynı zamanda gözlemle de oluştuğu görülmüştür.

Ankete katılanların %62.5'lik oranı kendilerini azınlık mensubu olarak tanımlamışlardır. Azınlık mensubu olan vatandaşlar, Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların en önemli sorunu olarak %38.5'lik bir oranı azınlıkların ayrımcılığa maruz kalmasından bahsederken azınlık olmayan vatandaşlar ise %20'lik bir oranla ülkede yaşayan azınlıkların sorunu olmadığını söylemektedir. Bu da göstermektedir ki ülkede azınlık olmanın ayrımcılığa maruz kalmanın önünde ki en büyük etkidir. Azınlıkların maruz kaldığı ayrımcılık konusunda iyileştirilmeler için gerekli adımlar atılmalıdır.

Katılımcılar, Türkiye'yi politik alt sistem olarak %57'lik bir oran ile Ortadoğu ve Asya ülkesi olarak tanımlamışlardır. Türkiye'nin politik alt sistem olarak bu iki alt sistemde tanımlanması, Türkiye açısından Avrupa Birliği vizyonunun dışında bir algı oluştuğuna işaret etmektedir. Katılımcıların azınlık olan ve azınlık olmayan vatandaşlar olarak değerlendirdiğimizde, azınlık olan vatandaşlar, %16.5 oranında Ortadoğu ülkesi olduğunu belirtirken ikinci sırada %16 oranla Asya ülkesi almaktadır. Azınlık olmayan vatandaşlar ise ikinci sırada Türkiye için %9 oranında Akdeniz ülkesi olduğunu düşünmektedir. Ülkede yaşamakta olan azınlık vatandaşların Türkiye'nin politik alt sistemi hakkındaki bulgular oldukça dikkat çekicidir. Burada yaşayan azınlık olan vatandaşlara göre, Türkiye Avrupa Birliği vizyonu dışında yer almaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa değerlerine bağlılık oranında katılımcıların görüşleri dikkate alındığında, ankete katılanların eğitim seviyesi arttıkça Türkiye'nin Avrupa değerlerine bağlı olmadığını söyleyenlerin oranı artmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği adayı bir ülke olarak, bu algının değişmesi gereklidir. Aynı zamanda katılımcıların yaş aralığına göre değerlendirdiğimizde; 50 yaş üstü kişilerde Türkiye'nin politik alt sistem olarak Akdeniz ülkesi olduğunu söyleyenler ön plana çıkmıştır. 26-49 yaş aralığında ki katılımcılar, Türkiye'yi alt sistem olarak tanımlamada yüzdeler olarak daha yüksek oranda Asya ve Ortadoğu alt sistemi içinde tanımlamaktadır. Bu durum Todor Jivkov döneminde gerçekleştirilen ötekileştirme söylemlerinin ve Türkiye'nin Avrupa değerlerinden uzak bir ülke olduğu algısının bu yaş aralığında etkili olduğunu göstermektedir. Bulgaristan ile hem komşu ülkeler olunması hem de Avrupa Birliği adayı bir ülke olarak bu algının olumlu Avrupa değerlerine yaklaşan bir ülke algısı olarak değiştirilmesi gerekir.

Ankete katılanlar, %96'lık bir oran ile Türkiye ile Bulgaristan'ın iki ilişkilerini desteklediklerini belirtirken aynı zamanda %73.50'lik bir oranla ise; iki hükümetin

birbirleriyle iyi ilişkiler kurduğunu dile getirmişlerdir. Hem iki ülkenin ikili ilişkileri hakkında hem de iki hükümetin ilişkileri ile ilgili olarak vatandaşların azınlık olup olmama durumlarına göre görüşlerinde herhangi bir değişim olmamıştır. Bu durum Todor Jivkov sonrası dönemde Bulgaristan ve Türkiye hükümeti arasında iki ülke arasında ticari ve kültürel ilişkilerde iyileştirmeler, azınlık haklarında atılan adımlar sonrasında iki hükümetin iyi ilişkiler kurduğu ve katılımcıların ilişkilerin bu yönde olmasını destekledikleri görülmüştür. Aynı zamanda katılımcılar, Türkiye'nin balkanlarda yaşayan Müslümanların hamisi olduğunu düşünülmektedir. Hem azınlık olanların hem de azınlık olmayanların Türkiye'yi balkanlardaki Müslümanlar üzerinde koruyucu bir güç olarak görmektedir. Bu algının oluşmasında en önemli etkenlerin Türkiye İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) ve Yunus Emre Enstitüsü gibi kurumların yapmış olduğu çalışmaların etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye İş birliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Türkiye açısından dış politikada yumuşak güç enstrümanlarından birisidir. Savaş, yoksulluk, doğal afetler de zor durumda kalan ülkelere yardım ederek bu yumuşak gücü oluşturmaktadır. Bulgaristan özelinde ise yakın zamanda gerçekleştirmiş olduğu Ramazan ayında gıda destek programları ve ülkedeki gençlere medya alanında eğitim vermesi gibi çalışmalar bu algının oluşmasında etkili olmuştur. Bu anlamda bireylere ve topluma temas eden yardımlar daha etkili bir şekilde bu yönde algının oluşmasını sağlamıştır. Yunus Emre Enstitüsü de bu noktada Türk kültürünün tanıtılması amacıyla açmış olduğu Türk okulları ülkede yumuşak güç unsuru oluşturduğu görülmektedir.

İki ülkenin karşılaştığı en önemli sorun olarak, iki ülkenin de ekonomik problemler ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin karşılaştığı en önemli soruna katılımcıların azınlık olup olmama durumlarına göre verdikleri cevabın farklılaştığı görülmektedir. Azınlık olan vatandaşlara göre Türkiye'nin en önemli sorunu, ekonomik problemler iken azınlık olmayan vatandaşlar insan hakları ve demokrasi cevabını vermişlerdir. Azınlık olmayan vatandaşlar ikinci en önemli soruna ekonomik problemler cevabını verirken azınlık olan vatandaşların kadının toplumsal statüsü cevabını vermişlerdir. Türkiye'nin olumlu olarak gördükleri aynı zamanda ülkenin yumuşak gücü olarak nitelendirebileceğimiz unsurlar ise ilk olarak güçlü askeri güce sahip olması %36'lık bir oranla ön plana çıkarken diğer bir unsur ise %17'lik bir oran ile ekonomisinin güçlü olmasıdır. Bu iki unsur Türkiye'nin ülke halkı üzerinde yumuşak güç oluşturmuştur.

Azınlık olup olmalarına göre değerlendirdiğimizde hem azınlık olan vatandaşlar hem azınlık olmayan vatandaşlar en önemli olumlu özellik olarak güçlü askeri gücü olması cevabını verirken ikinci olumlu özelliğe verilen cevapların farklı olduğu görölmektedir. Azınlık olan vatandaşlar, Türkiye'nin güçlü ekonomisi cevabını verirken azınlık olan vatandaşlar Bulgaristan ile olumlu ilişkilerinin olması cevabını vermişlerdir. Türkiye'nin olumlu yönü olarak bu noktaya kadar kadın ve erkekler arasında cevaplar güçlü askeri güç ve ekonomisinin güçlü olması olarak paralel seyretmiştir. Ancak, Türkiye'nin olumlu yönünü kadınlar güçlü liderlerle yönetilmesi olarak %5.5'lik oran ile belirtmişlerdir. Erkekler ise Türkiye'nin güçlü liderle yönetilmesinden ziyade Türkiye'nin jeopolitik konumunun %7'lik bir oran ile daha önemli olduğu görüşündedir. Ancak sanat, kültür ve bilimsel alandaki çalışmalarda hem de insan hakları gibi konularda Türkiye'nin olumsuz yöndeki algıyı değiştirmesi gerektiği görölmektedir.

Türkiye'nin gelecekte yakın ilişkiler geliştireceği ülke /birlik sorusuna katılımcılar %60.50'lik bir oran ile Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştireceğini düşünürken ikinci olarak ise %21.50'lik bir oran ile Türkiye'nin Rusya ile ilişkiler geliştireceğini düşünmektedir. Azınlık olma ve olmama durumlarına göre değerlendirildiğinde hem azınlık olan vatandaşların hem de azınlık olmayan vatandaşların Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gelecekte ilişkilerini geliştireceğini düşünmektedir. Bu sonuçtan hareketle hem azınlık olan hem de azınlık olmayan vatandaşların, Türkiye'nin önemli güç ortakları ve büyük güçlerle ilişki içinde olacağı yönünde bir algının oluştuduğı görölmektedir.

Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerinin olumlu yönde olması Bulgaristan'da yaşayanların Türkiye'nin küresel alanda attığı adımları küresel ve bölgesel siyasette Türkiye'nin daha güçlü bir aktör olarak görmesini sağlamıştır. Katılımcılar %74.50'lik bir oranda Türkiye'nin bölgesel güç olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda katılımcılar, Türkiye'nin küresel siyasette etkin bir rol oynamasını %72.50'lik bir oranla desteklemektedir. Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerinin olumlu yönde olması ülkede yaşayanların Türkiye'nin küresel alanda attığı adımları daha fazla destekledikleri görölmektedir. Türkiye'nin Karadeniz ve Akdeniz'de bulunan yeni doğalgaz kaynakları ile ilgili aktif çalışmalarda bulunulması hakkında Bulgaristan'da yaşayanlar Türkiye'nin hem Karadeniz'de hem de Akdeniz'de haklarını koruduğunu

düşünmektedirler. Türkiye'nin geleceği ile ilgili olarak olumlu düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'nin geleceği ile ilgili olarak karamsar bir tablo beklenmedikleri söylenebilir.

Türkiye'de bulunan kadın haklarının Ortadoğu'da bulunan devletlere göre gelişimi ile ilgili soruya kadınların %24'ü, erkeklerin ise %28.5 oranında olumlu cevap verilmiştir. Ancak bu soruda olumsuz cevap verenlerin oranı da azımsanacak oranda değildir. Bulgaristan'da yaşayan kadınlar erkekler den daha yüksek oranda olumsuz kanaat bildirmişlerdir. Çıkan sonuçlara göre ülkede ki kadınların Türkiye'deki kadın hakları ile ilgili hassasiyetlerinin ve beklenti seviyelerinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar kadınlar farklı toplumlar içerisinde yer alsalar da birbirleriyle dayanışma içerisinde oldukları görülmektedir. Türkiye'deki kadınların kamusal alanda aktif rol oynadığını düşünmeyen kadınların oranı ile kadınların kamusal alanda aktif rol oynadığı düşünen erkeklerin oranı eşittir. Diğer soruya baktığımızda hem kadınlar hem erkekler Türkiye'de kadınların eğitim seviyesinin artması ile birlikte kadınların ekonomik özgürlüklerinin de artacağını düşünmektedir. Aynı zamanda katılımcılar, kadınların eğitim seviyesi arttıkça Türkiye'nin ekonomik profilinin olumlu yönde etkileneceği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Türkiye, Balkanlardaki tüm ülkeler ile bölgesel iş birliğini geliştirme çabasında olan bir ülkedir. Sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşlarının da bulunduğu çoklu ilişki ve diyalog ağıyla ekonomik ve kültürel alanda farklı platformlar oluşturmuştur. Bu platformlar sayesinde Balkanlardaki etkinliğini artırmaktadır. Nitekim katılımcılara sorulan Türkiye'nin Balkan ülkeleri için model olması sorusuna katılımcıların %60'ı Türkiye'yi Balkan ülkeleri için model olabileceği görüşünü belirtmişlerdir. Bu algının azınlık olup olmama durumuna göre değerlendirdiğimizde hem azınlık olanların hem de azınlık olmayanların Türkiye'yi Balkan ülkelerine model olarak görebileceği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda katılım sorularından bireyler Türkiye'nin Balkan siyasetinde her geçen gün daha etkili rol oynadığı hususunda bireylerin eğitim seviyesi arttıkça bu ifadeye katılım oranlarının arttığı gözlenmiştir.

Geçmiş yıllardan bu yana ülkemizde bulunan ve nüfuzunun çoğunluğu İstanbul'da yoğunlaşan Bulgarlar hakkında Bulgaristan'da yaşayanlara sorulan soruda %72'lik bir oran ile Bulgarların Türkiye'de sorunsuz yaşadığı yönünde cevap verilmiştir. Nitekim ki Türkiye'de yaşayan Bulgarların İstanbul Haliç de kiliseleri

bulunmakta ve bu kilise hem dini hem de kültürel faaliyetlerde kullanılmaktadır. Aynı zamanda kendi kiliselerinde hem Bulgar olanlara hem de dışarıdan gelen insanlar Bulgarca öğretmektedirler. Her ne kadar sayıları az olsa da iki ülke arasında gerçekleştirdikleri faaliyetlerde siyasi liderleri bir araya getirmektedirler. Bu bakımdan iki ülkenin ilişkileri açısından büyük öneme sahiptir. Ankette katılım sorularından Türkiye'nin azınlık haklarına saygılı bir ülkedir sorusuna ankete katılanların eğitim seviyesine göre değerlendirildiğinde katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça bilgiye dayalı olarak Türkiye'nin azınlık haklarına saygılı bir ülke olduğu düşünülmektedir. Diğer bir katılım sorusu olan Türkiye'nin farklı din, kültür ve kimliklere saygılı olduğu eğitim seviyesine göre değerlendirdiğimizde eğitim seviyesi arttıkça Türkiye'nin farklı din, kültür ve kimliklere saygılı olduğu görülmüştür.

Genel itibariyle bakıldığında Türkiye'nin Balkanlarda iş birliğine dönük daha aktif bir dış politika izlemesinin önünde, toplumsal algılara yönelik olumsuz bir algının olmadığını görülmektedir. Bulgaristan, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı 20 ülke arasında yer almaktadır. Geçmiş yıllara göre ihracat sayılarında artışın olması iki ülkenin geçmiş dönemlere göre ekonomik olarak ilişkilerin arttığını göstermektedir. Ekonomik ilişkilerin yanı sıra askeri alanda eğitim antlaşmalarının yapılması ve iki ülkenin de NATO'da yer alması sonucunda ilişkilerin seyri olumluya çevrilmiştir. Geçmiş dönemlerde varolan olumsuz algı son 20 yılda iki ülkenin askeri ve ekonomik iş birlikleriyle değiştiği gözlenmiştir. Aynı zamanda, devamlı sorun olarak görülen Türk Azınlık, ülkenin baskıcı rejimden kurtularak yumuşama dönemine girilmesiyle birlikte iki ülke arasında yakınlaştıracı bir etken olarak görülmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Abdelal, Rawi, Herrera, Yoshiko M. Johnston, Alastair Iain and Mc Dermott Rose., Identity As A Variable, **Perspectives on Politics**, Sayı: 4 ,2006, ss.695-711.

Aka, Asiye. "Kimliğe Teorik Yaklaşımlar", **Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1, 2010, ss.1-17.

Akın, Tuba. “Roman Hareketini Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Olarak Değerlendirme”, **Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi**,2020, cilt:1 Sayı :1, ss.11-30.

Akıncı, Abdulvahap. **Milli Kimlik İnşa Stratejileri: Türkiye Örneği 1839-1946**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2011.

Alkan, Türker. **Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim**,Gündoğan Yayınları,Ankara,1989.

Amin, Samir. **Avrupa Merkezilik**, çev. Mehmet Sert, Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul,2007.

Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**, çev.İskender Savaşır, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.

Anık, Mehmet. **Kimlik ve Çok kültürlülük Sosyolojisi**, Açılım Kitap,2012.

Arendt, Hannah . **İnsanlık Durumu**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.

Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

Asmann, Jann. **Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik** çev.Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul,2015.

Atalan, Vehibe. **Uluslararası Sistemin Türkiye ve Bulgaristan Dış Politikaları Üzerine Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) ,Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2008.

Atasoy, Emin. **Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan**, MKM Yayıncılık, Bursa, 2010.

Atasoy, Emin. "Post sosyalist Dönemde Bulgaristan'da Yaşanan Demografik Kriz ve Yansımaları",**Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** , Sayı 12, Yıl 8,2007/1, ss.1-24.

Aydın, Mustafa. "İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye (1939-1945), **Türk Dış Politikası Cilt:1**,Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul,2001,ss.399-477.

Aydoğdu,Hüseyin .”Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”, **Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi** , , Cilt 0 ,Sayı:10,2010, ss.115-147.

Bakıroğlu, Cemile. “Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları,” Akademik Bilişim – **XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 23-25.01.2013, ss.1048-1054.

Barlas, Dilek. “Atatürk Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası”, **Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu** , , C.II , Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara,1998, ss. 833-838.

Bayrı, Hakan. **Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu ve Ulusal Kimlik**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.

Bektaş, Arsev. **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul,2000.

Bıçaklı, Avni Hüseyin. **Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)**, İmge Yayınevi, Ankara.

Bilgiç, Bestami. “Günümüzde Bulgaristan”, **Balkanlar El Kitabı 2.Cilt: Çağdaş Balkanlar**, Ed: Bilgehan A.Gökdağ ve Osman Karatay, Akçağ Yayınları,Ankara,2017, ss.575-581.

Bilgin Nuri.**Kimlik İnşası**, Aşina Kitaplar, İzmir,2007.

Bilgin, Nuri. **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir,2013.

Bilgin,Nuri .**Kollektif Kimlik**, Sistem Yayıncılık,İstanbul,1999.

Bozkurt, Güvenç. **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları,1994.

Brien, Daniel O’The Epistemology of Perception,2004, Internet **Encyclopedia Of Philosophy**, Epistemology of Perception, The | Internet Encyclopedia of Philosophy utm.edu (25.12.2020).

Brown, Chris .“Bordersand Identity”,Ed.Mathias Albert, David Jacobson, Yosef Lapid, **Identities, Borders, Orders: Rethinking Internation Relations Theory**, University of Minnesota Press, 2001, ss.117-136.

“Bulgaristan’la Yeni Sınır Kapısı Açıldı”, **Hürriyet**, 19.06.2005, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bulgaristanla-yeni-sinir-kapisi-acildi-38714114> (7.02.2022).

Burkaz,Vildan. **Aristoteleste Algı Kavramı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2016.

Calhoun, Craig. Social Theory and the Politics of Identity,Oxford ,1994.

Castellan, Georges. **Balkanların Tarihi-14.-20.yüzyıl**, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul,1995.

Castells Manuel. **Enformasyon Çağı:Ekonomi Toplum ve Kültür II.Cilt Kimliğin Gücü**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2004.

Cutting, James E.” Perception and Information”, **Ann Rev Psychol**,Vol:38,1987, ss.61-90.

Çapar Mustafa. **Türkiye’de Eğitim ve Öteki Türkler**, Maki Basım Yayın, Ankara,2006.

Çarıkçı, Emin. “Türk-Bulgar İlişkileri”, **Balkanlar’da Türk Kültürü**, Sayı :44,2002, ss.22-24.

Çevik, Senem. **Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda**,2011, Psikolojik Operasyon, Algı Yönetimi ve Propaganda (21yyte.org),(5.01.2020).

Dayıoğlu, Ali. Toplama **Kampından Meclis’e Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı**, İletişim Yayınları, İstanbul,2005.

Dimitrova ,Antoaneta and Rilka Dragneva, “Bulgaria’s Road to the European Union: Progress,Problems and Perspectives”, **Perspectives on European Politics and Society**, , No: 2/1, Leiden, 2001, ss.79-104.

Doğan, Ergun.**Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik**, İmge Kitabevi, Ankara,2000.

Dural Baran ve Bahriye Eseler, " İmparatorluktan Ulus- Devlete Rumeli' de Yaşanan Türk Göçleri ve Muhacirlik Sorunu", **Savaş üzerine Yazılar**, Ed. Gürsoy Akça ve İkbâl Vurucu, Eğitim Yayınları, 2016, ss.1-29.

Easton David and Dennis J. “The Child's Image of Government”,**The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Cilt: 361,1965, ss.40-57.

Easton David and J Dennis,”Children in Political System “,Origin of Political Legitimacy,**Chicago Universty Of Chicago Press**,1969, ss.110-280.

Ekinci, Uğur Mehmet. **Bulgaristan Siyasetini Anlama Kılavuzu**,Seta Kitapları,Ankara,2018.

Engin Ali. **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitapevi, Ankara, 1995.

Engin Ali. **Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu**, İmge Kitapevi, Ankara, 1995.

Erkal, Mustafa. **İktisadî Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Der Yayınları, İstanbul,2000.

Eroğlu, Hamza. Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan.’daki Türk Azınlığın Sorunu, **Bulgaristan.da Türk Varlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985.

Erol Işık, Nuran. Kimlik ve Erillik: Simgesel Bir Okuma Aracı Olarak Deli Yürek, Türk (İye) Kültürleri **II.Ulusal Kültür Araştırmaları Sempozyum Bildirileri**, Tetragon Yayınları ,Ankara,2005,ss. 463-484.

Fereon James. **What Is Identity (As We Now Use the World?)**, Department of Political Science Stanford University,1999.

Garabedian , Agop .”1950’li-1970’li Yıllar Arası Bulgar-Türk İlişkilerinde Göçmen Sorunu “,**Osmanlı Ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler**, Bulgarian Academy Of Sciences , Institute Of Balkan Studies,2005,ss.413-416.

Gellner, Ernest.**Uluslar ve Ulusçuluk**, çev. Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992.

Giddens Antony.**Sosyoloji**, Kırmızı Yayınları, İstanbul,2012.

Giddens, Antony. **Modernite ve Bireysel Kimlik** ,çev.Ümit Tatlıcan,Say Yayınları, İstanbul,2019.

Göka, Erol. **İnsan Kısım Kısım: Toplumsal, Zihniyetler, Kimlikler**, Aşina Kitaplar, Ankara, 2006.

Gökberk Macit. **Kant İle Herder'in Tarih Anlayışları**, Yapı Kredi Yayınları,İsatanbul,1997.

Gönlübol, Mehmet, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, Oral Sander, Haluk Ülman, A.Suat Bilge, Duygu Sezer ve Ömer Kürkçüoğlu. **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974.

Gramsci, Antonio . Notes For an Introduction and Approach to the Study of Philosophy and the History of Culture”, Ed. David Forgacs,**A Gramsci Reader**,London,ss.323-363..

Greenberg, Edwards. “Consensus and Dissent :Trends in Political Socialization Research”, Ed.Edwards Greenberg, **Political Participation**,Newyork, Atherspn Press, ss.1-18.

Guibernau, Montserrat. Milliyetçilikler: 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler, çev.Neşe Nur Dominiç, Sarmal Yayınevi,1.baskı,1997.

Habermas, Jürgen. **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, 10.baskı, İstanbul, 2017.

Habermas, Jürgen. **İletişimsel Eylem Kuramı**, çev. Mustafa Tüzel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996.

Hacısalıhoğlu, Neriman Ersoy. “1984-1985 İsim Değiştirme Meseleleri Uygulamaları “**89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları**,Ed. Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu ve Mehmet Hacısalıhoğlu, Balkar& Balmed , İstanbul,2012,ss.171-199..

Hall, Bruce Rodney. **National Collective Identity: Social Constructs and International Systems**, New York, Columbia University Press, 1999.

Hoff, Andreas. Population Aging in Central and Eastern, Societal and Policy Implications, **Ageng & Society**, Surrey, Ashgate, 2011.

Hogg Michael and Abrams Dominic, Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes, **London Routledge**, 1988.

<http://censusresults.nsi.bg/Census/Reports/2/2/R7.aspx>, (20.12.2021).

[https://archive.is/20121212005646/lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+bg0072\)](https://archive.is/20121212005646/lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+bg0072)) (27.11.2021).

[https://bnr.bg/tr/post/100897392/gorulmeyem-toplum-istanbuldaki-hiristiyan-bulgarlar\(E:T:28.06.2022\)](https://bnr.bg/tr/post/100897392/gorulmeyem-toplum-istanbuldaki-hiristiyan-bulgarlar(E:T:28.06.2022)).

<https://bnr.bg/tr/post/100918039/zhfsdhgf>(28.06.2022).

<https://census2021.bg/%d0%bf%d1%80%d0%b5%d0%b1%d1%80%d0%be%d1%8f%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%b5-2021#tab4>, (30.11.2021).

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/identity> (19.01.2021).

<https://nsi.bg/bg/content/>, (7.12.2021).

<https://sozluk.gov.tr/>(19.01.2021).

<https://tr.euronews.com/2021/11/05/turkiye-avrupa-daki-32-ulke-icinde-issizlikorannnenyukseoldugu3ulke#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20i%C5%9Fsizlik%20temmuz%20ay%C4%B1na,y%C3%BCzde%2014%20ile%20%C4%B0spanya%20var.>(14.06.2022).

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-bulgaristan-ticaret-hacminde-2021-hedefi-5-milyar-dolar-/2136598>(28.03.2022).

https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html (14.06.2022).

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56690279> (28.06.2022).

<https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/bulgaristanda-secimleri-rumen-radev-kazandi-1886583> (1.12.2021).

<https://www.fulbright.bg/en/educational-services/education-usa-advising/educational-services-for-visiting-us-schools/educational-system-of-bulgaria/>,(8.12.2021).

<https://www.merriam-webster.com/word-of-the-day/permutation-2020-01-05>(5.01.2020).

<https://www.mfa.gov.tr/bulgaristan-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (27.11.2021).

<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-bulgaristansiyasiiliskileri.tr.mfa>(27.03.2022).

<https://www.parliament.bg/en/const> (14.12.2021).

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bulgaristan%27da_gazi_kirca_ali%27nin_turbesi_tamamlandi-51798(16.06.2022)

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_gida_destek_programi_bulgaristan%27da_baslatildi-57545.(16.06.2022).

<https://tr.depositphotos.com/30302317/stock-illustration-bulgaria-political-map.html>(27.11.2021).

İlgar, Rüştü ve Leman İncedere. “Türkiye Ve Bulgaristan Eğitim Sistemlerinin Okullaşma Açısından Karşılaştırmalı İncelemesi”, **Karadeniz Araştırmaları** , 2016,ss.51-74.

Işık, Mustafa. **Balkanlar’dan Türkiye’ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2016.

İnanç, Zeri. **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2004.

İnceoğlu, Metin. **Tutum, Algı ve İletişim**, Beykent Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2010.

Kâmil, İbrahim **Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri**, Atatürk Ansiklopedisi.

Kaplan, Harold I. Alfred Freedman , Benjamin Sadock, J.**Comprehensive text book of Psychiatry**,Williams&Wikins, Michigan Universty,1980.

Kışlalı, Ahmet Taner. **Siyaset Bilimi**, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara,1987.

Koçer, Gökhan. “Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2007, ss.195-217.

Korkmaz, Sedat. **Kimlik Ve Mekan İlişkisi Bağlamında Instagram Üzerine Kurulu Kimlik İnşası : Starbucks Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,İstanbul,2020.

Köker, Levent. Türkçe Baskıya Önsöz: ‘Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı’”, **Çokkültürcülük -Tanınma Politikası**, Haz. Amy Gutmann , Yapı Kredi Yayınları ,İstanbul.

Köksal, Süleyman. **Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türkiye Algısı Ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2018.

Kut, Şule. **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2005, İstanbul.

Kuyucuklu, Nazif. “Bulgaristan’dan 1989 Göçünün Nedenleri, Oluşumu ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3 ,1993, ss.269-394.

Larrain, Jorge. **İdeoloji ve Kültürel Kimlik**, çev. Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Lasch, Christoper. **Narsisizm Kültürü-Azalan Beklentiler Çağında Amerikan Hayatı**, çev.Ayşen Tekşen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021.

Lewis, Alain. “The issue of perception: some educational implications”. **Educare**, Cilt:30 ,2001, ss.272-288.

Lütem, Ömer Engin ve Birgül Demirtaş Coşkun, **Balkan Diplomasisi**, ASAM Yayınları,2001.

Lütem, Ömer E. **Türk – Bulgar İlişkileri (1983-1985), 1983-1989**, Cilt I, ASAM Yayınları, Ankara, 2000.

Lütem, Ömer Engin “1984-89 Dönemi Türkiye’nin Bulgaristan Politikası ve 89 Göçü”, **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları** Ed. Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu ve Mehmet Hacısalıhoğlu, Balkar& Balmed , İstanbul,2012,s.s.137-170.

Maalouf, Amin. **Ölümcül Kimlikler** çev. Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2020.

Mandacı, Nazif.” Bulgaristan: Siyasal Hayat Ve Kurumlar”, **Bulgaristan İdari, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Yapı**, Ed. Burak Tangör, TİAV, Ankara,2020, ss.71-123.

Marshall, Gordon. **Sosyoloji sözlüğü**, çev.Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Melucci, Alberto. "Süreç Olarak Kollektif Kimlik", çev. Ömer Mollaer, **Kimlik Politikaları**, Ed. Fırat Mollaer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.79-104.

Memişev, Hüsein. **Bilgarskite turtsi i borborata za ukrepvane na narodnodemokratiçnata vlast (1944-1948)** , İstoriçeski pregled ,1984.

Metin, Osman. “Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt: 18, Sayı:2, 2016, ss.221-267.

Millas, Herkül. “Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar, Edebiyat Metinleri”, **Defter Dergisi**, 1998, Sayı :32, ss.27-34.

NSIB, **Bulgaria Statistical Reference Book 2016** , Republic of Bulgaria National Statistical Institute,2016.

NSIB, НАСЕЛЕНИЕ И ДЕМОГРАФСКИ ПРОЦЕСИ ПРЕЗ 2020 ГОДИНА (Population And Demografic Process In 2021) , <https://nsi.bg> (12.08.2021).

NSIB,**Education in the Republic of Bulgaria 2016** ,Sofia,Republic of Bulgaria National Statiscal Instute,2016.

Oran, Baskın. **Etnik ve Dinsel Azınlıklar, Tarih, Teori, Hukuk, Türkiye**, Literatür Yayınları, İstanbul,2018.

Oran, Baskın. **Türk Dış Politikası**, 2005, İstanbul.

Öksüz, Hikmet. “Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)”, **Türkler**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca ,Cilt:16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1130-1140.

Önal, Buket. **Soğuk Savaş Sonrası Türkiye- Bulgaristan İlişkileri**, Uluslararası Balkan Kongresi Bildiriler Kitabı, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli, 27-29 Nisan 2011, ss.315-328.

Özdil, Muhammed. “Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 2017, Sayı:28,2017, ss. 383-400.

Özen, Çınar. “Bulgaristan Dış Politikası ve Dönüşümü: Tarihsel Bir Değerlendirme”, **Bulgaristan İdari, Siyasi ve Sosyo-Ekonomik Yapı**, Ed. Burak Tangör, TİAV, Ankara,2020, ss.229-270.

Özer, İnan. “Siyasal Kültür, Demokrasi Ve Demokratik Değerler”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı :1, Temmuz 1996,ss.71-98.

Özer, Mehmet Akif. **21.Yüzyılda Yönetim ve Yöneticiler**, Nobel Yayınları, Ankara,2008.

Özer, Mehmet Akif.“ Bir Modern Yönetim Tekniği Olarak Algılama Yönetimi ve İç Güvenlik Hizmetleri”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı:33, Bahar 2012, ss.147-180.

Özersay, Kudret. **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1999.

Özgüngör, Sevgi. "Postmodern Değerler, Kimlik Oluşumu ve Yaşam Doyumu", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, Cilt:4, Sayı:31, 2009, ss.32-42.

Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009.

Özlem, Kader. Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (2002-2015), **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, Cilt:4, Sayı :2,2015, ss.85-112.

Özlem, Kader. **Türkiye- Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık**, Dora Yayınları, Bursa,2019.

Parekh, Bhikhu. "Kimliğin Mantığı", çev. Suat Aksoy, **Kimlik Politikaları**, (Ed. Fırat Mollaer), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2014, ss.53-76.

Peter, Francis E. **Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü**, Çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.

Poulton, Hugh. **Who Are Macedonians** , Hurst&Company ,London , 1995.

Pustu, Yusuf. Algı Yönetimi: Kavramsal ve Teorik Bir Bakış Açısı, **Algı Yönetimi**, Ed. Bilal Karabulut, Alfa Yayınları, İstanbul,2017, s.309-331.

Reçber, Kamuran. “Avrupa Savunma ve Güvenlik Perspektifinde Türkiye-Bulgaristan İlişkileri”, **Balkanlar’daki Türk Kültürü’nün Dünü-Bugünü -Yarını Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı**, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü, Bursa,26-28.10.2001, ss.237-259.

Richards, J Robert. “James Gibson's Passive Theory of Perception: A Rejection of the Doctrine of Specific Nerve Energies”, **Philosophy and Phenomenological Research**, Cilt:37,1976, ss.218-233.

Sabev(Salih) ,Orlin(Orhan) . Osmanlı Sonrası Bulgaristan’da ‘Yeninden Doğuş ‘Süreçleri, **89 Göçü Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları**, Ed. Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu ve Mehmet Hacısalıhoğlu, Balkar& Balmed , İstanbul,2012,ss.121-137.

Saklı, Rıza Ali. “Fransa Ve Almanya’da Uluslaşma Süreci Ve Ulus Bilincinin Oluşumu, ”**Akademik Bakış Dergisi**, 2012, Sayı :32, ss.1-19.

Sancaktar, Caner. “1990 sonrası Türkiye’nin Balkanlar Politikası”, **TASAM**, 12.07.2010,https://tasam.org/trTR/Icerik/1294/1990_sonrasi_turkiyenin_balkanlar_politikasi,(19.03.2022).

Sarınay, Yusuf. “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara’ya Yapılan Göçler (1923-1990)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 80, 2011, ss. 351 – 388.

Savcı, Mehmet. **Balkan Konferansları Bağlamında Türkiye Bulgaristan İlişkileri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,2007.

Sen, Amartya. **Kimlik ve Şiddet**, çev. Ahmet Karam, Türk Henkel Yayınları, İstanbul, 2006.

Sigel, Robert. “Assumptions About the Learning of Political Values”,**Political Socialization**,(Ed.Edward Greenberg)Atherton Press,New York,1970,pp.1-23.

Smith, Anthony. **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 1.baskı, İstanbul, 1994.

Subaşı, Necdet. “**Kültürel Kimliğin Melezleşme Sorunsalı ve Alevi Modernleşmesi**” Türkiye Kültürleri, Ed..Gönül Pultar ve Tahire Erman , Tetragon Yayınları, İstanbul,2005.

Süner, Sedef. Kimlik Kavramı, Etnik Kimlik, Ulus-Devletleşme Sürecinde Meydana Gelen Sorunlar, **Halk Bilimi Dergisi**, Sayı:20,2006, ss.12-18.

Şahin, Yakup .“Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**,2013, Cilt:1 Sayı :1, ss.32-55.

Şimşek, Halil. **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, Harp Akademileri Basımevi, 1999.

Şimşek, Sefa. “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2002, Cilt:3, Sayı:3, ss.29-39.

Şimşir, Bilal. **Bulgaristan Türkleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2012.

T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri (2019-2020)**, Sofya, 2020.

Tak İsa ve Yıldız Nurses, “1980–1990 Yılları Arasında Bulgaristan’da İlköğretim Ve Ortaöğretim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk Ve Osmanlı Algısı,” **Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi** Yıl:2, Sayı:2, 2014, ss.67-100.

Takış, Taşkın. “Kimliklerle Buluşma”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:23, Temmuz 2003, ss.11-12.

Tatar Canbay, Hüsniye.” Batının Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı :4, 2012, ss.91-102.

Tuğlacı, Pars. **Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984.

Tunalı, Gülfer. **Bulgaristan’da Ab Üyeliği Sonrası Türk Azınlığın Kimlik Örüntüleri: Etnik Kimlik, Ulusal Kimlik, Avrupa Kimliği** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016.

Turan, Sibel. “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenlerin Işığında Türk-Bulgar İlişkilerinin Yeri ve Önemi Üzerine İnceleme 1923-2004”, **Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler**, Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 2005, ss. 297-312.

Tutal, Nilgöl. “Doğu ve Amerika Arasında Avrupa”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Cilt:6, Sayı:23, ss.169-180.

Türbedar, Erhan. “**Balkan Türkleri**”, ASAM Yayınları,2003.

Türkbağ, Ulvi Ahmet. “Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:23, Temmuz 2003,ss.213-220.

Türkkahraman, Mimar. **Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**, Birey Yayıncılık, İstanbul,2000.

Uzgel, İlhan. “Balkanlarla İlişkiler” **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001**, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss.481-519.

Uzun,Turgay .“Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu-Batı Dergisi**, Ankara, Temmuz 2003, ss.137-160.

Ünal ,Erzen Meltem ve Bahar Yalın Eroğlu. “Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar”, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi**, Sayı: 41, 2011, ss.49-61.

Üste, Nazmi. “Bulgaristan Cumhuriyeti”, **Çağdaş Balkan Siyaseti Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme** , Ed. Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı , Seçkin Yayınları, Ankara,2014,ss.45-65.

Vatandaş, Celattin. **Ulusal Kimlik Türk Ulusunun Doğuşu**, Açılım Kitap, İstanbul,2004.

Weigert Andrew, J.SmithTeitge ve Dennis W.Teitge. **Society and Identity Toward a Social Psychology**, Cambrige Universty Press,2006.

Wiluś ,Robert. “Geography of Tourism in Bulgaria ,“**The Geography of Tourism of Central and Eastern European Countries Second Edition**” Ed. Krzysztof Widawski and Jerzy Wyrzykowski, Springer 2017,ss.71-108.

Yalımov, İbrahim. Bulgaristan Türklerinin Eğitim Düzeni”, **Ümit Aylık Eğitim ve Kültür Dergisi**, 16, Aralık 1997, ss.1-20.

Yanık, Celattin. Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi, **Kaygı Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi**,2013, ss. 225- 237.

Yılmaz, Hüseyin. **Din Eğitimi ve Sosyal Barış**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.

GAZETELER

Akşam, 1 Ağustos 1938. s. 1.

Akşam 14 Teşrin-i Sani 1938 , s.6.

Akşam,7 Ekim 1950, s.1.

Ayın Tarihi, Kasım 1950, sayı:204,s.30-31.

Cumhuriyet, 12 İkinci Teşrin 1938, s.3.

Cumhuriyet, 6 Mart 1953.

Milliyet, 21 Şubat 1953 ,s.1.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:6620

,31 Mayıs 1947,s.1.

EKLER

EK 1: Türkçe Anket

**“BULGARİSTAN’DA AZINLIK VE AZINLIK OLMAYANLARIN TÜRKİYE
ALGISI”
ANKET SORULARI**

Bu anket, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yapmakta olduğum, Bulgaristan’da azınlık ve azınlık olmayanların Türkiye algısı adlı Yüksek lisans tezim için veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’nin Bulgaristan ile olan ilişkileri bağlamında Bulgaristan’daki azınlık ve azınlık olmayanların Türkiye algısını ölçmektir. Anket içerisinde hem sorular hem de ifadeler yer almaktadır. Sorular için size uygun yanıtı seçebilir veya soruya göre alt kısmına yazabilirsiniz.

Bu anketin çıktıları akademik bir çalışmada kullanılacağından katılımcıların kişisel bilgileri tamamen anonim olarak tutulacaktır. Lütfen isminizi yazmayınız. Çalışmada doğru bir cevap yoktur. Katılım kesinlikle isteğe bağlıdır ve katılmayı istediğiniz zaman reddedilirsiniz.

Yüksek Lisans Tezi kapsamında olan bu çalışmayı cevaplayıp verdiğiniz destek ve katılımlarınız için teşekkür ederiz..

*Seden Kurtuluş
DEÜ SBE Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans Öğrencisi*

1.Yaşınız?

- ☐ 18 ve altı
- ☐ 18-25 yaş
- ☐ 26-33 yaş
- ☐ 33-41 yaş
- ☐ 42-49 yaş
- ☐ 50 yaş ve üzeri

2.Cinsiyetiniz?

- ☐ Kadın

- ☐ Erkek
- ☐ Diğer

3.Yaşadığınız şehir?

4.Bulgaristan'ın hangi bölgesinden geliyorsunuz?

5.Eğitim Düzeyiniz nedir?

- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Üniversite
- ☐ Lisansüstü

6.İş durumunuz?

- ☐ İş Arıyorum
- ☐ Kamu sektöründeyim
- ☐ Öğrenciyim
- ☐ Özel sektörde çalışıyorum
- ☐ Emekliyim

7.Bildiğiniz lisanlar

- ☐ Bulgarca
- ☐ Türkçe
- ☐ Her ikisi de
- ☐ Diğer(.....)

8.Daha önce hiç Türkiye'de bulundunuz mu?

- ☐ Evet (10.soruyu cevaplayınız)
- ☐ Hayır

9.Türkiye'ye kaç defa gittiniz?

10.Türkiye'ye hangi yıl gittiniz?

11.Türkiye'ye gelmeden önceki görüşlerinizle geldikten sonraki görüşleriniz arasında fark var mı?

- ☐ Evet(13.soruyu cevaplayınız)
- ☐ Hayır

12.Görüşlerinizde değişim ne yöndedir?

- ☐ Olumlu
- ☐ Olumsuz

13.Azınlık mensubu musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır

14.Sizce Bulgaristan da yaşayan azınlıkların en önemli sorunu nedir?

- ☐ Azınlık haklarından yararlanamamaları
- ☐ Temel insan haklarından yararlanamamaları
- ☐ Ayrımcılığa maruz kalmaları
- ☐ Eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamaları
- ☐ Sağlık alanında yeterli desteğin sağlanmaması
- ☐ Siyasette aktif rol oynayamamaları
- ☐ Ekonomik sıkıntılar yaşamaları
- ☐ Azınlıkların sorunu yoktur
- ☐ Fikrim yok

15.Sizce Türkiye hangi alt sistem içinde tanımlanmalıdır?

- ☐ Akdeniz Ülkesi
- ☐ Balkan Ülkesi
- ☐ Avrupa Ülkesi
- ☐ Ortadoğu Ülkesi
- ☐ Asya Ülkesi

16.Türkiye ile ilgili aşağıdaki ifadelerle katılım derecenizi işaretleyiniz. (1: Tamamen katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum)

	1	2	3	4	5
Bölgesel bir güçtür.					
Yaşam standarttı yüksektir.					

Modern bir ülkedir.					
Laik bir cumhuriyettir.					
Hukuk devletidir.					
Hukukun üstünlüğüne saygı gösterir.					
Farklı din, kültür ve kimliklere saygılıdır.					
Azınlık haklarına saygılıdır.					
Türkiye İslam ve demokrasinin başarılı bir birleşimidir.					
Güçlü bir ekonomiye sahiptir.					
Türkiye askeri olarak güçlü bir ülkedir.					
Türkiye Avrupa değerlerine					

bağlı bir ülkedir.					
Türkiye Avrupa'dan uzaklaşan bir ülkedir.					
Türkiye her geçen gün balkan siyasetinde daha etkin rol oynamaktadır.					

17.Günümüzde Türkiye'nin Bulgaristan ilişkilerini destekliyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

18.Türkiye hükümetinin sizin hükümetinize yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?

- ☐ İki hükümetin iyi ilişkiler kurduğunu düşünüyorum
- ☐ İki hükümetin kötü ilişkiler kurduğunu düşünüyorum
- ☐ İlişkilerini iyileştirmeye çalıştıklarını düşünüyorum
- ☐ İlişkilerinin olumsuz yöne doğru ilerlediğini düşünüyorum

19.Gündeme ilişkin sosyal, politik ve ekonomik haberleri ne sıklıkla takip ediyorsunuz?

- ☐ Her gün
- ☐ Haftada birkaç defa
- ☐ Ayda bir
- ☐ Bazen
- ☐ İlgilenmiyorum

20.Günümüzde ülkenizin karşı karşıya olduğu en önemli sorun nedir?

- ☐ Ekonomik problemler
- ☐ Aktif üretim gücünün düşmesi

- İnsan Hakları ve Demokrasi
- Avrupa Birliğiyle uyum
- Komşu devletlerle olan ilişkisi
- Altyapı ve kamu hizmetleri
- Eğitim kalitesinin düşmesi
- Fikrim yok

21.Sizce Türkiye’nin en önemli sorunu nedir?

- Ekonomik problemler
- İnsan Hakları ve Demokrasi
- Kadının toplumsal statüsü
- Altyapı ve kamu hizmetleri
- Eğitim kalitesinin düşmesi
- Çevre sorunları
- Avrupa Birliğiyle uyum
- Komşu devletlerle olan ilişkileri

22.Sizce Türkiye’nin olumlu yönleri nelerdir?

- Ekonomik
- Demokratik gelişimi
- Avrupa Birliğiyle uyum
- Komşu devletlerle ilişkileri
- Bulgaristan’la ile olan olumlu ilişkileri
- Güçlü askeri gücünün olması
- Siyasal iktidarının olması
- Güçlü liderlerle yönetilmesi
- Jeopolitik konumu

23. “Türkiye Balkan ülkeleri için model olabilir” ifadesine katılıyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Fikrim yok

24.Türkiye’nin Balkanlarda yaşayan Müslümanların hâmesi olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

25. Türkiye'nin yakın ilişkileri geliştireceği ülke/ birlik hangisi olacağını tahmin ediyorsunuz?

- ☐ Amerika Birleşik Devletleri
- ☐ Avrupa Birliği
- ☐ Rusya
- ☐ Çin
- ☐ Diğer(.....)

26..Karadeniz'de Akdeniz'de bulunan yeni doğal gaz kaynakları ve petrol arama üzerine Türkiye'nin aktif olarak girişimlerde bulunmasını nasıl destekliyorsunuz?

- ☐ Türkiye haklarını koruyor
- ☐ Türkiye yakın gelecekte daha güçlü bir ülke olma adayı
- ☐ Türkiye'nin büyük güçlerle olan ilişkisini olumlu olarak etkileyecektir.
- ☐ Türkiye'nin büyük güçlerle olan ilişkisini olumsuz olarak etkileyecektir.
- ☐ Bu durum Türkiye'nin komşularıyla ilişkisini olumsuz etkileyecektir.
- ☐ Bu durum Türkiye'nin olumlu yönde etkileyecektir.

27. Türkiye'nin küresel siyasette etkin olmasını destekler misiniz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

28. Türkiye'de yaşayan Bulgarların sorunsuz yaşadığını düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikrim yok

29. Türkiye ile ilgili aşağıdaki ifadelere katılım derecenizi işaretleyiniz. (1: Tamamen katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Tamamen katılıyorum)

	1	2	3	4	5
<i>Ortadoğu da bulunan devletlere göre Türkiye’de kadın haklarının daha fazla geliştiğini düşünüyorum</i>					
<i>Türkiye’deki kadınların kamusal alanda aktif rol oynadığını düşünüyorum</i>					
<i>Türkiye’de kadının ekonomik özgürlüğüyle eğitim seviyesinin doğru orantılı olduğunu düşünüyorum</i>					
<i>Kadının eğitim seviyesindeki artışı Türkiye’nin sosyokültürel ve ekonomik profilini</i>					

<i>olumlu etkilemektedir.</i>					
--	--	--	--	--	--

**PERCEPTION LEVEL ABOUT TURKEY AMONG MINORITY AND NON-MINORITY
POPULATION IN BULGARIA
SURVEY**

This survey is conducted by Dokuz September University Institute of Social Sciences Department of Public Administration” Perception Level About Turkey Among Minority And Non-Minority Population In Bulgaria” my master's thesis organized for the purpose of collecting data. The purpose of this research is measure the perception level about Turkey among minority and non minority population in Bulgaria. This survey contains both questions and statements. For the questions, you can choose the best appropriate answer based for your preferences or you can write it down at the bottom for each questions. Since the outputs of this survey will be used in an academic study, the personal information of the participants will be kept completely anonymous. Please do not write your name. There is no correct answer in this survey. Participation is absolutely voluntary and you can refuse to participate at any time. Thank you kindly for your support and participation.

*Seden Kurtuluş
Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Public Administration
Master Student*

1. Your age?

- ☐ 18 and below
- ☐ 18-25 years old
- ☐ 26-33 years old
- ☐ 33-41 years old
- ☐ 42-49 years old
- ☐ 50 years and older

2. Your gender?

- ☐ Woman
- ☐ Male
- ☐ Other

3. Where do you live?

4. Which part of Bulgaria are you from?

5. What is your Education Level?

- ☐ Primary School
- ☐ Secondary School
- ☐ High School
- ☐ University
- ☐ Postgraduate

6. What is your current job status?

- ☐ I'm Looking for a job
- ☐ Employee in the public sector
- ☐ I am a student
- ☐ Employee in the private sector
- ☐ Retired

7. What languages do you know

- ☐ Bulgarian
- ☐ Turkish
- ☐ Both of them
- ☐ Other(.....)

8. Have you ever been in Turkey?

- ☐ Yes (answer the question 10)
- ☐ No

9. How many times did you go to Turkey?

10. In what year you went to Turkey?

11. Are there any differences about your opinion on Turkey before and after you have visited to Turkey?

- ☐ Yes (answer the question 13)
- ☐ No

12. What is the change in your opinion?

- ☐ Positive
- ☐ Negative

13. Are you a member of the minority?

- ☐ Yes
- ☐ No

14. Based on your opinion, what is the most important problem of minorities who living in Bulgaria?

- ☐ Inability to benefit from minority rights
- ☐ Inability to enjoy basic human rights
- ☐ Exposed to discrimination
- ☐ Not being able to benefit from education opportunities adequately
- ☐ Insufficient access to health services
- ☐ Inability to play an active role in politics
- ☐ Having economic difficulties
- ☐ Minorities have no problem
- ☐ I have no idea

15. Which one is the best definition for Turkey?

- ☐ Mediterranean Country
- ☐ Balkan Country
- ☐ European Country
- ☐ Middle East Country
- ☐ Asian Country

16. Please mark your level of agreement of the following statements about Turkey.

(1: I totally disagree, 2: I do not agree, 3: I am undecided, 4: I agree, 5: I completely agree)

	1	2	3	4	5
It is a regional power.					
Living Standard is high.					
It is a modern country.					
It is a secular republic.					
It is a state of law.					
The rule of law is strongly accepted					
It respects different religions, cultures and identities.					
It respects minority rights.					
Turkey is a successful combination of Islam and democracy.					
Turkey has a strong economy.					
Turkey has strong military power.					
Turkey is a country committed to European style values.					

Turkey is a country that moves away from Europe.					
Turkey plays a more active role in Balkan politics day by day					

17. Do you support Turkey's relations to Bulgaria?

- ☐ Yes
- ☐ No
- ☐ I have no idea

18. How do you comment the approach of the government of Turkey to your government?

- ☐ I think the two governments have good relations.
- ☐ I think the two governments have bad relations
- ☐ I think they are trying to improve relations
- ☐ I think the negative aspects of their relationship moving towards

19. How often do you follow social, politic and economic news?

- ☐ Every day
- ☐ A few times a week
- ☐ Once a month
- ☐ Sometimes
- ☐ I am not interested

20. What is the most important problem for your country today?

- ☐ Economic problems
- ☐ Decrease in active production power
- ☐ Human Rights and Democracy
- ☐ Relations with the European Union
- ☐ Relations with neighbors
- ☐ Infrastructure and public services
- ☐ Decrease in the quality of education
- ☐ There is no problem

- I have no idea

21. What do you think of Turkey's most important problem?

- Economy
- Human Rights and Democracy
- The social status of women
- Infrastructure and public services
- Decrease in the quality of education
- Environmental problems
- Relations with the European Union
- Relations with neighbors

22. What are the positive sides of Turkey?

- Economy
- Democratic development
- Relations with the European Union
- Relations with neighbors
- Positive relations with Bulgaria
- Strong military power
- Having political power
- Leading for dominance leader
- Geopolitical location

23. "Turkey can be a model for the Balkan countries" Do you agree with the statement?

- Yes
- No
- I have no idea

24. Do you think that Turkey is a protectionist of the Muslims living in the Balkans?

- Yes
- No
- I have no idea

25. Turkey has developed close relations with the countries / associations which do you anticipate?

- USA
- European Union
- Russia
- China
- Other(.....)

26. What is your opinion about Turkey's recent oil and natural gas exploration activities in Mediterranean and Black Sea ?

- Turkey defends its own rights
- Turkey has a potential to be strong country in near future
- Turkey's relations with the major powers will be a positive influence.
- Turkey's relations with the major powers will be a negative influence.
- It will affect Turkey's relationship with its neighbors negatively
- It will have a positive effects

27. Do you support Turkey to be active in global politics?

- Yes
- No
- I have no idea

28. Do you think that Bulgarians living in Turkey without problems ?

- Yes
- No
- I have no idea

29. Please mark your degree of participation of the following statements about Turkey.

(1: I totally disagree, 2: I do not agree, 3: I am undecided, 4: I agree, 5: I completely agree)

	1	2	3	4	5
According to the state that is located in the Middle East develop more I think of women's rights in Turkey					

<i>I think that women play an active role in the public area in Turkey</i>					
<i>I think women's economic freedom is directly proportional to education level in Turkey</i>					
<i>The increase in the education level of women positively affects the socio-cultural and economic profile of the Turkey</i>					

**“МАЛЦИНСТВА И МАЛЦИНСТВО НЕВЪЗПРИЯТИЕ НА ТУРЦИЯ
В БЪЛГАРИЯ "ИЗПИТВАНЕ НА ВЪПРОСИ”**

Тази анкета се провежда от мен с цел събиране на данни за магистърската ми дисертация, озаглавена "Възприемане на малцинствата и не на малцинствата в България", която правя в катедрата по държавно управление на Института за социални науки в Университета на 9 септември.

Въпросникът включва както въпроси, така и твърдения. Изберете отговора, който ви подхожда. Тъй като резултатите от този въпросник ще бъдат използвани в академично проучване, личната информация на участниците ще бъде напълно анонимна.

Моля, не пишете името си. Няма верен отговор на въпросите.. Участието е строго доброволно и можете да откажете да участвате по всяко време.

Благодарим ви за подкрепата и отговора на това проучване в рамките на магистърската теза.

Seden Kurtuluş

Университет Dokuz Eylül Институт за социални науки публичната администрация публичната администрация

1. Вашата възраст?

- ☐ 18 години и По-малко
- ☐ 18-25 години
- ☐ 26-33 години
- ☐ 33-41 години
- ☐ 42-49 години
- ☐ 50 и повече години

2. Вашият пол?

- ☐ Мъж
- ☐ Жена

- Други

3. къде живеете?

4. От коя част на България идвате?

5. Какво е вашето ниво на образование?

- Основно
- Средно
- Бакалавър
- Магистър

6. Каква е вашата бизнес ситуация?

- Търся Работа
- Работя за обществото.
- Аз съм студент
- Работя в частния сектор
- Пенсиониран

7. Езици, които познавате

- Български език
- Турски език
- Две
- Всичкия(.....)

8. Били ли сте някога в Турция преди?

- Да (10.въпрос, моля, отговорете)
- Не

9. Колко пъти ходихте в Турция?

10. През коя година заминахте за Турция?

11. промени ли се отношението ви към Турция след вашето посещение?

- Да
- Не

12. Как са се променили мислите ви?

- Положителен
- Отрицателен

13. Вие сте малцинство?

- ☐ Да
- ☐ Не

14. Какъв според вас е най-важният проблем на малцинствата, живеещи в България?

- ☐ Не се възползвайте от правата на малцинствата
- ☐ Неспазване на основните човешки права
- ☐ Дискриминация експозиция
- ☐ Невъзможност за получаване на достатъчно образователни възможности
- ☐ Липса на адекватна здравна подкрепа
- ☐ Неспособност да играе активна роля в политиката
- ☐ Опит икономически трудности
- ☐ Малцинствата нямат проблеми
- ☐ Нямам идея.

15. Кое е най-доброто определение за Турция?

- ☐ Средиземноморска страна
- ☐ Балканска страна
- ☐ Европейска държава
- ☐ Страна от Близкия Изток
- ☐ Азиатска държава

16. Моля, отбележете степента си на участие в следните изявления за Турция. (1: не съм напълно съгласен, 2: не съм съгласен, 3: Аз съм нерешителен, 4: Съгласен съм, 5: Напълно съм съгласен)

	1	2	3	4	5
Това е регионална сила.					
Стандартът на живот е висок					
Това е модерна държава.					

Това е правова държава.					
Това е светска република.					
Върховенството на закона е силно прието					
Той уважава различни религии, култури и идентичности					
Той зачита правата на малцинствата.					
Турция е успешна комбинация от ислям и демокрация.					
<u>Турция има силна икономика.</u>					
Турция има силна военна мощ					
Турция е страна, отдадена на европейските ценности в стил					

Това е държава, която се доближава до Европа.					
Турция е държава, която се отдалечава от Европа.					
Турция играе по-активна роля в балканската политика всеки ден					

17. Подкрепяте ли отношенията на Турция с България?

- ☐ Да
- ☐ Не
- ☐ нямам идея

18. Как подходите към правителството на Турция?

- ☐ Мисля, че двете правителства имат добри отношения
- ☐ Мисля, че двете правителства са в лоши отношения
- ☐ Мисля, че се опитват да подобрят отношенията си
- ☐ Мисля, че връзките вървят отрицателно

19. Колко често следите социалните, политическите и икономическите новини на дневен ред?

- ☐ Всеки ден
- ☐ Няколко пъти седмично
- ☐ Веднъж месечно
- ☐ Понякога
- ☐ не съм заинтересован

20. Кой е най-важният проблем за вашата страна днес?

- ☐ Икономически проблеми
- ☐ Намаляване на активната производствена мощност
- ☐ Права на човека и демокрация
- ☐ Хармонизиране с Европейския съюз
- ☐ Връзка със съседни държави
- ☐ Инфраструктура и комунални услуги
- ☐ Спад в качеството на образованието
- ☐ Никаква идея

21. Какво мислите за най-важния проблем на Турция?

- ☐ Икономически проблеми
- ☐ Права на човека и демокрация
- ☐ Социален статус на жените
- ☐ Инфраструктура и комунални услуги
- ☐ Спад в качеството на образованието
- ☐ екологични проблеми
- ☐ Хармонизиране с Европейския съюз
- ☐ Отношения със съседни държави

22. Какви според вас са положителните страни на Турция?

- ☐ Икономически
- ☐ Демократично развитие
- ☐ Хармонизиране с Европейския съюз
- ☐ Отношения със съседни държави
- ☐ Положителни отношения с България
- ☐ Имайки силна военна мощ
- ☐ Наличие на политическа власт
- ☐ Водещ със силни лидери
- ☐ Геополитическо местоположение

23. „Турция може да бъде модел за балканските страни“ Съгласни ли сте с твърдението?

- ☐ Да
- ☐ Не

- нямам идея

24. Смятате ли, че Турция е представител на мюсюлманите, живеещи на Балканите?

- Да
- Не
- нямам идея

25. За да развие близки отношения с Турция коя държава / съюз да очаквате?

- Съединени Американски щати
- Европейски съюз
- Русия
- Китай
- Други (.....)

26. относно нови източници на проучване на природен газ и нефт в Средиземно море, Черно море в Турция как активно подкрепихте инициативата?

- Турция защитава собствените си права
- Турция има потенциал да бъде силна държава в близко бъдеще
- Отношенията на Турция с големите сили ще окажат положително влияние.
- Отношенията на Турция с големите сили ще бъдат засегнати неблагоприятно.
- Това ще се отрази негативно на отношенията на Турция със съседите.
- Това ще повлияе положително на Турция.

27. Бихте ли подкрепили Турция да бъде активна в глобалната политика?

- Да
- Не
- нямам идея

28. Смятате ли, че българите, живеещи в Турция, живеят заедно?

- Да
- Не
- нямам идея

29. Моля, отбележете степента си на участие в следните изявления за Турция. (1: не съм напълно съгласен, 2: не съм съгласен, 3: Аз съм нерешителен, 4: Съгласен съм, 5: Напълно съм съгласен)

	1	2	3	4	5
Според държавата, която се намира в Близкия изток, се развивам повече, мисля за правата на жените в Турция					
Мисля, че жените играят активна роля в публичната сфера в Турция					
Мисля, че Турция е пропорционална на образователното ниво на икономическа свобода на жените					
Повишаването на образователното ниво на жените, социално-културния и икономическия профил на					

<i>положителното въздействие на Турция</i>					
--	--	--	--	--	--

